

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

15 ЛІСТАПАДА 1996 г.

№ 46 (3870)

Кошт 2 500 руб.

ПРЫ ЧЫМ ТУТ НАРВЕГІЯ?

Андрэй ФЕДАРЭНКА: “І чым бліжэй да канца лістапада, тым больш, як цяпер пішуць, “маразм крепчает”, тым больш не адчпляюцца ад няшчасных галоў цётка Еваў і Ганнаў, а ўсё больш напайнюць гэтыя галовы ідэалагічным смеццем, друзам, што даўно ўжо нагадвае плюшкінскую кучу-малу...”

4

НЕ ПРЫНІЖАЦЬ ШКАДОБАЮ — АБАРАНІЦЬ!..

Таццяна ПРОЦЬКА: “Сёння цяжка, складана тым людзям, якія маюць уласныя перакананні, адрозныя ад тых, што ўзмоцнена прапагандуюцца, насаджаюцца афіцыйнай уладаю. Іншадумства, нават ужо і не бэнээфайскае, сёння караецца, праследуюцца тыя, хто ў часе выбараў не падтрымаў кандыдатаў-вертыкальшчыкаў”.

5, 12

ЗА РОЕМ ЧАЛАВЕЧЫМ

Да 60-годдзя з дня нараджэння галоўнага рэдактара газеты “Наша слова”, пісьменніка Эрнеста Ялугіна.

6—7

КАЛЕЙДАСКОП

Навель-карацелькі Лідзіі АРАБЕЙ

8—9

АДКЛАД — НЕ ІДЗЕ НА ЛАД!

Дарагія чытачы, падпіска на першае паўгоддзе 1997 года заканчваецца 30 лістапада. Значыць, часу ўжо засталася няшмат. Таму раім вам паспяшацца ў паштовыя аддзяленні, каб не спазніцца. Кажуць жа, што адклад не ідзе на лад. Будзьце з намі, а мы пастараемся апраўдаць вашы спадзяванні.

Кошт падпіскі на “ЛіМ” на адзін месяц — 10 000 рублёў; на квартал — 30 000 рублёў, на паўгоддзе — 60 000 рублёў.

Наш індэкс — 63856.

“ІГРАЙ, ГАРМОНІК!”

Яшчэ лётась гэтае свята лічылася гарадскім, і назва ў яго была адпаведная: “Мінскі гармонік”. Ды толькі даўно ўжо не адпавядаў гэтай назве той размах, той імпэт, тая амаль усенародная цікавасць, якімі вызначаўся музычны фест. За яго арганізацыю ўзялося Міністэрства культуры — і набыў фестываль статус рэспубліканскага, таму й давялося назву змяніць. Перайменавалі яго ў “Іграй, гармонік!” і правялі сёлета ў апошнія выхадныя дні кастрычніка. У Палацы культуры Белсаўпрофа саборнічалі музыкі ды прыпевачнікі, юныя ды сівыя, прафесійныя баяністы ды самавукі... Вось чаму цяжка пералічыць лепшых з лепшых: журы вызначыла каля трох дзесяткаў лаўрэатаў, дыпламантаў, прызёраў, якія выступілі на заключным канцэрце ў Палацы культуры Мінскага аўтазавада.

Пра тое, што фестываль “Іграй, гармонік!” прайшоў як сапраўды захапляючае народнае свята, няцяжка здагадацца, зірнуўшы на здымкі нашага фотакарэспандэнта Аляксея Мацюша ды замалёўкі з натуры, зробленыя мастаком Львом Кізілам.

Пра тое, што гэтая з’ява нашай культуры вымагае сур’ёзнага роздуму, сведчаць нататкі народнага паэта Беларусі, глыбокага знаўцы фальклору Ніла Гілевіча.

(Чытайце на стар. 10-11)

Думаецца, цяпер ужо і ўсе нашыя блізкія і далёкія суседзі ўпэўніліся, што барацьба за ўладу на Беларусі ідзе не жартоўная. Праўда, хутчэй не проста за ўладу, а за ўтрыманне, захаванне яе. Бо практычна ад самага свайго абрання прэзідэнт толькі тое і робіць, што змагаецца з "ворагамі", якія спяць і сняць адхіленне яго ад улады. Спачатку былі гэтыя ворагі міфічнымі, выдуманымі — ветранымі млынамі, казалі мы. Але з часам, калі ўсё больш становілася зразумелым, што прэзідэнт прыйшоў да ўлады "голы" — практычна без каманды, без эканамічнай праграмы і з адной толькі прагай да бязмежнай улады, у апазіцыю да яго перайшла амаль уся інтэлігенцыя (незалежна ад палітычных перакананняў) і амаль усе палітычныя рухі і партыі, уключаючы нават аграрыяў і камуністаў. Праўда, сёння прэзідэнт ужо не "голы" — яго "прыкрываюць" міліцыя, армія, "вертыкаль", сродкі масавай інфармацыі..., словам, усё тое, што называецца дзяржаўнай машынай, якая служыць для... захавання ўлады і разборак з іншадумцамі. Аднак прычыны, якія прымушаюць прэзідэнта хвалявацца за трываласць сваёй улады, засталіся: час ідзе, а ўмовы жыцця людзей не паляпшаюцца, а стабільна пагаршаюцца. А значыць, каб не адказваць за гэта самому, трэба шукаць вінаватых і проста шкоднікаў. Учора гэта былі бэнэфаўцы і нацыяналісты, сёння — Вярхоўны Савет і Канстытуцыйны суд, заўтра будуць "вертыкальшчыкі", паслязаўтра — бліжэйшае акружэнне, а ў рэшце рэшт — сам... народ.

ПАЕЗДКА ТЫДНЯ

Візіт з выступленнем у Маскву, у Думу, А. Лукашэнкі, як і трэба было чакаць, атрымаўся сумбурна-шумным, нават, калі меркаваць па расійскім тэлебачанні, скандальным. Не ўсе дэпутаты Дзярждумы адназначна ўспрынялі рашэнне даць слова прэзідэнту "единственного дружественного нам государства товарищу Лукашенко". Дэпутаты з фракцыі "Яблоко" і "Наш дом — Россия" (усяго каля 70 чалавек) на пачатку выступлення А. Лукашэнкі дэманстравалі пакінулі залу. У "дакладзе" прэзідэнта, як і чакалася, нічога новага, звышаслаблага не прагучала. І "дабіўся" сваім выступленнем у Дзярждуме Расіі прэзідэнт Беларусі хіба аднаго: сам пашырыў кола сваіх "ворагаў" у Расіі наогул і ў акружэнні Б. Ельцына ў прыватнасці. Але беларусам ад гэтага пакуль не лягчэй.

НЕПАДПАРАДКАВАННЕ ТЫДНЯ

Насуперак рашэнням Канстытуцыйнага суда і Вярхоўнага Савета прэзідэнт Беларусі падпісаў 7 лістапада Указ N 459 "Аб забеспячэнні канстытуцыйнага права грамадзян на ўдзел у рэфэрэндуме", у якім пастанавіў, што галасаванне па зменах у Канстытуцыі, прапанаваных ім, будзе мець абавязковы, а не рэкамендацыйны характар... Прэзідэнт не проста не падпарадкаваўся пастанове КС і ўзяў на сябе ролю і функцыі КС і ВС. Многія аглядальнікі палічылі гэты ўказ "пачаткам канца" КС і ВС, іх практычным роспускам і засведчылі, што менавіта 7 лістапада на Беларусі адбыўся пераворот — усю ўладу прэзідэнт сканцэнтравалі ў адных руках. У сваіх. Істотна і іншае: гэтым указам прэзідэнт падкляў бомбу і пад легымнасць рэфэрэндуму ў цэлым.

ПРЫНЦЫПОВАСЦЬ ТЫДНЯ

Старшыня Цэнтрвыбаркама Віктар Ганчар на сустрэчы з кіраўнікамі мясцовых Саветаў (11 лістапада) заявіў: "Выніковага пратакола на рэфэрэндуме я не падпішу, паколькі для гэтага няма ніякіх падстаў". Скажаў ён так па той прычыне, што з першага ж дня датэрміновага галасавання (9 лістапада) пайшла плынь інфармацыі аб парушэннях на выбарчых участках. Самыя істотныя з іх — галасаванне пачалося, але на участкі так і не паступілі праекты Канстытуцыі, змены ў якіх жыхары Беларусі павінны зацвердзіць, а таксама тое, што ў некаторых мясцінах галасуюць цэлымі вёскамі, а то і калгасамі... Закон, вядома, не забараняе папярэдняга галасавання, але толькі ў тым выпадку, калі чалавек далёка ад'язджае ці па нейкіх іншых прычынах у дзень рэфэрэндуму будзе адсутнічаць дома. Аднак такога, каб заклікалі галасаваць датэрмінова (а то і загадвалі), каб ледзь не штодзень па радыё і тэлебачанні падводзілі вынікі па раёнах і абласцях — называлі колькасць прагаласаваных, "перадавікоў" і "адстаючых", пэўна, яшчэ не было. Нават у самых дыктатарскіх краінах Паўднёвай Амерыкі. Гэта дасягненне чыста рынкавага сацыялізму.

ПАДКАЗКІ ТЫДНЯ

Заміланне выклікае ролік БТ з тым, як правільна трэба закрасліваць адказы на пытанні рэфэрэндуму: Канстытуцыя прэзідэнта — выкрасліць трэба "супраць", Канстытуцыя парламента — выкрасліваецца "за". Проста і зразумела. Падобныя ж рэкамендацыі-падказкі вывешваюцца і на выбарчых участках. І сапраўды, падказкі, а то праиграеш...

НАВАТВОР ТЫДНЯ

Магчыма, тэрмін гэты гучаў і раней, але асабліваю афарбоўку набыў ён на мінулым тыдні. Аказваецца, у тым, што з крамаў краіны знікае "яйцо" і іншыя патрэбныя грамадзянам прадукты, вінаваты... "противники референдума". Гэта яны сабатуюць, правакуюць ды інш. Вораг знойдзены, выяўлены, акрэслены. Вось толькі паніце атрымалася занадта шырокае, абстрактнае і не зусім зразумелае. Але ў гэтым якраз яго перавага.

ЗМЯНЕННІ ТЫДНЯ

Сярод іншых нядаўніх указаў прэзідэнта гэты застаўся нібыта незаўважаным. Між тым ён паказальны. Згодна яму ўнесены змены ва ўказ ад 15 студзеня г. г. "Аб зацвярджэнні апісання ордэнаў, медалёў і нагрудных знакаў... Рэспублікі Беларусь". Змены такія: ордэн Воінскай Славы, які меў чатырохвугольную форму, цяпер будзе пяцівугольным, ордэн Кастуся Каліноўскага, які быў шасцівугольным, стане, якім вы думаеце? Так, таксама пяцівугольным. Медаль жа "За адвагу" набудзе, мяркуючы па апісанні, былы "савецкі" выгляд. Вось для чаго, аказваецца, пакідалася зорка на гербе Беларусі (і калоссе абстрыглася) — пяціканцовасць такім чынам узаконвалася на перспектыву.

ТРАГЕДЫЯ ТЫДНЯ

12 лістапада, у 7 гадзін 30 хвілін раніцы, у аўтакатастрофе загінуў вядомы публіцыст, палітолаг, прэзідэнт Нацыянальнага цэнтра стратэгічных ініцыятыў "Усход—Заход"—Анатоль Майсеня. Перастала біцца сэрца яшчэ аднаго патрыёта Беларусі, яшчэ аднаго таленавітага чалавека, якому б яшчэ жыць ды жыць, тварыць ды тварыць...

Можаце мяне павіншаваць — я ўжо, так бы мовіць, "волевываўся" на рэфэрэндуме. Прытым — адным з першых. Ва ўсякім разе, калі а чатырнацатай гадзіне 9 лістапада — першага дня пачатку галасавання — я прыйшоў на свой 32-гі выбарчы ўчастак, да мяне, па словах сімпатычных супрацоўніц выбарчай камісіі, свой голас аддаў толькі адзін чалавек. Так што сустрэты я быў з пэўным энтузіязмам не толькі паспеўшых ужо засумаваць кабет, але і трох міліцыянераў, што знаходзіліся ў пакоі для галасавання і павінны былі забяспечваць тут належны парадак.

Што адразу кінулася ў вочы, дык гэта адсутнасць звычайных кабінаў для галасавання. Адшукаўшы маё прозвішча ў спісе і ветліва пацікавіўшыся — на беларускай ці на рускай мовах я хачу атрымаць бюлетэнь (таксама навіна), жанчыны паказалі мне на стол у кутку пакоя, дзе і павінна было адбыцца "священнодействие" па запавяненні бюлетэня. Быў мне ўручаны і невялікі белы канверт, куды, як мне растлумачылі, я павінен буду пакласці запоўнены бюлетэнь, заклеіць яго, а пасля, паставіўшы пячатку выбарчай камісіі, апусціць у ўрну. Вось такая цырымонія, якая, па ідэі, павінна прадухіліць спробы сфальсіфікаваць вынікі галасавання. Ці дадуць гэтыя меры плён, пакажа будучае. Зрэшты, ці спатрэбіцца каму-небудзь падрабляць тыя бюлетэні, калі, як паведаміў у сваім выступленні ў парламенце дэпутат Анатоль Лябедзька, па прэзідэнцкай вертыкалі ў раёны ўжо спущаны разнарады забяспечыць удзел у рэфэрэндуме не меней 90 працэнтаў усіх зарэгістраваных выбаршчыкаў? Даведзены і такія лічбы — 80-85 працэнтаў галасуючых павінны, кроў з носа, ухваліць пытанні, вынесеныя кіраўніком краіны на рэфэрэндум. Ведаючы, якімі рычагамі прымуся валодаюць тыя ж кіраўнікі калгасаў-саўгасаў і старшыні сельсаветаў, можна ўявіць сабе, што згаданыя вышэй лічбы з'яўляюцца не такімі ўжо і фантастычнымі.

Перш чым гаварыць пра пытанні, вынесеныя на рэфэрэндум, згадаем у агульных рысах хроналогію падзей, што яму папярэднічалі. Пачаць, відаць, трэба з таго, што прэзідэнт вынес на рэфэрэндум чатыры пытанні, галоўнае з якіх — новая рэдакцыя канстытуцыі, прынятай у 1994 годзе. Па сутнасці, новы Асноўны закон, які прадастаўляе кіраўніку краіны амаль неабмежаваныя паўнамоцтвы, падпарадкоўвае яму, акрамя ўсяго іншага, прадстаўнічую і судовую ўлады. Усё гэта выклікала бурную адмоўную рэакцыю большай часткі дэпутацкага корпуса, якая расцэньвае гэтыя "наваціі" сп. Лукашэнкі, як грубае парушэнне існуючай канстытуцыі, наступленне на дэмакратычныя правы і свабоды грамадзян. Як высвятляецца, такой жа думкі наконце дзеянняў беларускага прэзідэнта трымаюцца і многія ўплывовыя міжнародныя арганізацыі, у прыватнасці Савет Еўропы, Еўрасаюз, акрэдытаваныя ў Беларусі паслы вядучых краін свабоднага свету, шэраг кіраўнікоў Расійскай Федэрацыі.

Вярхоўны Савет у адказ на гэта па ініцыятыве камуністычнай і аграрнай фракцыі ўносіць на рэфэрэндум свой варыянт змяненняў і дапаўненняў існуючай канстытуцыі, некаторыя іншыя пытанні, а таксама прапануе правесці ўсеагульнае апытанне не 7 лістапада, як таго патрабуе прэзідэнт, а 24, сумясціўшы рэфэрэндум з давыбарамі дэпутатаў Вярхоўнага і

мясцовых Саветаў. Пасля некалькіх бліцвізітаў у Маскву, дзе сп. Лукашэнка сустракаецца з кіраўнікамі Расіі і атрымлівае ад іх адпаведныя парады, Аляксандр Рыгоравіч на скліканым ім "усебеларускім" сходзе выказвае згоду перанесці дату рэфэрэндуму на 24 лістапада, узамен патрабуючы ад парламента адказаць вынесеныя ім на рэфэрэндум пытанні.

У грамадстве пачынаюць цыркуляваць чуткі аб так званым "нулявым варыянце" — г.зн. Вярхоўны Савет "здымае" свае, звязаныя з рэфэрэндумам ініцыятывы, прэзідэнт — свае. Выспеўшыя дапаўненні і змяненні існуючай канстытуцыі выносяцца на спецыяльна створаную камісію з удзелам прадстаўнікоў усіх галін улады, і ўсё вырашаецца ў рамках закона.

На жаль, гэтаму не было суджана спраўдзіцца. У загадзя шырока разрэкламаваным выступе ў парламенце сп. Лукашэнка, даўшы згоду "змякчыць" некаторыя фармулёўкі сваёй рэдакцыі канстытуцыі, ні на ёту не пагаджаецца адзінаццаці ад іншых пастулатаў, асабліва тых, што тычацца прэзідэнцкіх паўнамоцтваў. Пасля дэманстраваных яго ўходу з Авальнай залы процістаянне паміж кіраўніком краіны і парламентам яшчэ боль узрастае. Бакі абменьваюцца ўзаемнымі абвінавачваннямі і знявагамі. Напружанасць у адносінах выканаўчай і заканадаўчай галін улады дасягае апагею 4 лістапада, калі Канстытуцыйны суд выносіць свой вердыкт, паводле якога і прэзідэнцкая і парламенцкая рэдакцыі канстытуцыі, што маюць быць вынесенымі на рэфэрэндум, не адпавядаюць існуючай канстытуцыі і пры ўсеагульным апытанні не могуць насіць абавязковага характару. Такім жа чынам былі ацэнены Канстытуцыйным судом і некаторыя іншыя пытанні рэфэрэндуму (5 з 7).

Вярхоўны Савет, пасля бурных спрэчак, выказваецца за тое, каб безумоўна выканаць волю Канстытуцыйнага суда. 7 лістапада прэзідэнт выдае ўказ, якім, фактычна, скасоўвае згаданыя пастановы Канстытуцыйнага суда і Вярхоўнага Савета рэспублікі. Усё гэта, на маю думку, можна расцаніць як імкненне сп. Лукашэнкі надаць прамому прэзідэнцкаму праўленню характар дэ-юрэ (дэ-факта яно, па сутнасці, даўно ўжо інсуе), бо скасаванне пастановаў Канстытуцыйнага суда, якое, паводле закона, лічыцца канчатковым і абскарджанню не падлягае, можна кваліфікаваць і як скасаванне гэтага вышэйшага ў краіне судовага органа.

Вось такая экспазіцыя палітычнай сітуацыі ў краіне наглядна ўявіць самыя прыкладзеныя рэфэрэндуму.

Мяркуючы па апошніх выступленнях у парламенце старшыні Цэнтрвыбаркама Віктара Ганчара, які, трэба аддаць яму належнае, прыклаў велізарны намаганні, каб сцвердзіць пазначаныя законам правы і паўнамоцтвы Цэнтральнай выбарчай камісіі, у бюлетэнь для галасавання, акрамя 4 прэзідэнцкіх, уключаліся і 3 парламенцкія пытанні, што было з энтузіязмам сустрэта парламенцкай апазіцыяй.

Але на справе адбылося іншае. Праблема вачыма бюлетэнь. Злева боку на ім змешчаны чатыры пытанні пад шапкай "Пытанні, якія ініцыяваны прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь". Справа — тры пытанні, пра якія паведамляецца, што іх аўтарамі з'яўляюцца дэпутаты Вярхоўнага Савета. Маючы на ўвазе, што прапанаваныя прэзідэнтам і парламентам

новыя рэдакцыі канстытуцыі пераважна большасць грамадзян наўрад ці прачытала, а калі хто і прачытаў, дык мала хто ў іх зразумеў (Асноўны закон — складаны прававы дакумент, у якім не адразу разбярэцца і юрыст), можна смела прыходзіць да высновы: рэфэрэндум ставіць пытанне так: вы за прэзідэнта ці за парламент?

Улічваючы беспрэзідэнтную прапагандысцкую кампанію, разгорнутую апошнім часам афіцыйнымі сродкамі масавай інфармацыі, найперш радыё і тэлебачаннем па стварэнні сапраўднага культу сп. Лукашэнкі, вобраз гэтага бязгрэшнага бацькі нацыі (нядаўна ў рэспубліцы былі распаўсюджаны ўлёткі, дзе пра Аляксандра Рыгоравіча гаворыцца, што ён "розум, гонар і сумленне нашай эпохі" — вызначэнне, якім у свой час ахарактарызаваў У. Ленін Камуністычную партыю. І хоць прэзідэнт у сваім тэлеінтэрв'ю 9 лістапада "адхрысціўся" ад згаданага ўлёткі, прыпісваючы яе аўтарства сваім ворагам, думаецца, што прыклалі руку да яе з'яўлення прэзідэнцкія падкалімы, якіх развялося немаведама колькі!) сапраўдную вакханалію ў тых жа СМІ па абняслаўленні, знявазе парламента, няцяжка прадбачыць, на чым баку могуць аказацца сімпаты вельмі многіх выбаршчыкаў.

Сустрэае ледзь не апладысментамі паведамленне сп. Ганчара, што рашэннем Цэнтрвыбаркама ў бюлетэні будзе надрукавана зноска з паведамленнем аб апошняй пастанове Канстытуцыйнага суда, па сутнасці, мала што мяняе ў абмяляванай намі карціне. Вось гэтая зноска: "Заклучэннем Канстытуцыйнага суда ад 4 лістапада г.г. прызнаны не адпавядаючымі канстытуцыі і законам Рэспублікі Беларусь пункт 3 пастановы Вярхоўнага Савета ад 6 верасня 1996 года "Аб правядзенні рэспубліканскага рэфэрэндуму ў Рэспубліцы Беларусь і мерах па яго забеспячэнні ў частцы вынясення праектаў змяненняў і дапаўненняў Канстытуцыі на абавязковы рэфэрэндум". Паспрабуй уцяміць чалавеку, далёкаму ад палітычнай кухні (а такіх пераважна большасць), што тут да чаго. Дарэчы, калі на рэфэрэндуме 1994 года адно з пытанняў (яно тычылася паўнамоцтваў прэзідэнта) было пазначана ў бюлетэні як маючае дарадчы характар, дык цяпер пра гэта ні слова, хоць, паводле пастановаў Канстытуцыйнага суда і Вярхоўнага Савета, толькі два пытанні з сямі маюць абавязковы характар.

Лічыцца, што кропкі над "і" пасля рэфэрэндуму расставіць Цэнтрвыбаркам і Вярхоўны Савет. Баюся, што апошняе слова застанецца ўсё ж за прэзідэнтам. Гэта супярэчыць здароваму сэнсу? Але ж у нашым жыцці, якое па многіх сваіх праявах нагадвае тэатр абсурду, пра які здаровы сэнс можна весці гаворку?

У пацярджанне гэтай думкі прыяду выказанне аднаго паважанага ветэрана, якое прагучала па Беларускім радыё 7 лістапада. Згадаўшы слаўнае і ішчаслівае мінулае, стары паскардзіўся, што сёння многім пенсіянерам не хапае грошай нават на бутэльку малака і белы батон, што асабліва цяжка ім стала жыць у апошнія год-паўтара. І рэзюме: "Усе мы горача падтрымліваем нашага прэзідэнта, які клопоціцца аб народзе, у тым ліку і аб старэйшым пакаленні".

Брава, таварыш ветэран!
Міхась ЗАМСКІ

ЯК ПРА НАС

Паўло ГЛАЗАВЫ

ДАМАЧКА-КІЯНАЧКА

У кнігарню дамачка
Увайшла з дачкой.

— Купі, мама, кніжачку,
Вуць з лісічкай той.

Маці тут здзівілася:

— Кніжку ты положь,

Это на украинском,
Что ты

в ней поймешь?

Книжки, моя деточка,
Надо понимать.
А на этой можно ведь
И язык сломать.

Дамачка-кяначка
У магазін зайшла.

— Купі хлеба, мамачка, —
Просіць зноў дачка.

Маці не сказала ёй:
— Хлебушек положь,
Это же украинский,
Он ведь нехорош!

Не пачулі
ў булачнай

Гэтай дамы крык,
Што аб хлеб яе дзіця
Зломіць свой язык.

Пераклаў з украінскай
В. БАБЕЙ

"ФАРТЭПІЯНА. МІНСК-96". ЁСЦЬ ВЫНІКІ!

Калі пра Беларусь гавораць як пра адну з самых гасцінных краін у свеце, ведаць — гэта не проста словы. Няма ніякай розніцы, адкуль прызджаюць да нас госці — з Польшчы ці Грузіі, з Расіі ці Украіны. Іх у нас сустракаюць, як блізкіх сяброў. Сустракаюць з блізкіх сяброў. І заўсёды робяць для іх усё, што толькі можна зрабіць, каб застацца сябрамі. Назаўжды.

На Першы міжнародны конкурс музыкантаў-выканаўцаў "Фартэпіяна. Мінск-96" да нас з'ехаліся прадстаўнікі розных краін свету. Не наадта далёкіх, але ж і Расія, і Украіна, і Літва, Латвія, Польшча, Грузія ды Малдова былі прадстаўлены. Вельмі высокі прафесійны ўзровень выканальніцкага майстэрства саборнікаў з прыемнасцю адзначыла міжнароднае журы.

На жаль, не ўсе замоўленыя выканаўцы бралі ўдзел у конкурсных

праслоўваннях. Немаведама што перашкодзіла ім прыехаць да нас. А былі ж сярод іх даволі знаёмыя імёны, і варта пашкадаваць, што не давалося іх паслухаць.

Але ж на кожным конкурсе абавязкова нараджаюцца новыя зоркі!

Студэнт Беларускага акадэміі музыкі Іосіф Сяргей, ганараваны лаўрамі некалькіх міжнародных конкурсаў, стаў знакамітым і ў сябе на радзіме, заваяваўшы другую зямлю. З такой лёгкасцю выканаўшы Канцэрт N 2 К. Сен-Санса, ён сапраўды здзівіў слухачоў Гучаннем інструмента. Тонкая імклівая музыка гэтага твора набыла пад пальцамі маладога творцы-піяніста свой, асаблівы сэнс. Праўду гавораць — выкананне ёсць другое нараджэнне твора.

Музыкантам зусім іншага тыпу выглядаў наш былы суайчыннік (цяпер ён масквіч) Андрэй Сікорскі з

выкананнем Першага канцэрта П. Чайкоўскага. З расійскай аб'ёмнасцю і цвёрдасцю ўвасобіў ён на сцэне вобразы слаўтага твора, прадманстраваўшы бліскучую фартэпіянную тэхніку і вельмі добрае самавалоданне. Андрэй Сікорскі — бяспрэчны лідэр конкурсу. І рашэнне журы гэтаму пацвярджае: першая прэмія!

Трэцяе месца належыць Тамары Санікідзе, якая прадстаўляла на конкурсе Грузію. Пасля другога тура ўся зала вітала яе стоячы. Можна сабе ўявіць, як яе ўрававала публіка.

Дарэчы, у зале філармоніі не было свабодных месцаў. Білеты на канцэрт пераможаў раскупілі ўжо на пачатку правядзення конкурсу. Трэці тур і заключны канцэрт вылікалі аншлаг і засталіся ў памяці відавочцаў як неардынарныя падзеі ў культурным жыцці нашай краіны.

Адметнай рысай конкурсу сталася надзвычайна добры чысловы стаўленне да ўсіх удзельнікаў. Прытым увесь час ішоў абмен думкамі наконт выступлення таго ці іншага канкурсанта. Увогуле цяжка быць аб'ектыўным на конкурсе, асабліва калі "хварэш" за сваіх.

Міжнароднае журы, якое ўзначальвалі такія прызнаныя майстры фартэпіянага выканальніцтва, як Віктар Мяржанаў ды Ігар Алцойнікаў, займалася менавіта тым каб, ацэнка выступленняў удзельнікаў на ўсіх трох турах была як мага бліжэй да аб'ектыўнай. Здаецца, гэта атрымалася.

Падзякаваўшы прэзідэнту рэспублікі і шматлікім фундатарам за фінансавую падтрымку конкурсу, старшыня арганізацыйнага камітэта першы намеснік міністра культуры Уладзімір Рылатка адзначыў вельмі высокі ўзровень прафесійнай падрыхтоўкі удзельнікаў і паведаміў пра рашэнне правесці напярэдадні новага тысячагоддзя Другі Міжнародны конкурс "Фартэпіяна. Мінск-99".

З неярплівацю будзем чакаць...

Георгій САСНОЎСКІ

Варункі РЭФЕ- РЭНДУМ

У панядзелак, 11 лістапада, з раніцы я павёў свайго сына ў школу. Дзеці чамусьці стаялі каля дзвярэй "Шта такое?" — павітаўшыся, спытаў я. Настаўніца моўчкі паказала на сіні плакат у дэкарацыі на сцяне: "Нам нужен референдум". Я, яшчэ нічога не разумеючы, таргануў за дзвярны ручку і зашчытаў у клас. Парты былі ссунуты ў два рады і засцелены абрусамі. На дошцы вісеў вялікі плакат у выглядзе бюлетэня, а пасярэдзіне красаваліся дзве вялікія чырвоныя скрыні для галасавання. Вось гэта дык референдум!

У класе каля цёплых батарэй размясціліся два мільцыянеры з дубінкамі і кінутай рацыяй на настаўніцкім стала. Кабетка, мабыць, з уагледзівай камісіяй, у момант майго зазірання клапатліва папраўляла чырвона-зялёны сцяг. "Заходзьце!" — з энтузіязмам запрасіла яна мяне. "Не-не-не, — паспешліва адмовіўся я, — а што гэта ў вас тут такое?" "Выбарчы ўчасткі," — паведаміла яна мне. "Дык галасаванне ж у будні дні пачынаецца з 16-ці гадзін. Чаму б дзецім не даць пазаймацца да абеду?" — пацікавіўся я. "Учора прыйшло распараджэнне раённай адміністрацыі, — адказала яна, — дзядзурства пачынаецца з дзесяці раніцы. Пусці гэтых дзіцяў сюды, — скрывілася яна, — дык яны ішчэ пячаткі пазрываюць". Я ўняў сабе, як і на іншых такіх тысячках участках нашай роднай Беларусі два тыдні запар будучы сядзець цалымі днямі і нічога не рабіць сем тысяч жанчын і чатырнаццаць тысяч мільцыянераў.

Стыхійная бацькоўская група, куды прыцягнулі і мяне, пайшла да дырэктара — разбірацца. "А што я магу зрабіць, — раззвіла яна рукамі, — загад з выканкама". "Што, калі адзіны на паралелі беларускі клас, дык можна і кідаць яго з месца на месца?" — спытаўся я, апасаючыся, каб гэта не стала традыцыяй. Дамовіліся ўрэшце, што не толькі наш, але й іншыя класы з паралелі будуць па чарзе займацца ў сталовай і бібліятэцы, саступаючы нашаму свае памяшканні. Хай і яны паспытаюць прэзідэнцкага референдуму. Дырэктара можна зразумець. Яна чалавек прадзвычайны. Які там школьны статут і правы дзіцей, "Нам нужен референдум"?

Ідэалагічна-інфармацыйны прэсінг ператварыўся ў суцэльны энк. Слабыя на нервы людзі не вытрымліваюць. Адзін мой знаёмы распавёў, як у ягонай вялікай вёсцы ходзіць актывісты, бы ў трыццатыя гады падчас калектывізацыі, і пагрозна пытаюцца, ледзь не сілкам цягнуць: "А ты схадзіў на референдум?" Ягоны дзядзька пажартаваў: "Схадзіў, прагаласаваў за Аляксандра Рыгоравіча". "Цыфу ты, бэнэфавец, — вылаўся адзін такі актывіст, — за прэзідэнта ж трэба было галасаваць!"

Я асабіста на гэты референдум не пайду. А калі пайшоў бы — дык выкараціў бы праект прэзідэнцкай канстытуцыі, пры дапамозе якой сп. Лукашэнка збіраецца навесяці ў краіне "свой" парадак, які наадта ўжо нешта нагадвае...

Алесь БЯЛЯЦКІ

Меркаванне

РЭКОРД У КНІГУ ГІНЕСА, ЯКІ НАВЯВАЕ СУМ

У кнізе-календары расійскай гісторыі "От Рюрика до Ельцина" (М., 1993) прыводзіцца такі факт: 24 лютага 1953 года на чатырох старонках "Комсомольской правды" Сталін упамінаецца 75 разоў. І ўслед п'ятым-святардзям: "Рэкорд у Кнігу Гінеса?". Не ведаю, свядома або інстынктыўна, але агульным намаганнем арганізатараў і ўдзельнікаў "беларускага веча", аўтараў беларускай справядцы аб ім і дзяржаўных газет, якія 22 кастрычніка надрукавалі яе і рэзалюцыю сходу, згаданы рэкорд нарэшце пабыў. Цяпер, праўда, фігуруе іншая асоба, але яна намагаецца ўсталяваць у нас тыя ж таталітарныя парадкі, што існавалі ў часы сталіншчыны, — зменьваецца толькі прадмет абавязковага абавязання і ўслаўлення. Словам, рэкорды гэтыя — даўні і новы — аднаго поля ягадкі.

Дык вось, у абодвух "вечавых" матэрыялах — яны, заўважце, свабодна размясціліся б на адной старонцы вышэйназванай газеты — я налічыў аж восем дзесяткаў слоў з сінанімічнага ў нашым выпадку рада: "Лукашэнка-прэзідэнт-кіраўнік дзяржавы". І кожнае яго ўпамінанне, як водзіцца ў ангажыраваных СМІ, са знакам плюс. Дзе ўжо старой "Комсомолке" цягачца з сучаснай дамарослымі лісліўцамі ды прыліпалам!

Тон сходу даў усенароднаабраны, зрабіўшы галоўнай дзеючай асобай свайго даклада (прабачце за ўжыванне тут гэтага тэрміна) самога сябе. Калі чытаеш нават падчысланы тэкст, які з'явіўся ў газет, дык усё роўна лезуць у вочы асабовы займеннік "я" (у розных склонах) і назоўнік, што азначаюць назву пасады А. Лукашэнка — "прэзідэнт", "кіраўнік дзяржавы", якімі ён вельмі ахвотна карыстаецца, каб велічаць сябе ў

трэцяй асобе. Такіх слоў у дакладзе ні многа ні мала — сотня з гакам. Дарэчы, днямі слухаў прамову прэзідэнта ЗША Б. Клінтана. Заўважыў, што замест "я" ён увесь час гаварыў "мы", маючы на ўвазе не толькі сваіх памочнікаў, міністраў і да т. п., але і ўвесь амерыканскі народ, у тым ліку тых, хто галасаваў супраць яго. А ў трэцяй асобе не назваў сябе, здаецца, ні разу.

Што да зместу лукашэнкаўскага выступу, дык асабліва уражвае ў ім гэткае фраза: "Я два гады, як маленькае дзіця, нясу перад сабой сваю сінявокую краіну, баючыся ўпусціць яе і прычыніць боль". І не столькі прывабным вобразам героя, намалёваным ім самім, колькі сваёй беспардоннасцю і адкрытым здэкам з простых людзей, якіх менавіта за апошнія два гады зрабілі жабракамі і фактычна пазбавілі элементарных дэмакратычных правоў, атрыманых пасля абвясчэння незалежнасці Беларусі. (Пішу гэтыя радкі, а ў галаву лезе неадчэпная думка: даклад на так званым народным сходзе месцамі нагадвае прамовы, заклікі і рэплікі Бывалава-Ільінскага са знакамітага даваенага кінафільма "Волга-Волга". Прыхільнік казённага "энтузіязму" і праціўнік "несур'езнага" элемента, ён быў абсалютна ўпэўнены ў сваёй бліскасці і ў захапленні ад сваёй дзейнасці, але не мог займацца "кожнай балалайкай паасобку"...)...

Не менш цынзізму і крывадушнасці і ў фразе, прагучаўшай у заключным слове Лукашэнка: "Нам не патрэбна "ўсеагульнае одобряем", як гэта было некалі" (?). На самай справе, доўгі час усё рабілася, каб якраз гэты самы "одобряем" чырвонай ніткай прайшоў праз кожны выступ падчас прапагандысцкага шоу. Таму ніякіх спрэчак у Палацы спорту па сутнасці

не было.

Пра беспрынцыповасць і бязумнасць апалагатаў прэзідэнцкіх ідэй сведчыць і такі факт. Яшчэ задоўга да 19 кастрычніка яны на ўсіх скрыжаваннях даказвалі, што Лукашэнка меў рацыю, калі назначыў референдум на 7 лістапада, і ўслед за ім адстойвалі гэтую дату з лютасцю асуджаных абаронцаў крэпасці, акружанай ворагам. Але варта было Аляксандру Рыгоравічу вымушана пагадзіцца з пастановай Вярхоўнага Савета, інакш кажучы, выканаць свой абавязак, як пачалося новае яго ўсхваляе, цяпер ужо за "мудрасць". Гэта, мне здаецца, нешта нахштат таго, калі чалавека ганаруюць высокай узнагародай за тое, што ён, схоплены за руку, не паспеў зрабіць злачынства.

...Савецкі друк ў свой час стракацеў не толькі імем Сталіна, але таксама Хрушчоў і Брэжнева, асабліва ў апошнія гады іх праўлення. І чым горш ішлі справы ў краіне, тым больш моцна гучаў хор падхалімаў пра "поспехі ў будаўніцтве камунізму". Гэта была верная прыкмета ўкаранення чарговага культу асобы. Пазней, калі ў Крамлі быў ужо новы гаспадар, падлічвалі колькасць упамінаў імені яго папярэдніка (жывога ці няжывога) у прэсе і на небудзь нумары газет, прамове якім-нібудзь і г. д. Непамернае ўзвядзенне ставілася ў віну як самому былому правадыру, так і асабліва заўзятым яго халуям.

Пачынаўся ж культ з малага і ў кожным выпадку — па-рознаму. Для аднаго генсека гэта магло быць першае ўстанаванне пасля яго даклада на з'ездзе, для другога — першы вокліч "Наш дарагі...", для трэцяга — першая незаслужаная ўзнагарода. А распаўсюджваўся, а потым і насаджаўся культ, у адрозненне ад

сённяшняй рэчаіснасці, больш-менш паступова. Гэта, у прыватнасці, бачна па старой перыёдыцы. Калі б нядаўна сам нанава не перагледзеў каля сотні нумароў цэнтральных, губернскіх, акружных і іншых газет, прысвечаных 10-м угодкам кастрычніцкага перавароту, дык, бадай, не паверыў бы, што на іх старонках цяжка знайсці хоць адно ўпамінанне Сталіна (праўда, колькі выданняў надрукавалі яго артыкул "Міжнародны характар Кастрычніцкай рэвалюцыі"). Выходзіць, Язэп Вісарыянавіч таго часу, які ўжо пяць гадоў быў генсекам і больш трох гадоў кіраваў краінай без Леніна, мог бы павучыцца ў маладога кіраўніка цяперашняй Беларусі, як рэкламаваць сябе і свае ідэі, усхваляць уласную персону. Што ж, тады яшчэ не было ні жданавых, ні сулавых, ні, тым больш, замяталіных. Ва ўсякім разе, у высокіх кабінетах "шэрыя кардыналы" не сядзелі. А далей, на жаль, пачалося, так бы мовіць, навірстанне ўпущанага. Да якіх звыродлівых з'яў прывялі пазней дыктатура і культ Сталіна, ведаюць і малодшыя школьнікі, калі іх вучаць добра-смуленныя настаўнікі.

Безумоўна, нельга праводзіць прамых аналогій паміж даўнімі і сённяшнімі падзеямі, ставіць на адну роўніцу дзеячаў, можна сказаць, непараўнальных вагавых катэгорый. Мабыць, таму ўчарашні дырэктар саўгаса дзейнічае зараз з месца ў кар'ер, каб хутчэй дадавіць сабе вагі? Аднак у вагах дэмакратычнай грамадскасці Беларусі, міжнароднай супольнасці ён апошнім часам не толькі не вырас, а, наадварот, прыкметна ўпаў. На іншае нельга і спадзявацца, калі, не лічыцца ні з законам, ні з мараллю, лезеш напралом, дамагаешся неабмежаваных паўнамоцтваў і ўсеагульнага сляпога пакланення сваёй асобе.

"Хто спышыць, той людзей смяшыць", — гавораць у народзе, Дай Божа, каб усё, што робіць прэзідэнт дзеля дасягнення сваіх згаістых і авантурыстычных мэт, скончылася менавіта смехам, а не кроўю і слязьмі.

Генадзь ЛАГУНОВІЧ

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

— Падрыхтуйце мне некалькі наведвальнікаў, — сказаў важны чын, — каб тром я мог адмовіць, а просьбу чацвёртага задаволіць.

— Як гэта павінна выглядаць у натуре?

— Як на карціне "Хадакі ў Леніна". Кажуць, каманда важнага чына занятая зараз падборам мэблі для "Хадакоў". Знайсці чалавека, просьбу якога проста задаволіць, нескладана. Яшчэ прасцей з адмаўленнямі. А тады ўжо можна клікаць і тэлевізійнікаў.

Беларуская літаратура, ці не самая пацярпелая ад сталінскага генацыду, і яна ж — у вытокаў жанру "Пісьмы

народаў вялікаму правадыру". Спрацавала сталінская формула "Ёсць пісьменнікі — ёсць праблемы, няма пісьменнікаў — няма праблем"? Ці не ўдасканаленае зараз нехта прычып "вялікага правадыра" пісьменнікаў проста не друкуюць.

Дэманстрантаў адкрытыя твары і маскі на тварах АМАНа... Хто на вуліцы валадарыць, хто баіцца быць апазнаны?

Два вызначэнні ў слоўніку новаўтварэнняў: "ударнік — носьбіт сацыялістычнай свядомасці" і "нясун — раскрадальнік сацыялістычнай маёмасці". Слова ўрачыстае і слова

нягэглае? Як сказаць, сыходзяцца й процілегласці. Адно безумоўна: старэжыць слоўнікі.

Пакуль анекдот недзе туліцца, са мной размаўляе вуліца. Не напарэзлю, не петытам блышным — літарамі аршыннымі. Не пра Афрыку, не пра Азію, пра свабоду сваім вязням. "Уліца корціцца беззьякая" — не пра нас пазтава слова. Беларуская вуліца, калі заходзіцца крыкам, дык на сваёй, на роднай мове

З Жуля Рэнара. Калі падразаюць крылы, птушкі не адчуваюць болю... Але і не лётаюць болей.

Да ўвагі адміністрацыі прэзідэнта! Што гэта робіцца на беларускіх кантынентах. Куры белыя, пеўні чырвоныя, а гэтка спалучэнні забаронены. Выздэш на гарадскіх прасцяг,

дык ён увесь нацыяналістычны сцяг. Кіескі бел-чырвона-белыя, трамвай бел-чырвона-белыя, нават у рэкламе клубніцы з вяршамі. Ясна кожнаму змагару: прошу ЦРУ. Мы ж адной з вамі веры, дык прымайце меры!

Пазт Нічыпар Цымбаліст цяпер сьліва як сімваліст: ён сімвалічна папулярны, бо дзе ты сёння надрукуешся, і сімвалічна ганарарны, бо з верша хіба падсілкуешся. Памог бы як Саюз пазтаў, дык сам жабурае орган гэты. І вось за нейкія там грошыкі пляце Нічыпар дзіва-кошыкі. У нашы дні — каб выжыць проста! — ідзе пазт у Саюз рамэстваў. А вершы, вершы... Ці ты першы?..

Зайздрасць (з польскай). Вы чулі навіну: Красуцікі абрабіўся. Смяліся ўсе: маўчаў касір адзін: "Шчаслівы чалавек, ураз аслабаніўся, а ты хоць не дэбіл, а церпіш без прычын. Сядзіш гадзінамі, калі ты нейкі чын".

“КРУГ” ЁСЦЬ...
“КРУГ”

“Дзіўнае слова дэмакратыя, як і ягоны псіхалагічны партрэт, застаецца на Беларусі па-за сфераю свядомасці, не цікавіць большасць людзей, адштурхоўваецца вопытам дзесяцігоддзяў, які слепы падказвае, што на гэтай зямлі нічога не зменіцца, а народ у імя якога правяць і, так бы мовіць, левяць, як заўгодна, усё роўна зойме апошні прыступак на левыцы жыцця, бо начальства жыло, жыў і будзе жыць, як хоча: адасоблена, бескантрольна, квазіэлітарна, заможна, памнажаючы ўпотаікі набытую маёмасць з хуткасцю гуку, — так пачынаюцца развагі К. Шэрмана “Метафара вялікага падману”, што прапануюцца ў сёмым нумары штомесячніка “Круг”.

Нядаўна, як вядома, прайшлі ўсебеларускі народны сход і нацыянальны кангрэс у абарону Канстытуцыі, супраць дыктатуры. Ёсць мажлівасць паглядзець на іх вачыма доктара юрыдычных навук, прафесара, судзіі Канстытуцыйнага суда М. Пастухова, які адказвае на пытанні карэспандэнта “Круга” Н. Доўнар — “Грамадскія фарміраванні не павінны мець уладу”.

Хто такія “навейшыя рускія”? — над гэтым задумваецца ў аднайменным матэрыяле А. Строеў і спрабуе разабрацца, ці з’яўляцца яны на Беларусі.

“Халасты выбух” — С. Шаўцоў робіць аб’ектыўны погляд на мінулагаднюю забастоўку мінскіх метрапалітэнаўцаў. Апраўдальны прыгавор у нас катастрофа — да такой высновы прыходзіць І. Зуб (“Закон дубіны”). “Сведкі ёсць? Сведкаў няма”, а ці будуць яны, пакуль дзяржава няздатна абараніць іх законам — пра гэта матэрыял А. Казловіча. “Калі апошні раз вы траплялі ў выцвярэнні?” — гэтае пытанне А. Дзялендзік задае невыпадкова, бо там можна лёгка апынуцца... кожнаму.

Прачытаўшы нумар, можна даведацца, што думае міліцыя пра насельніцтва і адпаведна — насельніцтва пра міліцыю; далучыцца да вострага публіцыстычнага роздуму Р. Барадуліна “З чорнага ходу”, пазнаёміцца з Сімеонам Полацкім і паэтам А. Бярозкам, ён жа ўрач М. Рэпкаў-Смаршчок; паразважаць над праблемай... “Насілле ў сям’і” і прачытаць яшчэ пра многае, што можна знайсці толькі на старонках “Круга”.

“ЗЬНІЧ”
ЗАПРАШАЕ
НА ПРЭМ’ЕРУ

25 кастрычніка ў дольнай зале Чырвонага касцёла, што на плошчы Незалежнасці беларускай сталіцы, адбылася прэм’ера. Так, менавіта тэатральная прэм’ера — бо старажытны будынак касцёла даў прытулак тэатру беларускай паззіі “Зьніч”. Спектакль, які быў адыграны, надзвычай добра стасаваўся з месцам прадстаўлення, бо быў прасякнуты духоўнай энергіяй, прапаведваў ідэалы хрысціянства, любові да Радзімы, любові да адзінага, пасланага Богам, чалавека. У аснову спектакля пакладзены твор Юліяны Вітан-Дубейкаўскай, у дзявоцтве Мэнке, “Мае ўспаміны”, які распавядае пра кола віленскіх беларускіх адраджэнцаў пачатку стагоддзя, падзеі тае пары, якія мелі гэтак важнае значэнне для гісторыі Беларусі, і пра сваё знаёмства з выдатным дзеячам беларускага адраджэння Іванам Луцкевічам. Знаёмства, якое перайшло ў сапраўднае каханне. Менавіта лірычны матэрыял, які непарыўна звязаны з матывам адраджэння Беларусі, лёг у аснову пастановачнай версіі, якую здзейснілі два маладыя рэжысёры Д. Марыніч і Д. Саладуха. Удала “ўпісаліся” ў сюжэтную канву вершы паэты Надзеі Артымовіч, якую можна лічыць сааўтаркай спектакля. Сцэнаграфію здзейсніў народны мастак Беларусі Барыс Герлаван. А выканаўца спектакля — адзіная выканаўца, бо гэта манаспектакль, а значыць, і галоўная стваральніца яго — мастацкі кіраўнік тэатра “Зьніч” актрыса Галіна Дзягілева.

Спектакль можна будзе ўбачыць 18 і 25 лістапада ў дольнай зале касцёла св. Сымона і св. Алены (Чырвоны касцёл). Даведкі па тэл.: 220-44-15, 231-75-53.

ПРЫ ЧЫМ ТУТ НАРВЕГІЯ?

Месяцы два назад газета “Свабода”, спасылаючыся на нейкі сакрэтны цыркуляр, паведаміла, што перадрэфэрэндумная (па-спрабуець хутка вымавіць гэтак слова) агітацыя будзе праводзіцца ў суадносінах тры да аднаго, г.зн. на тры “чэсныя” выступленні — адно “нячэснае”. Той бы сакрэтны цыркуляр ды Богу ў вушы... Вось, напрыклад, з самага першага дня выхаду слухаю па радыё перадачу “Рэфэрэндум: прачытай, прааналізуй, выберы свой лёс”; слухаю рэгулярна і магу сцвярджаць — “Свабоду” дзіўнафармавалі. Штодзённая агітацыя вядзецца педантычна, без збоў і нечаканасцей акурат як сто да нуля.

Напачатку слухаць было весела. Ніяк не зразумець, ці гэта сапраўды выступаюць розныя людзі, ці ўсе гэтыя выступленні напісаны адным чалавекам і іх проста агучваюць розныя галасы. Вось тыповыя клішэ:

“Конечна, я за праводзіму президентом политику двумя руками, конечно, я согласен — всё, что он ни делает, все на благо Отечества. Вместе с тем рискну заметить...”

Насцярожваешся, дабаўляеш гуку: “...рискну заметить, что и в отношении купли-продажи земли я полностью на стороне нашего президента, — землю нельзя продавать ни в каком случае!”

“Да, День независимости обязательно нужно перенести на день освобождения города Минска от гитлеровских захватчиков. Однако хотелось бы сделать и такое замечание — нужно изменить ныне действующую Конституцию, поэтому я целиком согласен с проектом, предложенным президентом...”

У чым тут рызыка, у чым смеласць заўвагі?

Некалі ў лімаўскай рубрыцы “Кола дзён” здзіўляліся — што гэта такое “пазітыўная крытыка”? Як так крытыкаваць, каб адначасна

хваліць? А вось як. “Пазітыўная крытыка” — гэта такая казюстыка, калі, насуперак элементарнай логіцы, пасля слоў-адмаўленняў (“вместе с тем”, “однако”, “но”, “и тем не менее” і г.д.) ідзе сцвярджэнне. І ў чалавека, які слухае такое краем вуха, — а большасць людзей так і слухаюць, — ствараецца ілюзія, што на самай справе недзе там, у радыё-студыі, поўным ходам ідуць дэбаты, спрэчкі, што там збіраюцца розныя “рисковые” людзі з самымі смелымі “замечаниями”.

“Вопросы, вынесенные на все-народное обсуждение, жизненно важны и необходимы...”

“Вопросы, которые в настоящий момент волнуют все наше общество и требуют немедленного разрешения...”

“Нужно не откладывая, в конце концов, разобраться, и такие важные вопросы... ну, решите их, что ли, вопросы эти...”

У вядомым рамане У. Вайноўіча пра салдата Івана Чонкіна ёсць эпізод: калі пачалася вайна з гітлераўцамі, адна раённая газета, “каб нейтралізаваць злавесную чуткі”, разгарнула на сваіх старонках дыскусію “Правілы добрага тону — ці патрэбны яны?” У цэлым дыскусія звялася да аднаго пытання — ці варта савецкаму мужчыну чалаваць жанчыне рукі?

І вось цяпер, слухаючы па радыё заявы “о необходимейших, архиважных вопросах”, усялякі раз успывае ў памяці той эпізод з рамана, і ўжо не весела, а сумна чуць выступленні, у якіх з імпатам клікушаў з дня ў дзень клянучца ў адданасці “аўгустейшай асобе” і праклінаюць “ворагаў народа”; б’ючы сябе ў грудзі, даказваюць “жизненную необходимость” таго, чаму лічба 27 павінна быць заменена на лічбу 3, і просяць, проста ўмольваюць думаць, аналізаваць і выбраць свой лёс. Што ж, раз так просяць, даводзіцца кідаць усё і займацца праблемай

чалавання жаночых рук (не забываючы прытым, што на самай справе ні думаць, ні аналізаваць, ні выбіраць табе не даюць — усё даўно кім трэба прадумана, прааналізавана і выбрана).

— Ці патрэбна на Беларусі смяротнае пакаранне?

“Так, патрэбна”, — даецца рэцэпт і прыводзіцца пару гісторый з “Дэтэктыўнай газеты”, ад якіх у народа ледзянее кроў... Аднак цікава, што калі разглядаецца, скажам, пытанне аб свабодных куплі-продажу зямлі, адразу згадваюцца Бог, Біблія, Леў Талстой (“перадаваць зямлю — вялікае свінства”) і які-небудзь дзед з Заходняе Беларусі, што распавядае ўнукам, як цяжка было з зямлей колісь і як лёгка без яе цяпер. Калі ж даходзіць да мэта-згоднасці смяротнага пакарання, ні шосты запавет — “не забі”, ні гуманіст Талстой, ні мудры заход-небеларускі дзед амаль не згадваюцца. Праўда, выступалі неяк раз два праваслаўныя святары, якія, на жаль, не праяснілі, а яшчэ больш забыліся гэтае пытанне. Так, казалі святары, ёсць такі запавет — “не забі”, і адзін толькі суд над намі — Божы; чалавек не павінен пазбаўляць жыцця другога чалавека, не мае права, бо ўсе грэшныя і ніхто не ведае, што будзе з ім заўтра. Разам з тым, рабілі святары агаворку, на вайне забіваць можна, але не на любові, а на “справядлівай” — на той, што “за веру, царку і Айчыну” (напрыклад, рускім у Чачне забіваць можна, а вось чачэнцам абараняцца — нельга, і г.д.). Смяротнае пакаранне, тлумачылі далей святары, паводле Божых законаў — зло, але калі, скажам, намесніку Бога на зямлі дужа таго захочацца — тады гэта добра, “вымушаная неабходнасць”. Усё, што кесарава — тое і Богава. Вось узмаўмаецца кесару заўтра тое ж смяротнае пакаранне адмяняць — калі ласка, адразу знойдуцца і неабходныя цытаты са Святога пісання, і самыя пераканаўчыя словы.

— Ці патрэбны змены ў існуючую Канстытуцыю?
“Яшчэ як патрэбны”, — тлумачаць, а найважнейшая змена, вядома, гэта наданне мове іншай дзяржавы статусу дзяржаўнай у Рэспубліцы Беларусь. Словы “найважнейшая змена” ўжываю без аніякай іроніі. Не ведаю, як будуць выконвацца ўсе іншыя, самыя гуманныя палажэнні-артыкулы новай Канстытуцыі, але гэтае — “дзяржаўнай мовай побач з беларускай з’яўляецца руская мова” — будзе выканана на ўсе сто, можна не сумнявацца.

— Ці трэба дазволіць свабодную куплю-продаж зямлі?

Нядаўна быў у вёсцы і разгаварыўся з цёткай Ганнаю, маткай майго аднакласніка:
— Што новага, цётка Ганна?
— Якія нашы новасці: ты ўжо мо чуў — Ладзімер стары памёр, Косцік, Барысіха... А Ева ў большыя ляжыць, з інфарктам, а Пашу спаралізавала, і мову, і рукі-ногі адняло... Вот такія нашы, як гаворыцца, новасці!

— А вы чулі пра рэфэрэндум? Як, прыйдзеце выбіраць свой лёс? — па-дурному жартую.

— Э-э, маё дзіцятко, — мой лёс вунь у тым лесе! — ківае на могілкі і смяецца, задаволеная гульнёю слоў. — Кажын дзень кроў з носа свішча, ужо думаеш, хай робяць што хочучы, абы аднапіліся ад гэтай няшчаснай галавы...

І цётка Ева, і цётка Паша, і гэтая цётка Ганна толькі-толькі выйшлі на пенсію.

Відаць, колькі існуе чалавецтва, столькі часу лепшыя розумы, геніі біліся над вырашэннем зямельнага пытання як аднаго з самых складаных, самых, можа, вечных і, дапускаю нават, невырашальных (тут можна прыгадаць і таго ж Талстого, які, дарчы, усё жыццё быў амерыканскага зямельнай тэорыі амерыканскага вучонага Г. Джорджа, што не мае абсалютна нічога агульнага з нашымі “калгаспамі”). І вось, аказваецца, “толькі народ ведае ісціну”, г.зн. цётка Ганна з цёткай Еваю,

і дастаткова ім, уздыўшы кіякі ў рукі, прыкльпаць на выбарчы ўчастак і чыркнуць ручкаю ў паперцы, як усё праблемы будучы вырашаны. Трэба было нейкім геніям галовы ламаць.

— Ці трэба пераносіць Дзень незалежнасці з 27 ліпеня на 3 ліпеня?

“Безумоўна, трэба!” — даецца рэцэпт, бо п’яцьдзесят чатыры гады назад акурат 27 ліпеня гаўляйтэр Беларусі Кубз падпісаў нейкія паперы.

Гаўляйтэр Кубз, акрамя ўсяго іншага, насіў, выбачайце, штаны, але гэта яшчэ не падстава для таго, каб забараніць трымаць у мужчынскім гардэробе такую неабходную рэч. А бойкім гісторыкам, якія выцягнулі на свет Божы дату 27 ліпеня 1942 года, хацелася б параіць добра паварушыць архівы — мала што там некалі магло адбывацца 3 ліпеня... У гісторыі нявінна-цнатлівых дзён не бывае — глядзіш, у хуткім часе новы рэфэрэндум спатрэбіцца.

Гэта калі дапусціць, што Кубз 27 ліпеня штосць падпісаў. А калі не падпісаў? Адгортваю кнігу А. Цітова “Наш сімвал — Пагоня: Шлях праз стагоддзі. — Мн., “Полымя”, 1992”, на старонцы 39 чытаю: “У дакуменце, падпісаным гаўляйтэрам Вільгельмам Кубз 27 чэрвеня (падкарслена мною. — А. Ф.) 1942 г., было адзначана, што беларускімі нацыянальнымі знакамі і эмблемамі лічацца: а) Беларуска нацыянальная Пагоня; б) бел-чырвона-белы сцяг. Апеляцыя да нацыянальных пачуццяў беларусаў не дала пажаданых вынікаў...” Пры нядаўняй сустрэчы з Анатолем Кірылавічам асабіста пацікавіўся: “Дык гэта не апіска, сапраўды 27 чэрвеня?” — “Ва ўсіх тагачасных актах, што трапляліся мне на вочы, ва ўсіх газетах стаіць менавіта гэтая дата”, — адказаў вядомы гісторык.

У пісьменніка А. Аверчанкі, на кнігу якога адгукнуўся Ленін рэзэнзіяй у “Правде”, ёсць апавяданне. Малады аўтар прыносіць у рэдакцыю артыкул — кампрамат на мясцовыя ўлады, але, баючыся цензурны і пераследу, аўтар так зашыфраваў свой “твор”, што атрыманася нейкая блэзгудзіца. “Ніколі мы не надрукуюем лабоднай лухты! — сказаў абураны рэдактар. — Аднак дазвольце пацікавіцца, у вас ёсць адзін сказ, самы дзікі і недарэчны — “вось на што Нарвегі патрэбна звярнуць самую пільную ўвагу!” Паклаўшы руку на сэрца: пры чым тут Нарвегія?!” Аўтар паклаў руку на сэрца і шчыра адказаў: “А каб не здагадаліся. А так няхай паспрабуюць, здагадаюцца!”

Нібыта дзень незалежнасці, які і дзень нараджэння, можна выбіраць галасаваннем. Нібыта і няма ў нас 25 сакавіка 1918 года, без якога не было б ні 1 студзеня 1919 года, ні 27 ліпеня, ні 3 ліпеня (бо тады б ад фашыстаў вызвалілі не сталіцу саюзнай рэспублікі Беларусь, а звычайны абласны горад РСФСР).

Пры чым тут Нарвегія, спытаюцца шануюныя чытачы? А каб не здагадаліся. Галоўнае, карыстаючыся бадай усеагульным гістарычным бясламяцтвам народа, “які адзін ведае ісціну і адзін мае права выбіраць свой лёс”, пусціць “дззу”, а там хоць трава не расці. Пакуль разбярэцца, што ніякім чынам 27 ліпеня з Кубз не звязана, глядзіш, і ненавіснае 25 сакавіка забудзецца.

І чым бліжэй да канца лістапада, тым больш, як цяпер пішуць, “маразм крепчает”, тым больш не адчэпляюцца ад няшчаснага галоў цётка Еваў і Ганнаў, а ўсё больш напаўняюць гэтыя галовы ідэалагічным смеццем, друзам, што даўно ўжо нагадвае пюжынскую кучу-малу: тут і Кубз, які пабытаў месяцы, тут і Бог з чырвона-зялёным сцягам, і Талстой з бел-чырвона-белым, і бяс-платная гарэлка на мітынгах, тут і НАТА, і сенат, і Нарвегія, і дыскусія аб чалаванні ручак у дамаў...

Андрэй ФЕДАРЭНКА

БЕЛАРУСКИ ФОНД СОРАСА
ИНСТЫТУТ «АДКРЫТАЕ ГРАМАДСТВА»
запрашаюць да ўдзелу ў конкурсе па праграме

ARSLINK

прафесійных рэжысёраў, акцёраў, мастакоў, мастакоў-дызайнераў, архітэктараў, танцораў, музыкантаў, пісьменнікаў і менеджэраў у галіне культуры і мастацтваў.

Пераможцам конкурсу будзе прадастаўлена права прайсці **пяціднёвую стажыроўку ў ЗША ў канцы 1997 года.**

Абавязковыя патрабаванні да ўдзельнікаў конкурсу:
адпаведны прафесійны статус
добрае валоданне англійскай мовай

Для ўдзелу ў конкурсе неабходна прадаставіць:
заяўку паводле распрацаванай формы
біяграфічныя звесткі (curriculum vitae) на дзвюх мовах - англійскай і беларускай (рускай)

Апошні тэрмін падачы дакументаў на конкурс - 2 снежня 1996 года.

Конкурсны адбор будзе праводзіцца ў **Нью-Йорку.**
Пераможцы павінны будучы здаць экзамен па англійскай мове.

Форму заяўкі можна атрымаць па адрасах:

220027 г. Мінск, пр.Ф.Скарыны, 65, корпус 11А БДЛА, пакой 107, Беларускі Фонд Сораса
210026 г. Віцебск, вул. Замкавая, 4, пакой 215, Віцебскае аддзяленне БФС
246652 г. Гомель, вул. Кірава, 32-а, Гомельскае аддзяленне БФС
224005 г. Брэст, вул. Наганова, 3, пакой 31
230023 г. Гродна, вул. Будзёнага, 48-а, «Ратуша»
212030 г. Магілёў, пр. Міра, 10, пакой 31

Заяўкі падаюцца на названы вышэй адрас Беларускага Фонду Сораса

Чалавек прыходзіць у гэты свет вольным, свабодным. Ды, на вялікі жаль, яшчэ і сёння далёкі ад дасканаласці свет гэты. І з незапамятных часін чалавек вымушаны змагацца за праўду і справядлівасць, за свае правы, за абарону сваёй годнасці, трыячкі пры гэтым сілы і здароўе, ды не адступваючы ўсё ж ні перад якімі перашкодамі. Бо іначай ён не быў бы Чалавекам, ужо само імя якога гучыць, як пісаў класік, — горда.

І з незапамятных часін чалавек ствараў правы і законы, паводле якіх ён павінен быў бы жыць вольна і годна, якія б абаранілі яго самога, ягоных дзяцей і ўнукаў, не дазволілі б ператварыць іх у рабоў, у бяспраўных і нікчэмных, прыніжаных і пагарджаных чалавеканадобных істот.

Самы даўні дакумент, што засведчыў гэтае высакароднае памкненне чалавека да волі і справядлівасці, — так званы Кодэкс Гамурабі старажытных шумераў. Напісаны ён напрыканцы трэцяга тысячагоддзя да н.э. каралём Вавілоніі Гамурабі. Гэты першы прававы кодэкс чалавецтва быў запатаваны на чорным дыярытавым слупе вышыняю два з паловаю метры. Слуп гэты, разламаны на тры часткі, быў знойдзены ў 1901 годзе (сёння яго, у рэканструяваным выглядзе, можна ўбачыць у музеі ў Парыжы). На свой далёкі час гэты быў зборнік справядлівага і гуманітарнага права, у якім ёсць і такія — дайце веры! — словы: "Прыгнечаны... няхай чытае гэтае пісанне... і няхай ён знойдзе сваё права".

Потым былі іншыя прававыя дакументы, і найслаўнейшы з іх — Кодэкс рымскага права, які стаў асновай і ўзорам для зводу законаў народаў Еўропы, многіх іншых народаў свету. Не без гэтага старажытнага кодэкса быў створаны ў сярэднявеччы на нашай зямлі Статут Вялікага княства Літоўскага, выдатны помнік (асабліва выпуск 1588 года) прававой літаратуры і высокі ўзор духоўнасці, развіцця грамадскай думкі нашых продкаў. Рэдактар і выдавец Статута 1588 года Леў Сапега ў прадмове з гонарам адзначаў: "Калі якому-небудзь народу і сорам сваіх праваў не ведаці, дык у першую чаргу нам, каторыя не чужою якою моваю..., але сваёю ўласною права пісаннем маем".

Правы чалавецця... Так, яны палезаць ад нараджэння кожнаму, яны ўласцівы прыродзе чалавека, без якіх ён не можа існаваць як істота менавіта чалавечая. Правы і асноўныя свабоды даюць кожнаму з нас магчымасць поўнага развіцця і выкарыстання

нашых чалавечых якасцей, нашага інтэлекту, нашага таленту і сумлення. Правы чалавецця заснаваны, уgruntаваны на няломнай і ўсвядомленай патрэбе чалавецтва ў такім жыцці, пры якім годнасць і вартасць кожнай асобы карыстацца б паваямі і абаронай.

Зыходзячы з гэтага, Генеральная Асамблея ААН 10 снежня 1948 года прыняла Усеагульную дэкларацыю правоў чалавека, у якой зафіксаваны асноўныя неад'емныя правы — грамадзянскія, палітычныя, эканамічныя, сацыяльныя і культурныя, якімі надзелены людзі ўсяго свету, незалежна ад месца іх нараджэння, ад іх сацыяльнага ці нацыянальнага паходжання, ад веравызнання, колеру скуры і г.д.

14 лістапада 1991 года Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека была ратыфікавана Вяроўным Саветам незалежнай і суверэннай Рэспублікі Беларусь. Гэта быў добры знак таго, што Беларусь вяртаецца ў сям'ю цывілізаваных народаў свету, найперш у сям'ю еўрапейскіх народаў, да якой наш народ быў далучаны яшчэ стагоддзі назад. Гэта быў знак таго, што з гэтага часу і на нашай старажытнай і вольналюбівай зямлі запануе дэмакратыя і свабода, усталюецца высокі гуманістычны лад, дзе будучы правы закон і справядлівасць. На жаль, мары і спадзяванні народных зноў, які ўжо раз у нашай трагічнай, шматвукатнай гісторыі, аказаліся падманутыя. І год назад, 1 лістапада 1995 года, быў зарэгістраваны Беларуска-Хельсінскі Камітэт (БХК) — незалежная, неспалітычная грамадская арганізацыя, якая сваёй галоўнай мэтай ставіць абарону правоў чалавека.

Якіх правоў і якога чалавека? Пра гэта, скарыстаўшы нагоду — першую гадавіну з часу стварэння БХК, і ўзняла жаданне пагаварыць з ягоным старшынёй Таццянай Процька. Дамовіліся сустрэцца на другі дзень — гэта атрымалася зусім выпадкова — пасля прэзідэнцкага "ўсенароднага сходу" і мітыngu, у абарону дэмакратыі, супраць пагрозы дыктатуры. У прызначаны час прыйшла на Варшавы, 20, у штаб-кватэру БХК. Таццяна Сяргееўна, пасуперак дамоўленасці, была занятая — гутарыла з групай — дзесятка паўтара — дзяўчат і хлаццоў. Як аказалася, гэта былі студэнты з Расіі, Украіны, з Гродна, Гомеля, запрошаныя свабоднымі студэнцкімі прафсаюзаў у Мінск на згаданы ўжо мітынг у абарону дэмакратыі. Пасля мітыngu яны былі затрыманыя міліцыяй і зраз, пазаўтра пасля падзей, прыйшлі ў БХК шукаць абароны і справядлівасці. З гэтага пасля таго, як маладыя людзі ўрэшце развіталіся, і пачалася наша гутарка.

НЕ ПРЫНІЖАЦЬ

ШКАДОБАЮ — АБАРААНІЦЬ!..

ГУТАРКА НАШАГА КАРЭСПАНДЭНТА СА СТАРШЫНЁЙ БЕЛАРУСКАГА ХЕЛЬСІНСКАГА КАМІТЭТА ТАЦЦЯНАЙ ПРОЦЬКА

— Таццяна Сяргееўна, тое, што расказвалі гэтыя маладыя людзі, прымушае зжахнуцца. Хіба мы жывём не ў свабоднай, дэмакратычнай краіне?

— Такая, на жаль, у нас свабода, такая, на жаль, дэмакратыя. Гэтыя маладыя людзі ніякіх проціпраўных дзеянняў не рабілі. Яны толькі паспрабавалі прайсці да Палаца спорту, дзе адбываўся так званы ўсебеларускі народны сход. Іх затрымалі, заганілі ў аўтобус, прымусілі легчы тварам уніз на падлогу. Сярод затрыманых аказалася адна французжанка, выкладчыца ВНУ. У аўтобусе яе прымушалі ісці на спінах ляжачых юнакоў, і толькі яе замежны пашпарт спыніў міліцыянераў. Заўважым: маладыя людзей затрымалі за адно, а інкрымінавалі ім зусім іншае. Не можа не здзіўляць тое, што міліцыя — і сведка, і абвінаваўца, і ніякіх адвакатаў, і скоры, тут жа вынесены прысуд — 15 сутак і штраф. А самае неверагоднае і жахлівае, што ў гэтых дзеяннях брала ўдзел — гэта пацярджваюць многія — ахова прэзідэнта, якая не мае на гэта ні канстытуцыйнага, ні нейкага іншага заканадаўчага права. Буду пісаць пракурору па гэтай справе. Я ўжо звярталася да генеральнага пракурора з пытаннем, чаму гэтыя структуры, якія не ўваходзяць у пералік дзяржаўных структур апэратыўна-пошукавай дзейнасці, займаюцца гэтым. Атрымаўшы адказ, што мы практычна маем тайную дзяржаўную службу, якая збірае інфармацыю пра ўсіх грамадзян, што выклікаюць падазрэнне ці недавер, займаецца адсочваннем інашадумцаў і на якую не можа паўплываць нават генеральны пракурор. Што ж, буду пісаць зноў...

— Таццяна Сяргееўна, вернемся, калі ласка, да палатку. Што падштурхнула вас і вашых калег да стварэння Беларускага Хельсінскага Камітэта, да таго, каб заняцца такой неспакойнай грамадскай працай, у чым я толькі што навочна пераканалася?

— Падштурхнула пагаршэнне прававой сітуацыі ў краіне. Гэта калі гаварыць увогуле. А калі канкрэтна, дык — сумныя падзеі пасля леташняга майскага рэфэрэндуму, калі небезьведомы Іван Ціцяноў на даху былога будынка ЦК КПБ "утылізаваў", як сказала наша генеральная пракуратура, дзяржаўны на той час бел-чырвона-белы сцяг. Разам з заявай узбудзіць крмінальную справу па факце гэтага злачынства я прадставіла ў пракуратуру і відэазапіс. На заяву я атрымала ганебны адказ: маўляў, саставу злачынства няма, кіраўнік Упраўлення справам Адміністрацыі прэзідэнта проста праводзіў "утылізацыю" сцяга. Ведаецца, пасля гэтага міжволі задумаешся, ці народ мы, ці нацыя наогул, калі мы так дазваляем ганьбіць свае нацыянальныя сімвалы. Што-небудзь гаварыць тут пра іншыя чалавечыя правы ўжо наўрад ці даводзіцца. З гэтага пачынаецца ўсё, з гэтага пачынаецца "беспредель". Было відавочна, што ў адзіночку тут нічога не зробіш, зло не спыніш. Якраз надарыўся выпадак паехаць на Міжнародную канферэнцыю па правах чалавека ў Варшаву. Я паехала туды як спецыяліст, што займаецца даследаваннем у галіне дзеянняў спецслужбаў. У мяне і доктарская на гэтую тэму — усталюванне таталітарнага рэжыму на Беларусі ў 1917—1941 гадах. Колькі гадоў назад мне надарылася рэдкае магчымасць працаваць у архівах КДБ нашай рэспублікі і ў Маскве, у гэтым сэнсе мне

пашанцавала як аднаму з трыячкі даследчыкаў. У Варшаве я зрабіла даклад як старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі. Ад імя беларускай дэлегацыі расказала, што робіцца ў нас з правамі чалавека. Пасля даклада да мяне адрозу ж падышлі кіраўнікі Міжнароднай хельсінскай федэрацыі і прапанавалі стварыць Беларуска-Хельсінскі Камітэт. На кангрэсе Беларускага ПЭН-цэнтра нашы пісьменнікі таксама выйшлі з прапановай аб стварэнні БХК. Узнік аргкамітэт. У яго ўвайшлі Васіль Быкаў, Святлана Алексіевіч, Рыгор Барадулін, далучыліся журналісты — Павел Шарамет, Валеры Каліноўскі, Валянцін Жданко, многія іншыя вядомыя людзі — урачы, у тым ліку псіхіятры і педыятры, іншыя спецыялісты. Неўзабаве правалі ўстаноўчы сход і былі, на ўздзіў, хутка зарэгістраваны.

— Таццяна Сяргееўна, правы чалавека — гэта атрыбут сучаснай цывілізацыі. На жаль, у нашай свядомасці, правільнай, у свядомасці большасці нашых людзей, асабліва старэйшага і сярэдняга веку, такой катэгорыі проста не існуе, нас гэтаму не вучылі. Мы выхоўваліся на марксізм-ленінізме, дыяляцы з гістматам. А міжнародная супольнасць лічыць галоўным прырытэтам захаванне і ажыццяўленне правоў чалавека. Нас жа і ў Савет Еўропы не прымаюць, бадай, найперш таму, што з рэалізацыяй гэтых самых правоў у нас далёка не гладка?

— Сапраўды так. Забеспячэнне і выкананне правоў чалавека — галоўнае для цывілізаванага грамадства. Бо калі чалавек свабодны, калі ён жыве заможна і шчасліва, калі ён задаволены сваім жыццём, то і чалавецтва квітнее. І наадварот. Калі чалавек галодны, пакрыўджаны, калі яго правы дыскрэдытуюцца ва ўсе моманты ягонага жыцця, ён робіцца агрэсіўным і небяспечным для ўсіх астатніх людзей.

— Хто рэальна можа звярнуцца ў БХК?

— Кожны пакрыўджаны — ад прэзідэнта да любога члена грамадства. Мы супрацоўнічаем з усімі структурамі. Да нас звяртаюцца і беспартыйныя, і дэмакраты, і камуністы, што апынуліся раптам на вастрыі падзей, — маю на ўвазе хоць бы вось гэтыя заявы з Петрыкава, з іншых мясцін Гомельскай і Брэсцкай абласцей. Сёння цяжка, складана тым людзям, якія маюць уласны перакананні, адрозны ад тых, што ўзмоцнена прапагандуюцца, насаджаюцца афіцыйнай уладаю. Іншадумства, нават ужо і не бэнэфаўскае, сёння караецца, праследуюцца тыя, хто ў часе выбараў не падтрымаў кандыдатаў-вертыкальшчыкаў. Вось, чалавека з Петрыкава прымусілі напісаць заяву аб звыльненні з працы па ўласным жаданні. Чалавек напісаў, бо не ведаў усёй падаплёкі канфлікту, а галоўнае — не ведаў сваіх правоў. У рэшце рэшт чалавек прыйшоў да нас. Мы — арганізацыя грамадская, вырашэнне ж такіх пытанняў, як аднаўленне на працы, як і іншых сацыяльных канфліктаў, адбываецца праз суд. У нас менавіта такі механізм вырашэння гэтых пытанняў у дзяржаве, і людзі павінны разумець гэта. Аднак жа мы таксама ўдзелнічаем у судовых справах, нашы незарыналікі, грамадскія абаронцы прысутнічаюць у залах судовых пасяджэнняў. Мы інфармуем грамадскасць пра вынікі разгляду спраў у судзе, ад імя камітэта звяртаемся непасрэдна ў пракуратуру.

Адным словам, калі чалавек лічыць, што яго правы парушаны і ён вырашыў звярнуцца да нас, ён павінен прадставіць заяву і дакументы, якія абумоўліваюць гэты ягоны зварот да нас. Да нас таксама могуць усе пакрыўджаныя і пазваніць (тэлефон — 268-73-23) і запісацца на прыём.

— Таццяна Сяргееўна, а наколькі рэальна гэта — выйграць тую ці іншую справу ў нашым судзе? Канстытуцыйная незалежнасць судова, на жаль, у нас часта проста фікцыя, на месцах, асабліва ў правінцы, суды вельмі моцна залежаць ад мясцовай адміністрацыі. І калі гэты трохкутнік "адміністрацыя — пракуратура — суд" вынес чалавеку прысуд, жэтка пакрыўджанаму даказаць, што ён не вінаваты.

— Вось тады людзі і ідуць да нас, і мы разам змагаемся за іхнія правы. Мне сорамна перад самой сабою, перад маімі дзецьмі за тое, што адбываецца ў маёй краіне. Гэта мая зямля, мая радзіма і я хачу, каб на ёй і ў ёй быў парадак, законнасць і справядлівасць. Я атрымала добрую адукацыю, мо найлепшую, якую можна было атрымаць у нас. Я скончыла ўніверсітэт, пасля аспірантуру, абараніла кандыдацкую дысертацыю, атрымала ступень кандыдата філасофскіх навук, скончыла дактарантуру. Як кажуць, я досыць падрыхтаваны чалавек, каб разабрацца ў тым, што адбываецца, дзеецца навакол, куды збочае, скачваюцца наша маладая дзяржава. І я не хачу, каб з маёй згоды, ці то з маўклівай, ці то якой іншай, мая краіна патанала ў багні, з якой іншыя краіны, у тым ліку нашы суседзі, шчасліва выбавіліся. Асабліва я не хачу мець такога сораму. Такая вось мая грамадская пазіцыя.

— Не боізна, Таццяна Сяргееўна? Не спавядаць, а практычна адстойваць, свярдаць на справе такую пазіцыю?

— Мае сябры часам кажуць, раць: не хадзі вечарамі. Чаму? Хіба я злачынца? Старшыня Канстытуцыйнага суда афіцыйна, праз прэсу заяўляе, што яго тэлефон праслухоўваецца. Гэта ж самае сцвярджае і Старшыня Вяроўнага Савета. Дык як можна лічыць наша грамадства цывілізаваным, не кажучы — дэмакратычным? Хто мне можа даць гарантыю, што інфармацыя, атрыманая шляхам праслухоўвання тэлефонных размоў, не будзе скарыстана супраць мяне? Ніхто! Нават сам генеральны пракурор. Правы чалавека — галоўнае дасягненне чалавецтва на сённяшні дзень, самае істотнае патрабаванне нармальнага існавання чалавечай супольнасці. І калі гэтага не разумеюць нашы дзяржаўныя мужы, калі гэтага не разумеюць, на жаль, і само грамадства, дык трэба, пэўна, гаварыць аб хваробе, на якую мы ўсе хварэем...

— Таццяна Сяргееўна, як я зразумела, найчасцей людзі звяртаюцца ў БХК па палітычных матывах?

— Бадай што так. І менавіта для гэтага ў нас сёння няма падстаў. Скажам, зачынілі ўлады незалежную радыёстанцыю "101, 2", у Гродна проста вераломна адключылі ад эфіру незалежную радыёстудыю, па дарозе ў Мінск на межах раёнаў некалькі разоў затрымлівалі і судзілі актывістаў незалежных прафсаюзаў... А колькі паўсюль парушэнняў свабоды сходаў, правоў бацькоў і дзяцей на свабодны выбар

мовы навучання, колькі супрацьзаконных дзеянняў учыняе міліцыя, прытым бескантрольных і жорсткіх? Правы чалавека ў нас парушаюцца на кожным кроку. Больш за тое, у нас парушаюцца і проста ігнаруюцца Канстытуцыя, міжнародныя нормы і правы, у тым ліку і дакументы ААН, такія, як Канвенцыя супраць катавання і іншых жорсткіх, бесчалавечных ці прыніжаючых гонар відаў абыходжання і пакарання, Кодэкс паводзін службовых асоб па падтрыманні правапарадку, Дэкларацыя асноўных прынцыпаў правасуддзя для ахвяр злачынства і злоўжывання ўладай і іншыя...

Акрамя парушэння палітычных правоў, надзвычай шмат парушэнняў права чалавека на працу. Літаральна ўчора былі ў нас людзі з Барысава. Яны скардзяцца на тое, то тых, хто заўважае ў сімпатых да БНФ, звальняюць з працы пад рознымі зачэпкамі. Аднаму з наведвальнікаў да пенсіі засталася 10 месяцаў, а яго незаконна звольнілі па скарачэнні штатаў. Ну а ўспомнім работнікаў метрапалітана. Доўгі час яны, высакласныя спецыялісты, маладыя, здаровыя, у якіх сем'я, малая дзеці, не маглі ўладкавацца на працу анідзе. Многія з іх зарэгістраваны на біржы працы, сёй-той атрымаў новую прафесію, але варты прадырмейства перад імі зачыніліся, нават калі і было накіраванне з біржы працы. Адзін з былых метрапалітэнаўцаў цэлы год не мог знайсці працу, страціў усялякую надзею і наважыўся эміграваць, папрасіць дзе-небудзь палітычнага прытулку. Я ўжо была ў польскім пасольстве і вяла там гаворку пра гэтага чалавека.

Ёсць у нас і значная колькасць людзей, якія лічаць, што ў краіне ў палітычных мэтах выкарыстоўваюць — прынамсі, выкарыстоўвалі — псіхіятрыю. Людзі, якія такім чынам былі ў свой час рэпрэсаваны, жадаюць, каб сёння — хоць сёння! — у дачыненні да іх была адноўлена справядлівасць. Аднак сітуацыя для такіх людзей пагаршаецца тым, што ў нас няма закона, які б рэгламентаваў дзеянні ўлад менавіта ў такіх выпадках. Ёсць толькі інструкцыя Міністэрства аховы здароўя. Мы вымушаны былі падшукваць юрыста і даручыць яму разам з нашымі псіхіятрамі распрацоўку закона аб псіхіятрычнай службе, каб з цягам часу было хоць нейкае прававое рэгуляванне. Самае балючае, што людзі і па сёння баяцца і не вераць, што можна дамагчыся справядлівасці. Нават калі я пасылаю іх у Навінікі да надзейных урачоў, людзі паводзяць сябе вельмі нервова, баючыся, што іх там схопяць і адправяць на прымушовае лячэнне, са здаровых зробіць сапраўды хворымі.

— Таццяна Сяргееўна, а ці звяртаюцца да вас па пытаннях утрымання ў турмах, калоніях і следчых ізалятарых?

— Звяртаюцца і надзвычай часта. І самі зняволеныя пішуць да нас, і родзічы, сваякі, сябры іхнія прыходзяць. Тое, што там робіцца, проста жахліва. Асабліва страшэнная сітуацыя ў КПЗ. Там такая цесната і скучнасць, што людзі на нарах спяць па чарзе, не кажучы ўжо пра нешта іншае — пра харчаванне там, санітарныя ўмовы. Людзі, што апынуліся ў месцах зняволення, у часовай ізаляцыі ад грамадства, паведамляюць, што часта падваргаюцца падчас следства здзекам і пабоям. Адзін з насельнікаў КПЗ паведаміў, што яму адбілі ныркі, турэмныя ж урачы даюць заключэнне,

(Працяг на стар. 12)

УНІКАЛЬНЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

Першы том падрыхтаванай да публікацыі супрацоўнікамі Інстытута мовазнаўства Расійскай акадэміі навук трохтомнай энцыклапедыі "Мовы народаў Расійскай Федэрацыі і суседніх дзяржаў" выйдзе з друку ў бліжэйшы час у маскоўскім выдавецтве "Навука".

Том прадстаўляе гісторыю станаўлення і развіцця, сучасны стан пяцідзесяці васьмі моў народаў Расійскай Федэрацыі і суседніх краін, у тым ліку, вядома, і беларускай.

Энцыклапедыя ўтрымлівае унікальную лінгвістычную і сацыялінгвістычную інфармацыю. Звесткі, прыведзеныя ў ёй, маюць вялікую навуковую і практычную каштоўнасць і, безумоўна, уносяць істотны ўклад у развіццё гуманітарных навук і правядзенне аптымальнай моўнай палітыкі. Па шырыні ахопу моў і аб'ёме даведчаных звестак выданне не мае аналагаў у сусветнай навуковай літаратуры.

Нарысы для энцыклапедыі напісаны буйнейшымі знаўцамі моў народаў Расійскай Федэрацыі і сумежных дзяржаў у прастай, папулярнай форме, што робіць гэтае выданне даступным не толькі для лінгвістаў, сацыялагаў, этнографіаў, філолагаў, гісторыкаў, педагогаў, але і для самай шырокай аўдыторыі чытачоў-неспецыялістаў.

Сяргей КАСТЫРКА
г. Масква

ФІЗІК ПІША ФАНТАСТЫКУ...

Кожны, бадай, памятае колішнюю спрэчку фізікаў і лірыкаў, як і тое, што першыя з іх даўно даказалі, наколькі сваёй з'яўляецца для іх паэзія. Аказваецца, не толькі паэзія, а — і фантастыка. Засведчыў гэта і выкладчык фізікі сярэдняй школы N 24 Гродні Пётр Сямінскі. Пётр Яраслававіч родам з вёскі Калбасіна Гродзенскага раёна (нарадзіўся ў 1963 годзе). Скончыў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт. Любіць літаратуру. І не толькі любіць, а і сам піша. Як і многія, пачаў з паэзіі. З першымі вершамі выступіў на старонках газеты "Чырвоная змена", а пазней захапіўся фантастыкай. Друкаваўся ў часопісах "Першацвет", "Крыніца", "Бярозка", іншых перыядычных выданнях.

І вось першая кніга апавяданняў і аповесцяў П. Сямінскага "Бачу сонца", якая папоўніла "Бібліятэку часопіса "Маладосць". Герой маладога аўтара, дзякуючы яго багатай творчай фантазіі, трапляюць у самыя неверагодныя сітуацыі. Хто ўступае ў кантакт з НЛА, хто сустракаецца з пачварамі, хто становіцца сведкам, як хатнія рэчы раптам ажываюць...

Герой аповесці "Пасля старту" Рыгор Зоркін спрабуе зазірнуць у касмічную будучыню, таму і адпраўляецца ў падарожжа на міжзорным караблі. Гэта яму неабходна, каб на прыкладзе новых цывілізацый разабрацца, як чалавецтва можа пазбегнуць памылак, калі будзе вучыцца на чужым вопыце. У аповесці "Казачнік", наадварот, адбываецца вяртанне назад, у сіваю даўніну...

Як слушна гаворыць у невялікай прадмоўцы да зборніка Анатоля Зэкаў, "хоць дзеянне ў творах Пятра Сямінскага разгортваецца на фоне фантастычных з'яў, у кожным з іх яскрава бачацца і нашы зямныя трывогі і турботы".

"НАРОДНАЯ ВОЛЯ", № 100...

Як быццам і не юбілей. Тым больш, што і сама рэдакцыя яго не афішуе. Але сталая чытачка "Народнай волі", узяўшы ў рукі ў аўтарак чарговы нумар гэтай незалежнай газеты, не маглі не заўважыць, што ён — соты. Добра, што, нягледзячы на ўсе цяжкасці — найперш жаданне з боку ўладных структур устаіць палкі ў калёсы, — газета выходзіць. Усцешна, што яна набыла свой твар, а гэта дасягаецца імкненнем ахопліваць самы шырокі спектр праблем, прадстаўляюць розныя, часам супрацьлеглыя меркаванні.

Што ж, "Народная воля" — гэта воля народа. А значыць, яна і прыслухоўваецца да голасу народа. Застаецца пажадаць, каб і надалей "НВ" заставалася газетай праўдзівай, а значыць — жаданай і чаканай.

Прафесійны журналіст і пісьменнік Эрнест Ялугін папоўніў скарбіцу нацыянальнай культуры творамі самых разнастайных эпічных і публіцыстычных жанраў: эсэ, навеламі, апавесцямі, раманами, нарысамі, сцэнарыямі дакументальных фільмаў, фельетонамі. Паміж іх вылучаюцца творы вялікай эпічнай формы, прысвечаныя гістарычнаму мінуламу Беларусі ("Месціслаўцаў пасах", 1971; "Каміні млечнага шляху", 1968; "Апошні князь", "Дзівава гара", 1978; "Свечкі на дзяду", 1990 і інш.), раманы і аповесці, напісаныя на аснове посткаланіяльнай рэчаіснасці паўночнаафрыканскай краіны Алжыр ("Астравы", 1975; "Год-другі ў Алжыры", 1976; "Сінбад вяртаецца", 1988), зборнік нарысаў "Салёная планета" (1973), кніга "Толькі каміні" (1989), якая складаецца з аўтабіяграфічнай аповесці пра вясёлае дзяцінства і з некалькіх эсэ, прысвечаных пісьменнікам В. Быкаву, У. Караткевічу, А. Мальдзісу, А. Міронаву, гісторыку М. Улашчыку, крэатыўцам і майстрам роднага пісьменніку Крычава. Годнае месца ў гэтым спісе займае і дакументальная аповесць "Без эпітафіі" (1989), у якой паказаны трагічны лёс старэйшых першага ўрада БССР Зміцера Жылуновіча (Цішка Гартнага), які быў загублены ў часы сталінскіх рэпрэсій. На прыкладзе жыцця Зміцера Жылуновіча аўтар прасочвае гістарычны лёс лепшых сям'яў Беларусі, якія на пачатку XX стагоддзя выйшлі з цёмраў векавага знішчальнага рабства літаральна паванароджанымі і адолелі за кароткі час самаанізаванні і самаадукацыі перакітаўтавацца ў нацыянальных, грамадскіх і палітычных дзеячаў, каб потым загінуць ад рук большавікоў.

Драматычная сцэна "чысткі" Жылуновіча-Гартнага, узноўленая на аснове дакументаў, знішчальная па сваім змесце, паказвае абсурднасць і нялюдскасць дзяржаўнай сістэмы з пункту гледжання нармальнай чалавечай псіхікі і логікі і ўспрымаецца чытачом як нейкі жудасны спектакль абсурду з пачварамі-акцёрамі. Працуючы над аповесцю ў другой палове 80-х гадоў, Э. Ялугін тым самым наставіў сябе ў шэрагі піянераў беларускага адраджэння — у гэтым і заключаецца яго грамадзянскі і пісьменніцкі подзвіг.

Хачу звярнуць асаблівую ўвагу на адну думку пісьменніка, якая праходзіць кантрапунктам у ягоных творах назейшага перыяду.

— Эрнест Васільевіч, кожны мастак і творца ідзе сваім шляхам у жыцці. Разу-мею, што ваш шлях — гэта працэс вызвалення свядомасці ад камуністычнай ідэалогіі, свядомага далучэння да беларушчыны і карпатлівай працы над Словам. Калі вярнуцца ў маленства, дык што вам там бачыцца лёсавызначальным?

— Сябе я памятаю з трыццаці гадоў жыцця. Вось такое, напрыклад, як тапіўся ў Аршанцы і праз два бачыў сонца. На пачатку вайны прыпадаюць моцныя ўражанні: першы забіты чалавек, бамбёжка, у час якой я згубіўся, улаў, закружаны ў пясцілку, і не мог падняцца. Адчуванне тое засталася на ўсё жыццё як страх апынуцца ў сітуацыі, калі ў цябе, вобразна кажучы, могуць аказацца звязанымі рукі. Уражанні вайны: збітай немцамі за тое, што не пайшла чысціць чыгунку ад снегу; сам я, збіты паліцаем да страты прытомнасці, — у мяне тады лопнула барабанная перапонка, — за спяванне партызанскіх прыпевак у атачэнні вясковых хлапчукоў.

Помніцца эпізод з крытычным хлапечым вершыкам пра Сталіна. Ну што я, малеча, мог пра яго разумець? Але жылося жахліва цяжка і людзі шэптам інавацілі ў бедна Сталіна. У тым ліку мая мама. Людзі жылі пад усімак нялюдскай сістэмы: іх маглі прымусіць рабіць штосьці брыдкае, маглі ператварыць у лагерны пыл за жменьку каласкоў з калгаснага поля. І вось я, вучань чацвёртага класа, нечакана напісаў антысталінскі вершык. Мой сусед па парце Лёнька Емяляняў ужо неаднойчы выпорваў у мяне вершыкі і з рогатам агучваў. У гэты выхаліў. Я спалохаўся і закрываў: "Гэта не мае!" Ну, а Лёнька памкнуўся было мой вершык агучыць і раптам замоўк. Адаў мне лісток і ціха кажа: "На, чаго спалохаўся? Я таксама гэтак думаю".

— Вы жылі тады ў Оршы?

— Мы там жылі да вайны. Бацька працаваў механікам на заводзе ў Барані. З пачаткам вайны пайшоў на фронт, а маці з малымі дзецьмі здолела прабіцца да бацькавай радні пад Крычаў, у вёску Бель. У дзедкавай хаце мы пражылі ўсю вайну, там жа я скончыў чатыры класы. На мяне моцна паўплывала і цётка Матруна. Моцным характарам і вобразнай народнай мовай. Ад яе я дачуўся пра свой радавод. Аказваецца, бабуля па бацьку паходзіла са шляхецкіх родаў Бабровічаў і Далецкіх.

Хутчэй гэта нават тэорыя, увасобленая ў вобразную сістэму. Завершаны выгляд яна набыла ў эсэ "Рой чалавечы" (1996). У чым жа яе сэнс? У аповесці "Без эпітафіі" ў адным з раздзелаў аўтар разважае над загадкай нацыянальнага. Так, наводзіць "тузійных" гістарычна засведчаны, што колькі іх ні білі, ні ашуквалі, ні ператваралі ў "быдла", ні далучалі да іншых народаў, яны ўсё роўна ў нейкі момант, набыўшы такія-сякія веды, пачыналі дакопвацца да сваіх каранёў, цікавіцца сваім паходжаннем, сваёй "хамскай" гаворкай і становіліся ў рэшце рэшт свядомымі адзінакі сваёго народа. Як гэта вытлумачыць і як суаднесці з "тэорыямі" тых ідэолагаў, якія цвердзіць, што зліццё нацыі і моў — непазбежнасць, абумоўленая законамі грамадскага развіцця? А на думку Э. Ялугіна, падобная з'ява "неяк вельмі стасуецца з істэтыкам выжывання чалавецтва"...

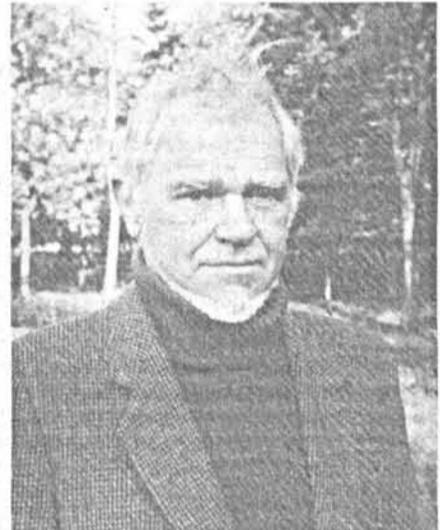
Дык што ж гэта за з'ява такая нацыянальная энергія? Э. Ялугін яе выводзіць з законаў прыроды, агульных для ўсяго жывога на зямлі.

Важнае значэнне ў "счэпцы" этнасаў, адзначае пісьменнік, маюць традыцыі і мова. Прыкладам можа служыць тое ж канфуцыянства, як аснова нацыянальнай этыкі ў краінах Усходу, а таксама феномен сусветнага нўрэйства, якое, дзякуючы традыцыйнаму нацыянальна-рэлігійнаму выхаванню, праз тысячагоддзі выгнаў і здолела стварыць на зямлі продкаў сваю нацыянальную дзяржаву. Як і традыцыі, мова ахоўвае нацыю ад разбурэння — у ёй код еднасці. Не дарма ж так дбаюць аб яе годнасці асветаныя нацыі. Калі чужыя культурныя кантэнтнасці і правілы паводзін бяруцца аўтаматычна, сіла "счэпкі" ў нацыянальным арганізме знікае, і ў ім пачынае развівацца чужая псеўдакультура, духоўная разбэшчанасць, усёдазволенасць, індывідуалізм, — усё тое, што прыводзіць этнас да заняпаду і самазнічэння. Таму народ, як і сям'я, заўважае Э. Ялугін, павінен кляпаніцца, каб не памінілася яго ўнутраная, духоўная "счэпка". Вось такая тэорыя, якая дазваляе зразумець ролю нацыянальнага фактара ў жыцці народа і дзяржавы.

Вось што хацелася сказаць, перш чым перайсці да гутаркі з пісьменнікам.

ЗА РОЕМ ЧАЛАВЕЧЫМ

ГУТАРКА З ЭРНЕСТАМ ЯЛУГІНЫМ

Далецкія былі схільныя, мяркую, да уніацтва, бо адна з Далецкіх, да якой я хадзіў у госці з цёткай, казалы, што можа памаліцца Богу ў любым храме.

— А што паўплывала на выбар прафесіі?

— Першая мара была стаць мараком. Так было шмат у каго з беларускіх падлеткаў. Мабыць, з-за адчування "зоннасці", нейкай загарадкі. Здавалася, стаўшы мараком, можна апынуцца ў вольным і вялікім свеце. Спакушалі і падарожжы. Дарэчы, любімай кнігай для мяне гадоў у 12 стала аповесць Янкі Маўра "Сын вады", якую купіў, прадаўшы на вакзале шчаўе. Чытаючы гэты твор, я ўпершыню істэтычна адчуў незвычайнае прыцягненне беларускай літаратурнай мовы.

У дзевятым класе вырашыў стаць юрыстам, хоць марыў быць і паляўнічым — пад уплывам рускай гістарычнай літаратуры, у якой апыяла-ся Сібір. А юрыстам захацеў стаць, бо дапамагаў пісаць простым людзям судовыя заявы. Сядзеў з імі дае-небудзь, распытваў пра іх беды і пісаў заявы такім чынам, каб неяк паспрыяць. Хацеў стаць адвакатам, каб абараняць людзей, бо бачыў, якія іх бездапаможныя, як іх прыгнятаюць, як з іх здзекуюцца чыноўнікі, як іх абрываюць і зневажаюць у судзе. Дарэчы, суддзя і параіў паступаць у юрыдычны інстытут. Не прайшоў па конкурсе. Ну, а вярнуўся дадому ў Крычаў і неўзабаве нечакана для сябе стаў журналістам — запрасілі працаваць у раённую газету. Гэта вельмі значыла маю будучую прафесію. Універсітэт скончыў завочна: не хацеў пакідаць газету. Раёнка зноў жа была своеасаблівай школай — тым месцам, дзе канцэнтраваліся звесткі пра ўсе бакі народнага жыцця. Мяне аднойчы скарацілі з працы, калі напісаў не тое, чаго хацеў скаратар райкома. А ён "цягнуў" у героі свайго сябра — старшыню калгаса, прыпісваючы яму ўсялякія дасягненні ў той час, як гінулі палеткі, а бульба дзсяткамі гектараў ішла пад снег. Пра гэты выпадак я напісаў у "Калгасную праўду", а затым не пагадзіўся з прапановай скаратара райкома напісаць на сябе абвяржэнне. Пяць месяцаў не мог уладкавацца на працу, пакуль не знайшоў мяне рэдактар Мсціслаўскай раёнкі, дзе я і атабарыўся на тры з лішкам гады. Яшчэ ў Крычаве захапіўся гісторыяй: збіраў паданні, легенды, звесткі пра падзеі мінулага. У Мсціславе зацікавіўся старажытнай гісторыяй горада, паданнямі пра князёў, пра Пятра

Мсціслаўца, папленніка Івана Фёдарова. Потым гэта склалася ў аповесць "Мсціслаўцаў пасах".

— Як здарылася, што алжырская тэма набыла ў вашай творчасці такое значэнне?

— Ведаецца, мяне вельмі ўразіла вызваленчая вайна ў Алжыры. Маленькая краіна, па колькасці насельніцтва роўная Беларусі, перамагла магутную Францыю. Я паехаў у Алжыр і напісаў шэраг рэпартажаў для газеты "Знамя юности". На тым жа матэрыяле напісаў апавяданне "Дзевяць ягад вінаграду", вакол якога і сабраўся потым раман — пра змаганне алжырцаў за сваю нацыянальную незалежнасць і пра тое, як гэта ўспрымае беларускі юнак, апынуўшыся ў Алжыры. Там ён пакрысе лачынае і сябе ўсведомляць у гісторыі: хто ён такі, да якога народа належыць.

— А як вы трапілі ў Салігорск?

— Гэта было задоўга да Алжыра. А трапіў, бо хацеў зразумець, што такое інтэрнацыяналізм у дзеянні. Я тады верыў, што рэальнае працоўнае без нацыянальных межаў стымулюе развіццё грамадства, а дружба савецкіх народаў — выдатны таму прыклад. Вось і пераехаў з Мсціслава на будоўлю Салігорска і пачаў усё нанова: працаваў у газеце будаўнікоў, быў і за адказнага скаратара, і рэпарцёра, і фотакарэспандэнта. Жыў у густанаселеных пакоях інтэр-

ЧЫТАЧЫ АБ КНІГАХ

"КРЫВІНКАЙ ДОНАРСКАЙ ГАРЫЦЬ..."

Мацярык пазта Януся Мальца — гэта святая зямля яго бацькоў, з якой ён, як і яго продкі, знітаваны кожнай сваёй клетачкай. Таму невыпадкова і назва ў яго новай кнігі вершаў — "Родны мацярык", якая летась выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Пасляваеннае дзіця, спаўна спазнаўшае бясклесты і розныя нястачы, сёння, дарослым, аказалася ў жорнах сурогава непрадкальнага часу. Калі пакуты маленства яшчэ можна вытлумачыць пэўнымі прычынамі, то ў цяперашніх цяжкасцях жыцця няпроста разабрацца нават адукаванаму і вопытнаму чалавеку. Я — дзіця расхрыстаннага часу,

Мне не ўсё на гэтым свеце зразумела. "Ці жыве Беларусь?" — пытаецца пазт у суграмадзян. І тут яго душа зрываецца на крык — хочацца, каб людзі пачулі бяду: Чорны знак у траве! Чорны прывід у жышце! І да мовы нійк не дайсці! І пануе брыдота ў жышці! Пазт хоча дакапацца да каранёў нашых бед і няшчасцяў, знайсці адказы на хвалюючыя пытанні. І вось што адкрылася — "...кругом распусны народ аслепла памірае. Грабе стараная і падграбае. Усё, што трэба і не трэба. Зямлю гвалтоўна раскрадае і дабіраецца да неба". Магчыма, у

нейкай меры і распусныя людзі, але ж яны і ахвяры свайго сляпога даверу, неабачлівасці, недаравальнай абыякавасці да ўласнага лёсу. І як вынік — "Палац будавалі — стварылі ж турму; Ні мовы табе, ні табе каўбасы, Частуйся ідэямі веку!" Сацыяльны статус радавога чалавека, на якім трымаецца ўвесь будынак дзяржавы, як у лютэраў, бачыцца ў наступных радках, хоць яны пісаліся некалькі гадоў назад: У душы такое адчуванне: Ад мяне яшчэ хаваюць штосьці, Кінуць і глядзіць з замілаваннем, Як лаўлю абрызеныя косці. Я. Малец не прымае пазіцыю "мая хата з

ната будаўнікоў. Вось там, назіраючы зблізку за жыццём "дзяцей розных народаў", пачаў заўважаць устойлівы асаблівасці нацыянальнага ў людзях. Зацікавіўся гэтай з'явай. Пачаў вывучаць філасофаў, дэмаграфію, чытаў і Леніна, стараючыся зразумець, чаму гэта Уладзімір Ільіч, які хацеў стварыць адзіную на ўвесь свет рэспубліку, фактар нацыянальнага тым не менш вельмі ўлічваў. Значыць, разумеў, якая гэта магутная сіла і што калі яе не ўлічваць, то праіграеш. У Салігорску я пасябраваў з пісьменнікам Аляксеем Кулакоўскім. Ён мне дарыў свае кнігі і заахочваў пісаць прозу. Кулакоўскі цудоўна валодаў беларускай мовай, але ніколі не параіў і мне пісаць па-беларуску. Вельмі далікатны быў чалавек. Упершыню такую параду я пачуў ад Паўла Місько.

— А чаму сапраўды вы пісалі па-руску?

— Думалася, што руская мова можа быць "сваёй" для беларусаў — тут уздзейнічала на свядомасць школьная вывучка. Ды і тое, што тэксты нашых летапісаў, а яшчэ і мова Скарыны здаваліся больш блізкія да сучаснай рускай мовы. Я не ўлічыў гістарычнай працоўкі беларускага слова. Ну, а затым быў алжырскі прыклад. Інтэлігенцыя, якая зрабіла там рэвалюцыю, была французскай па выхаванні і адукацыі. Тым не менш менавіта французская мова, на якой яны выдатна пісалі, стала іх эфектыўнай зброяй у барацьбе за сваю незалежнасць. Гэтым я сябе і сцвяшчаў, калі ўжо працаваў у "Нёмане" і ўсур'ез задумаўся над сваёй беларускасцю. Гэта цяжка, драматычны праца для літаратара. Пісьменнікі беларускія мяне падтрымлівалі, за што я многім удзячны. Многім.

— А якім чынам усё ж адбыўся пераход на беларускую мову?

— Пачалося з таго, што я хацеў так пісаць, каб гэта было суладным з народным уяўленнем пра жыццё. Я пакутаваў, бо не ведаў, дзе ўзяць тыя словы, каб з напісаннага было відаць, што так думае альбо выказваецца менавіта беларус. У маёй жа рускай мове нечага не хапала, нейкага напаянення духоўнага, ці што. Я прыслухоўваўся да вобразнай беларускай гаворкі, якую чуў у народзе, да мовы беларускіх пісьменнікаў-майстроў. Ну і пачаў будаваць свае сказы так, каб яны стылістычна адпавядалі беларускай мове. Першай кнігай, якую напісаў па-беларуску, была апавесць "Сінбад вяртаецца" — зноў жа пра Алжыр і пра беларуса, у якім на чужой зямлі абудзілася нацыянальная свядомасць. Потым была праца над творам пра Зміцера Жылуновіча. Дадам, што недзе ў пачатку 70-х гадоў я адчуў вялікую патрэбу ў прапагандзе беларускасці, нашага нацыянальнага і, працуючы ў "Нёмане", мне ўдалося нешта зрабіць для ягонаў беларускасці па духу. У "Нёмане" тады склаўся выдатны творчы калектыў. Некаторыя былі хоць і рускія па паходжанні, але беларусы па перакананні. Той жа Уладзімір Кудзінаў, цяпер нябожчык. Ён сярод нас, дарчы, першым стаў насіць на лацкане піжмака бел-чырвона-белы сцяжок.

— Які, на вашу думку, галоўны ўрок ад кнігі пра Жылуновіча?

— На прыкладзе лёсу гэтага неардынарнага чалавека бачны трагізм паводзін людзей, якія рабілі рэвалюцыю, працавалі на нацыянальнае адраджэнне, а потым ішлі на кампрамісы і практычна здраджвалі нацыянальнай ідэі і самім сабе. І што характэрна: усё тое, што так рабіў, усё адно шчасця потым не знаходзілі — канчалі самагубствам, співаліся ці яшчэ што дрэннае з імі адбывалася. Не мелі шчасця і іхнія нашчадкі.

— Выходзіць, Жылуновіч свядома пайшоў на здраду?

— Ну, ён думаў, што паціху, памалу цяпер ён нечым паступіцца, а потым недзе возьме сваё. Як у тым летувіскім фільме Жалкявічус заўважыў: нікому не хацелася гінуць. Калі ўжо перакідаець мосткі на сучаснасць, то і цяпер мы бачым, як частка беларускай інтэлігенцыі спрабуе затаіцца, перакачае гэту антынацыянальную, антыбеларускую навалу, а то і ідзе на згоду з антыбеларускімі сіламі, з імперцамі. Сёння гэта яшчэ толькі пачынаецца. Яшчэ ёсць выбар і можна дзейнічаць так або інакш, хоць кола ўсё звужаецца. І ў часы ўтварэння БНР таксама быў маленькі выбар, ды інтэлігенцыя не знайшла спосабу ўздзейнічаць на народ. І ўвесь час патроху прасочвалася здрада нацыянальнаму. Кончылася тым, што заграблі ўсіх: і нацыяналістаў, і камуністаў-інтэрнацыяналістаў. Бо імперыя будзеца вельмі жорстка: той,

хто наверх, знішчае тых, хто дапамог яму ўзляцець наверх.

— Як вам удалося так моцна напісаць сцэну "чысткі" Жылуновіча?

— Каб напісаць некалькі абзацаў, я прачытаў мо сотню старонак праколаў ягоных допытаў. Паводзіны і думкі героя можа было адгадаць па пытаннях і адказах, зафіксаваных у праколах.

— Гэта адзін урок. А другі?

— Што вы маеце на ўвазе?

— Ваша разуменне нацыянальнага фактара ў грамадскім жыцці, якое закладзена ў апавесці "Без эпітафіі" і ў эсе "Рой чалавечы".

— Сапраўды, тут я, відаць, найбольш поўна здолеў запісаць мастацкімі сродкамі пра гэта. Ну, мабыць, усе думаючыя людзі шукаюць свой адказ на пытанне: дзеля чаго чалавек жыве? Што гэта за загадка такая — жыццё? І вось я заўважыў: чалавек тады асабліва шчаслівы, калі жыве для сваёй сям'і, для сваіх блізкіх. Калі ён адзінока, то імкнецца знайсці сірату альбо яшчэ каго-небудзь, каб стварыць такім чынам нейкую сямейнасць. Потым я заваўжыў, што сямейныя адносіны некалькі пашыраюцца ад этнічнай супольнасці, за якой ужо мяжа і разбурэнне.

— А калі людзі не адчуваюць сваёй этнічнай еднасці, думаюць, што гэта з'ява другасная?

— Тады будзе тое, што і ў пчалінай сям'і, дзе няма маткі, няма інстынкта развіцця і выхавання малых, абароны тэрыторыі і збірання корму для наступных пакаленняў.

— Разважаючы так, вы тым самым адмаўляеце сістэму, якая завецца камуністычнай.

— Свядома я яе не адмаўляю. Я проста паказваю, як ідзе развіццё прымусява-чалавечай супольнасці і да чаго што прыводзіць, як такая сістэма развіваецца, перамольвае людзей і што потым з ёю самой робіцца. І, канешне, з тымі, хто яе ўзгадаваў.

— Вы сфармаваліся як дэмакрат. Якім чынам?

— Практычна я шасцідзясятнік. У тыя часы абудзілася мая грамадзянская свядомасць. Я пачаў прыглядацца: а што ж такое адбываецца з народамі, калі яны жывуць у імперыі? Як пісаў нарыс пра Васіля Быкава, ад яго ўпершыню ўчыў выраз "камуністычная імперыя". Прышло разуменне, што для таго, каб дэмакратыя нармальна працавала і была добрай для чалавека, яна павінна стаць нацыянальнай, таму што ў кожнага народа свае асаблівасці і свая культура як назапашванне спосабаў выжывання людзей грамадой. Паядноўваць народы сілай ці хітрыкамі ў адзін, утвараць з іх нейкі кангламерат тыпу савецкага чалавека — марная справа. Імперыя ўсё роўна разваліцца.

— Эрнест Васільевіч, што вы скажаце пра свой сённяшні занятак — галоўнага рэдактара штотыднёвіка "Наша слова"?

— Калі гартую падшыўкі газет, то бачу, як многа ўклаў сюды свайго. А пад кепскі настрой думаю! "Ну чаму я гэтым столькі займаюся? Лепш бы напісаў пару кніжак". Як рэдактар выдання імкнуся вызначыць найбольш аптымальны для выжывання народа шлях, данесці да чытачоў каштоўнасці нацыянальнай ідэі, святу пашану да мовы, як магутнага кода еднасці. Стараюся, каб газета дапамагала людзям зладжана працаваць, адзін аднаго паважаць і адзін аднаму дапамагаць развівацца на карысць і сабе, і народу.

— Эрнест Васільевіч, хацелася б ад вас, як юбіляра, пачуць, што плануеце яшчэ здзейсніць?

— Юбілей сустракаю без урачыстых эмоцый. Аднак гады падштурхоўваюць навесці парадак у сваіх справах, у тым ліку і літаратурных. Стараюся рабіць усё так, быццам у мяне тэрмін кароткі. Гэта не значыць, што нічога не планую на перспектыву. Пачаў пісаць дэтэктыўны раман пра беларускую сучаснасць, мару "убачыць" Пятра Мсціслаўцава сталым чалавекам у віленскі перыяд жыцця. І ўрэшце ў мяне ёсць занатоўкі гістарычнага прыгодніцкага рамана, дзеянне якога адбываецца ў канцы XVI стагоддзя. Хацеў бы таксама свае эсе апошніх гадоў звесці ў адну кніжачку пад назвай "Рой чалавечы". Можна, гэта каму спатрэбіцца.

Гутарку вяла Ірына КРЭНЬ

чарнобыльскі ўдар Прынёс на зямлю нашу беду"). Заклікае паэт кожнага з нас быць заўсёды сумленным ("Дык не дазволь жа больш ніколі Загнаць сумленне ў цёмны кут!").

Са старонак "Роднага мацерыка" Я. Малец ідзе да нас звычайным, зямным чалавекам. І таму ў яго сэрцы жывуць і лірычныя пачуцці, і боль, і адчай, і спадзяванні на лепшую долю.

І хоць "Ідзем у XXI век Над прорваю па кладцы", жыве ў паэта цвёрдая вера ў шчаслівы лёс Айчыны:

**Ты выжывала з песняй звонай,
Дык заспявай зноў, заспявай.
І добрым знакам — тое, што
Мінулагодняя каліна
Крывінак донарскай гарыць!**

Самаахварнасць прыроды — як і самаадданасць паэта.

Аркадзь НАФРАНОВІЧ

Сярод кніг

ПРАВЫ ЧАЛАВЕКА: ПОШУК ІСЦІНЫ

Правы чалавека... Гэтае паняцце сёння, бадай, у кожнага на слыху. Але што цікава — у разуменні яго часта назіраюцца ці не палярныя падыходы. На першым флангу, як вядома, тыя, хто ставіцца да ўсяго, як і прынята ў цывілізаваным свеце: дзяржава для асобы, а не асоба для дзяржавы. На жаль, нямала і такіх, хто прытрымліваецца думкі, што правы чалавека дзеля інтарэсаў той жа дзяржавы не тое што можна, а і трэба абмяжоўваць, а вынікі, як кажуць, не прымушаюць сябе чакаць. І за прыкладамі далёка хадзіць не даводзіцца.

У сувязі з гэтым цікава ведаць меркаванні спецыялістаў, хто згаданай праблеме аддаў шмат гадоў. У шэрагу іх — і філосаф Леанід Яўменаў, на даследчыцкім рахунку яго больш двухсот навуковых і навукова-публіцыстычных работ, пяць манаграфій. А да ўсяго, Л. Яўменаў, як вядома, — паэт, выдаў некалькі кніг.

Леанід Фёдаравіч на працягу дванаццаці гадоў займаўся дзейнасцю ў галіне праблем дыялектыкі, адчужэння і правоў чалавека, палітычнай філасофіі і сучаснай заходнеўрапейскай філасофскай думкі. Ён у свой час прадстаўляў БССР у Камісіі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па правах чалавека, а цяпер — віцэ-прэзідэнт Беларускай Асацыяцыі садзеяння ААН. Не лішне нагадаць, што Л. Яўменаў прымаў удзел у шматлікіх пасяджэннях Генеральнай Асамблеі ААН, Генеральнай Канферэнцыі ЮНЕСКА, а таксама ў многіх міжнародных форумах па правах чалавека.

Дык што ж такое правы чалавека ў разуменні Л. Яўменава? Адказ дае яго кніга "Татальны крызіс і правы чалавека", выпушчаная пад эгідай Аддзела навуковай інфармацыі па гуманітарных навуках Акадэміі навук Беларусі Міжнародным фондам "Беларускі кнігазбор". Кніга ўнікальная не толькі тым, што падобных выданняў у нас з'яўляецца не так і шмат, а матэрыяламі, прадстаўленымі ў ёй. Яна спецыяльна не пісалася, а стала свайго роду "выбраным". У зборнік увайшлі выступленні Л. Яўменава розных гадоў, артыкулы, аналітычныя запіскі, экспертныя ацэнкі, інтэрв'ю і нават палітычныя прагнозы.

Л. Яўменаў не пабаяўся ў зборнік уключыць і тое, што, як на сённяшні дзень, далёкаватае ўжо ад сучаснага аб'ектыўнага разумення падзей і ацэнкі іх. Аднак, як відаць са слова "Ад аўтара", тым самым ён ставіць перад сабой канкрэтную задачу: "Папершае, хочацца быць сумленным перад судом гісторыі і ўласным сумленнем. Ад іх схавацца немагчыма. Нам не трэба забываць, адкуль мы прыйшлі ў СЕННЯ (тут і далей выдзелена Л. Яўменаў). — А. Ан-евіч), з рэшткамі якой спадчыны ўвойдуць нашы дзеці і ўнукі ў БУДУЧЫНЮ.

Па-другое, такія фрагменты гістарычнага вопыту майго пакалення пакінуты тут яшчэ і дзеля таго, каб падкрэсліць: прынеслі мы адтуль, са сваёй ТАТАЛІТАРНАЙ ПЕРАДПІСЬТОРЫІ І СІСТЭМІ ў СЕННЯШНЯЕ ІСНАЕ не толькі КЕПСКАЕ, не ТОЛЬКІ кроў, бруд, насілле. ДАБРО і ПРЫГАЖОСЦЬ таксама".

Наконт менавіта падобнай, а не іншай пазіцыі пры адборы матэрыялаў слушна сказана, дарчы, у разгортку анатацыі, напісанай ад імя МФ "Беларускі кнігазбор": "Гэту кнігу можна было б назваць "Пераадоленне". Пераадоленне самога сябе. Нібы за фабулай рамана, чытач з неаслабнай цікавасцю сочыць, як прабіваецца жывая аўтарская думка праз гушчэ дзіўных напластаванняў часу, паступова, але няўхільна вырываецца з ліпкага павуціна дагматызму, як сумленнасць неардынарнага беларускага вучонага-філосафа, вядомага дыпламата і грамадскага дзеяча, таленавітага публіцыста ўпарта шукае і вельмі часта знаходзіць ісціну".

Пошук ісціны таму і адбываўся, што Л. Яўменаў заўсёды захоўваў здатнасць правільна арыентавацца ў падзеях, а пры гэтым нязменна спрацоўвала сама інтуіцыя, а таму ў асноўным ўдавалася правільна спраграмаваць, што можа адбыцца ў бліжэйшы час. Пры гэтым, як пераканваюць шмат якія матэрыялы зборніка, аўтар іх ніколі не належаў да артадоксаў. Ён, канешне, як і ўсе мы, смяротныя, мог у нечым памыляцца, часам жадае ён выдаваць за рэальнае, але ён жа, як і многія, да працэсу развіцця грамадства падыходзіў з пункту гледжання яго дыялектычнага развіцця. Л. Яўменаў не хапаўся за старое (і не хаваўся за ім), як той тапелец за саломінку.

Як нельга сімптаматычна яго "Актуальныя праблемы разрадка ідэяна-палітычнай напружанасці — развіцця сацыялістычнай дэмакратыі і галоснасці ў Беларусі

рэспубліцы". Жанр гэтага матэрыялу ўнікальны, бо гэта... тое, што пісалася па даручэнні сакратара ЦК КПБ М. Ігрунова ў сакавіку 1989 года, калі, як вядома, ва ўсім Савецкім Саюзе і ў Беларусі, у прыватнасці, абстаноўка была напружанай. Вярхі ў асноўным паранейшаму хацелі жыць па-старому, нізы ні ў якім разе гэтага больш не хацелі.

Пры жаданні ў гэтых матэрыялах лёгка знайсці тое, ад чаго сёння проста трэба... "усміхнуцца". Яно, як кажуць, на паверхні. Ды не гэта галоўнае. Важна, што Л. Яўменаў дакладна ўявіў і ўбачыў "балавыя кропкі", што ляглі ў аснову "спатыкнення" дзвюх грамадскіх сіл у рэспубліцы: інтэлігенцыі і партыйна-дзяржаўных улад. А гэта, у чым Л. Яўменаў не памыляўся, было стаўленне да сталінізму і адпаведна да Курапатаў, "Мартыралога Беларусі", а таксама да чарнобыльскай праблемы. І, вядома ж, да ўзнікнення БНФ "Адраджэнне", да "вядучых беларускіх пісьменнікаў і грамадскіх дзеячаў В. Быкава, А. Адамовіча, да творчай інтэлігенцыі рэспублікі, да супярэчлівых з'яў "хатняй" і сусветнай мастацкай культуры (напрыклад, да М. Шагала), адносіны да беларускай нацыянальнай гісторыі, культуры і беларускай мовы".

Даваў Л. Яўменаў, зразумела, і рэкамендацыі, як і гэтую, што тычыцца роднай мовы: "... не баяцца весці справу да прызнання беларускай мовы дзяржаўнай мовай рэспублікі пры ўмове гарантаванага (у заканадаўчым парадку) права грамадзяніна любой нацыянальнасці карыстацца рускай мовай у любой сферы дзейнасці і кіравання. НЕАБХОДНА ПРЫЗНАЦЬ ЗА БЕЛАРУСКАЙ МОВАЙ ПРАВА АБАВЯЗКОВАГА Вывучэння ў ШКОЛАХ РЭСПУБЛІКІ, АБАВЯЗКОВАГА, У ТОЙ СТУПЕНІ, ШТО І КОЖНЫ ІНШЫ ПРАДМЕТ ПРАГРАМЫ: ХІМІЯ, ФІЗІКА, ГІСТОРЫЯ, ЗАМЕЖНАЯ МОВА. ДОБРААХВОТНАСЦЬ АДНОСІН ДА ЯЕ Вывучэння ВЫКЛЮЧАЕЦА".

Сярод матэрыялаў кнігі і прадмова да зборніка "У цісках капіталу", выпушчаная ў 1988 годзе выдавецтвам "Юнацтва" — "У свеце не усё так прыгожа, у свеце не усё так кепска...", і выступленне на пленуме Саюза пісьменнікаў у маі 1989 года "Літаратура, філасофія і час", і некалькі лімаўскіх публікацый: артыкулы "Шляхі пераходу ад таталітарна-аўтарытарнага рэжыму да рэальнай сацыялістычнай дэмакратыі", "Крокі наперад і таптанне на месцы", інтэрв'ю "Правамі чалавека ў рэспубліцы мы ніколі не займаліся ўсур'ез" і развагі, вынесеныя на суд чытачоў часопіса "Беларуская думка" пасля з'езда беларусаў свету "Першы вянец яднання"... І, ужо зусім выдатнае выступленне-даклад, зроблены на навуковай сесіі Аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў АН Беларусі 5 снежня 1995 года і апублікаваны газетай "Свабода" 12 студзеня 1996 года — "Татальны крызіс: актуальныя праблемы дэмакратыі і права".

У апошнім матэрыяле меркаванні не толькі аўтарытарнага навукоўца, а і голас сумленнага грамадзяніна суверэнай краіны, занепакоенага тым, як разгортваюцца падзеі сёння, як вядзецца масіраваны наступ на правы чалавека. Л. Яўменаў перакананы: "УЛАДА І СВАБОДА, ДЭМАКРАТЫЯ І УЛАДА ПАВІННЫ БЫЦЬ НЕПАРЫЎНЫ. ЯНЫ ПАВІННЫ ПРАДСТАЎЛЯЦЬ САБОЙ АДЗІНСТВА СУПРАЦЬЛЕГЛАСЦЕЙ, ЯКОЕ ДАХОДЗІЦЬ ДА ДЫАЛЕКТЫЧНАГА РАВЕНСТВА, КАЛІ Ж ЯНЫ РАЗАРВАНЫ, НАСТУПАЕ АДКРЫТАЯ ДЫКТАТУРА ЦІ АНАРХІЯ".

Замест пасляслоўя ў кнізе выкарыстана гутарка з аўтарам доктара філасофскіх навук, прафесара Ю. Гусева "Дыялектычны розум і палітычнае вар'яцтва". У ёй таксама асноўнае месца займаюць праблемы правоў чалавека, прытым суб'яднікі не проста канстатуюць становішча з імі ў краіне, а ў нечым і спрачаюцца, шукаючы яе вялікасць ісціну, а гэта, безумоўна, надае апаведу яшчэ большую прыцягальнасць. А што да высновы, да якой прыходзіць Л. Яўменаў наконт становішча з правамі чалавека, дык яна не сцвяшчальная: "Калі вельмі каротка, то гэты стан можна ахарактарызаваць трыма палажэннямі. Цёмрашальства менавіта ў гэтай галіне тых органаў і людзей, якія стаяць ля штурвала абароны і рэалізацыі правоў чалавека; дэкларатывнасць, калі не сказаць, фіктыўнасць вялікай колькасці існуючых сёння юрыдычных гарантый правоў чалавека; правачалавечая неабароненасць грамадзян ад дзяржавы, насілле яго бюракратычных органаў і чыноўнікаў".

А. АН-ЕВІЧ

краю", ён жыва адклікаецца на падзеі дня, ці адбываюцца яны ў Вільні ("Кіпіць пякучым болам Вільня"), ці ў Мінску ("Над пляцам Мінска бел-чырвоным"). І асабліва становіцца ясным, чый бок прымае паэт у расстаноўцы палітычных сіл, калі ён аб'яўляе: "Іду я на мітынг, На шумную плошчу, У бел-чырвонае Польшыя крочу, У мора адчаю, У мора эмоцый, І я вас вітаю, Адчайныя хлопцы!"

Позна ці рана, але прыходзіць той час, калі ўнутраны голас дыктуе: Ідзі са споведдзю да людзей. Паэт пакутуе, што "Прыпазіўся са споведдзю, людзі, да вас..." "Добрых людзей цяжка... шукаць У складаным да слёз, да адчаю жыцці, Дзе і ў споведзі прауду так цяжка сказаць".

Я. Малец неабякава і да лёсу роднай мовы ("Плача гаротная мова, За дротам калючым Прыгожыя словы"), і да лёсу людзей, на якіх абрынуўся чорным жахам Чарнобыль ("Як многа

НЕЗАПЛАНОВАНАЯ СУСТРЭЧА

На пачатку месяца наведнікі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі са здзіўленнем пабачылі афішу, якая паведамляла, што 4 лістапада а 14 гадзіне ў актавай зале бібліятэкі выступіць вядомы рускі паэт Андрэй Вазнясенскі. Выступ аказаўся імправізаваным, бо паэтам не планавалася — увечары таго ж дня ў Рускім тэатры мусіла адбыцца яго вялікая вечарына з платным уваходам. Тым не менш аматары паэзіі атрымалі магчымасць пабачыць на ўласныя вочы аўтара "Треугольной груши", "Юноны и Авось" і манумента ў гонар расійска-грузінскага сяброўства (у выглядзе скамянелага алфавіта "у палеце"). Атрымалі магчымасць і набыць яго новую кніжку, якая, уласна кажучы, і паслужыла падставой прыезд Андрэя Вазнясенскага ў Мінск дзеля правядзення прэзентацыі. Бо гэтая кніжка выбранай лірыкі паэта "Не отрекусь" выдадзена на Беларусі, Беларускай асацыяцыяй "Дзелавая ініцыятыва".

Укладчыкі кніжкі — Віктар Жак і Яўген Знак. У анатацыі зборнік рэкамендуецца чытачу як адзін з найбольш поўных за апошнія дзесяцігоддзі. У яго ўвайшлі творы розных гадоў, у тым ліку раней не друкаваныя. Паэт па-ранейшаму стараецца адклікацца на самыя надзённыя і балючыя тэмы, у тым ліку — забойствы святара Аляксандра Меня, журналіста Дзмітрыя Холадава, правадара чачэнскіх сепаратыстаў Джахара Дудаева. Відэа, з месцам выдання звязаная наўнасць у зборніку вершаў з "беларускай прывязкай": "Возера Свіцязь", "Белавеская балада", вершы-прысвячэнні Васілю Быкаву і ўкладальніку зборніка Віктару Жаку і інш.

На пачатку сустрэчы ў Нацыянальнай бібліятэцы паэт шчыра распавёў, што зборнік "Не отрекусь" яшчэ ў руках не трымаў і не чытаў, часу на выступ не мае і прачытае тры вершы (праўда, прачытана было больш аб'яцанага — чатыры). Як падалося, многія са слухачоў, асабліва сярэдняга ўзросту, перажывалі востры прыліў настальгіі па знакамітых шасцідзсятых гадах, калі паэзія Андрэя Вазнясенскага, Бэлы Ахмадулінай, Яўгена Еўтушэвіча і Роберта Раждзественскага гучала на перапоўненых стадыёнах і ў гэтых жа цесных бібліятэчных залах, і ўспрымалася як прароцтва перад лепшымі часамі. Прысутныя з захапленнем пазнавалі знаёмыя інтанацыі паэтавага голасу, любімыя вершы. Прынамсі, можна было радавацца ўжо таму, што ўдалося пабачыць знакамітае бясплатна. Напрыканцы сустрэчы спадар Вазнясенскі запрасіў усіх прысутных на вечарыну ў Рускі тэатр, якую паабяцаў правесці прафесійна і паказаць там на экране свае знакамітыя відэомы.

У выступе Андрэй Вазнясенскі падкрэсліў, што для яго гэты прыезд на Беларусь важны тым, што прэзентуецца яго першая кніжка, якая выйшла на Беларусі.

Н.К.

З ЛЮБОЮЮ ДА ПАЭТА-ЗЕМЛЯКА

На Любаншчыне прайшлі мерапрыемствы па ўшанаванні дзіцячага пісьменніка І. Муравейкі. Напярэдадні яго 75-годдзя і ў дні юбілею яны адбыліся ў многіх бібліятэках і школах раёна, у прыватнасці, у г. п. Урзэчча, у вёсках Калінаўка, Обчын, Нежын і на радзіме пісьменніка ў Талі.

Галоўныя ж урачыстасці мелі месца ў раённым Доме культуры. Юбіляра віталі намеснік старшыні Любанскага райвыканкома М. Бялькевіч, прадстаўнікі арганізацый, працоўных калектываў, работнікі культуры і адукацыі, самадзейныя артысты. Вучні і настаўнікі з Нежынскай сярэдняй школы паказалі кампазіцыю па паэме І. Муравейкі "Дзяўчына з Палесся", прысвечаную іх зямлячцы Фені Конанавай, якая загінула ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

Доўгіх год жыцця, новых творчых поспехаў жадалі Івану Андрэевічу і госці з Мінска — сакратар Саюза беларускіх пісьменнікаў У. Паўлаў, празаік Н. Маеўская, кандыдат філалагічных навук Т. Дасаева.

ПРА ЧАРНОБЫЛЬСКІ БОЛЬ

Паэма Анатоля Зэкава "Аварыя сумлення" пісалася па гарацых слядах падзей. Летам 1986 года паэт пабыў у радыяцыйнай зоне і на свае вочы убачыў, якое страшнае зло абрынулася на людзей. Упершыню паэма была надрукавана 19 верасня 1987 года ў газеце "Чырвоная змена". І вось з'явілася асобнае выданне, ажыццёўленае дзякуючы выдаўцу Міхасю Расольку. Яно ілюстравана здымкамі Я. Казюлі, С. Халадзіліна, У. Шубы і іншых фотамайстроў, якія таксама пабывалі там, дзе асабліва адчувальна ўздзеянне радыцыі.

Паэзія

Віктар СЛІНКО

НЕ БАЧЫЦЬ, НЕ ЧУЦЬ, НЕ ХАЦЕЦЬ...

Н. Б.

Адзінае выйсце — зыход.
Адзінае выйсце — пагаснуць,
Сысці у сляпы карагод
Да слоў, як такое: "напрасно".
Адзінае выйсце — зыход.

Адзіная зорка — твая.
Яна наварожыць заваю
І разам са мной пасталее.
Адзіная зорка — твая.

Нам марыць — і не зразумець:
Куды нас адводзіць змярканне
Ахвярамі на паляванні?
Мы помнім старыя спатканні.
Нам марыць — і не зразумець.

Не бачыць, не чуць, не хацець,
І ўсё ж — незгасальна свяціцца,
І класіся долу ігліцай
Рука ля рукі — і скалець.
Не бачыць, не чуць, не хацець.

Парву — так, як струны — страфу,
Радок абарву — будзе млосна.
Як свечкі, знямалыя сосны
Мне свецяць — і я не засну.
Парву — так, як струны — страфу.

Не помню я, колькі разоў
Цябе я хацеў захапіць,
Прысвоіць, прылашчыць,
прымусіць —
Са мной каб засталася ў пустцы.
Цябе я хацеў захапіць.

Цяпер я малюся табе.
На зорку тваю, на завою.
Няхай я адзін скамянею.
Цяпер я малюся табе.

халадна дрэвам
але
якая цёплая музыка шчасця

разам з табою патонем
у чорнай палонцы вакна

а на тым баку — голыя дрэвы
у сінім паветры голыя дрэвы
і вецер грае на іх галінах
і ты кажаш якая ціхая музыка шчасця

скрозь гэтыя чорныя дрэвы
скрозь спаленыя лісты каханых
скрозь дзіцячыя вершы
скрозь зманлівы шкла паратунак
грэем рукі на познім восеньскім сонцы

цалуем прожылкі кляновых лістоў
і ўсміхаемся далёкай старасці
якая здаецца нам амаль немагчымай

на сінім полімі газіцы грэем
гарбату і падпальваем памяць
нячутна смьчка кранаюцца пальцы
наша музыка пахне мандарынавымі
коркамі
і апалым лісцем

і халоднымі дрэвамі
у чорнай палонцы вакна

Проза

ЭЛІТА

Не так даўно беларуская мастацкая эліта хадзіла на зачыненыя для простага люду прагляды замежных кінафільмаў. Там можна было убачыць пікантныя падрабязнасці з жыцця кінагерояў. Асабліва цікавымі былі тыя падрабязнасці, што межавалі з парнаграфіяй. Суб'екты, якія круціліся вакол той эліты, а самі ў тую катэгорыю не траплялі, усялякімі спосабамі імкнуліся прашыцца праз зачыненыя для іх дзверы.

Цяпер, у пару зародку дэмакратыі, тыя фільмы глядзіць увесь народ разам са сваімі непаўналетнімі дзецьмі. Тое кіно штодзень паказваюць па тэлебачанні.

НЕЗВЫЧАЙНЫЯ

Яны былі падобныя на прышэльцаў з іншай планеты, тым, як ішлі — не ішлі, а выступалі, прыгожымі загарэлымі тварамі, здасца, простаю, але ў нечым і няпростаю апраткаю. На іх усё азірліся, хто пазнаваў, а хто і не. Юрыя Якаўлева, Юлію Барысаву, Васіля Ланавога.

У Мінск на гастролі прыехаў тэатр імя Вахтангава і артысты ішлі па вуліцы, як звычайныя людзі. Але ўсім, хто іх сустракаў, рабілася ясна — яны незвычайныя.

СПАТКАННІ

Некалі, у маладосці, ён не так чакаў яе на спатканні, як цяпер — хворы, стары, яе адведка у бальніцы.

АД БОГА І АД Д'ЯБЛА

Дабро і зло, разбураць і ствараць — усё ў чалавеку і ўсё ў чалавецтва. Сапраўды, і ад Бога, і ад Д'ябла...

ДАЖЫЛІСЯ

Амонаўцы на мітынгу хапалі і валаклі ў турму тых, хто гаварыў па-беларуску. Гэта ў незалежнай Беларусі...

ТРЭБА ДУМАЦЬ

Пра старасць трэба думаць з маладосці. Але дадумваемся мы да гэтага ў старасці.

НА ВЯЛІКІМ СХОДЗЕ

Каб не выбраць у начальнікі разумнага, якога ўсе чамусьці не любілі, выбралі дурня, са спадзяваннем, што той хутка праваліцца і яго месца зойме, можа, хто-небудзь з іх. Але той моцна ўчапіўся за поручні свайго крэсла, а тыя, што выбіралі, потым дзівіліся — як гэта можа такі дурань стаяць у іх на чале.

СІМВАЛЫ

Эстрадная артыстка, распранутая да пупа, спяваючы, выкручвалася, прытанцоўвала, а на шыі ў яе цяляпаўся вялікі крыж — сімвал веры. Песня была пра грэшнае каханне, а сімвал веры ў яе быў сімвалам моды.

УЛАДА

Ён дасягнуў найвялікшай улады, а яму здавалася ўсё мала, мала і ён вышукваў спосабы займець яе яшчэ болей. Няўжо ён ніколі не чытаў Пушкіна, яго казкі пра рыбака і рыбку, пра разбітае карыта?

БАЦЬКІ І ДЗЕЦІ

Бацькі пасылаюць дзяцей жабраваць, а для большай людской спагады даюць у рукі абразок ці пісульку з жаласнымі словамі.

А дарослыя дзеці пасылаюць жабраваць старых матак. Тут ужо без жаласці:

— Чым сядзець дома склаўшы рукі, пасядзі ў якім пераходзе, дадому хоць некалькі тысяч прывалачэш.

МЫ І ЯНЫ

Некалі мы, пасляваенныя дзяўчаты, запакоўвалі сябе ў сукенкі, блузкі ды спадніцы. Цяперашнія дзяўчаты выстаўляюць напакані самымі прывабнымі часткі свайго цела.

Некалі мы з абдымкамі ды пацалункамі хаваліся ў пад'езды, у цёмныя куткі. Цяпер закаханыя цалуюцца на вуліцах, у тралейбусах, у метро.

Што лепей?

ІСЦІНЫ

Нам з маладосці, з дзяцінства так моцна ўнушалі ісціны, патрэбныя ўладзе, і так трывала заселі яны ў нашых мазгах, што дасюль не можам мы са знакам плюс прыняць прозвішча Калчак і як вялікі грэх слухаем праўду пра Леніна.

ЖАДАНАЕ

Жаданае прыходзіць тады, калі пакідаеш яго чакаць, пакідаеш на яго спадзявацца.

Пакуль магу,
яны гавораць за мяне:
чужыя вершы,
чужая музыка,
чужыя песні —
але прыйдзе дзень,
і ты убачыш
мой твар.
Я не баюся, што ён
спужае цябе.
Я баюся, што ён табе здасца
незнаёмым.

ЛЕДЗЯНЫ ПАЦАЛУНАК
СВІСЛАЧЫ

Праз цёмнае поле
іду на святло вакна,
і мне ўсё адно —
сваё яно
ці чужое.

Твой радасны голас
у тэлефоннай трубцы —
як сіняе неба,
якое ўдыхаю
я.

— Забярэш з сабою разам
і яе? — адліга запыталася
у лёда,
што адрываў
вярбы прымерзлы стан
ад каранёў.

сляды прысыпанія снегам
як напамін аб нядаўнім мінулым
якое не абяцала
сустрэч

вада абнялася
з холадам
і ледзянеюць твае рукі
і мае

снег пахне прыцягальна
нежывы

ЦАРКВА СЯТОЙ
МАГДАЛЕНЫ

Нават у хвіліны болю
ты шчаслівая.
Сагрэтая верай.
Не заўважаеш,
як твой паратунак
адольвае радасць жыцця.
Жыццё — пераможанае?
Не — пераадоленае.
Назад, у зялёнае плацце,
прыходзіць вясна.
Знойдзеная вера
бязлігасная.

Таму
ніхто з нас не праводзіць цябе
да парога царквы

Прысвяціла сябе
ў веру,
вымерала глыбіню
рэха,
аддала сябе
Яму
і абаранілася
ад нас.

Я — вецер,
і мне дазволена
блытаць твае валасы.

Я — вецер,
і ты час ад часу
абаніраешся на маё плячо.

Я — вецер,
і таму прыношу табе
чужыя імёны.

ВЫРАТАВАННЕ

Вялікі Леў Талстой шукаў лекаў для выратавання чалавецтва і як самаахвярны медык, выпрабуваў тэры на сабе, на сваёй сям'і. А Соф'я Андрэеўна бунтавала, бо была звычайная жанчына, прымала свет такім, які ён ёсць, і ратавала нашчадкаў свайго геніяльнага мужа.

НА ПАНИХІДЗЕ

Дваццаць пятага жніўня тысяча дзесяцьсот семдзясят восьмага года хавалі паэта Анатоля Астрэйку. Паэт Анатоль Вялюгін сказаў на паніхідзе:

— Астрэйку любілі дзеці і жанчыны. І гэтага было дастаткова, каб асвятціць вобраз паэта.

СТРАСЦІ

У маладосці над чалавекам пануюць страстці — любоўныя, славалоўныя. Але страстці славалоўныя больш жывучыя, чым любоўныя, яны адольваюць чалавека да смерці. Адзін вядомы беларускі

БІГУДЗІ

Сын быў страшэнна ўражаны, калі ўбачыў, як маці, напярэдадні пахавання свайго мужа, яго бацькі, накручвала валасы на бігудзі.

Хацела хораша выглядаць каля труны.

НЕ МЕЎ ГРОШАЙ

Пісьменнік не змог прыехаць на пахаванне свайго сабрата-пісьменніка — жыў на ўскраі горада і не меў грошай на аўтобус.

Гэта ўжо ў наш час.

НЕ ПАД ПАРУ

Жонка лічыла сябе разумнейшаю за мужа, грамацейшаю, культурнейшаю і штодня дзяўбла таму гэта ў галаву. Муж хутка пагадзіўся, што ён і праўда жонцы не пад пару. Пад пару аказалася бутэлька — яна не звягала, не абражала, наадварот, дабаўляла смеласці, гонару.

Жонка скоро загаласіла:

— Мала таго, што ты дурань, дык

заводзіць у зман людзей.

СУМЛЕННЕ

Леў Талстой пісаў, што ведае толькі два няшчасці ў чалавека — хвароба і пакуты сумлення.

Другі класік сказаў, што чалавек, які зробіць злачынства, не можа быць шчаслівым.

А я ведаю людзей, у якіх сумленне — брудная ануца, а яны пачуваюць сябе шчаслівымі.

ВАЯР

Славуты валяр пражыў доўгае жыццё, за той час мяняліся правядыры і кожнага ўвечкавечваў ён у мармуры ці граніце, у бронзе ці чыгуне. Але кожны правядыр, займаючы месца папярэдняга, спіхаў таго з п'едэстала, і славуты валяр са слязьмі на вачах глядзеў, як рушылі яго працу і валаклі на сметнік. Заставаліся толькі маленькія копіі тых вялікіх скульптур на паліцах яго майстэрні. Як гісторыя краіны і яго жыцця.

Лідзія АРАБЕЙ

КАЛЕЙДАСКОП

НАВЕЛЫ-КАРАЦЕЛЬКІ

кампазітар, маючы ўжо дзевяноста гадоў, страшэнна перажываў, што яго прозвішча ў газеце, у пераліку іншых кампазітараў, стаяла не на першым месцы.

ЖОНКІ

Пакінуў старую жонку, узяў гадоў на пятнаццаць маладзейшую за сябе. Жартаваў: "Няхай лепш застанеца, чым не хопіцца". А маладая жонка ўзяла ды памерла. А старая дасюль жыве.

НЕ ВЕРНЕШСЯ

Чалавек пражыў доўгае жыццё, набраўся розуму, а галоўнае — зразумеў навуку, як трэба жыць сярод людзей. Ось цяпер бы ўсё пачаць спачатку, вярнуцца ў дзяцінства, у маладосць. Але не... З усім гэтым розумам трэба класіцца ў магілу.

РЭЎНАСЦЬ

Маці была краўчыха. Калі прыходзілі жанчыны — мераць сукенкі, — яе трохгадовы сыноч падкрадаўся і кусаў іх за ногі. Каб не адбіралі ў яго мамінай увагі.

НУМАР

Каля вёскі забілі немца, і ўсіх мужчын расстралялі, а моладзь вывезлі ў Германію. Веру закінулі ў Асвенцім і на руцэ выкалалі нумар.

Яна выжыла, вярнулася ў сваю вёску. Нумара саромелася, як дурной хваробы. Што ні рабіла, каб яго звесці — нічога не памагло. Яна гарачымі летам хадзіла ў сукенцы з доўгімі рукавамі, завязвала-бінтавала нумар ануцкамі. Але нехта падглядзеў, і пайшла па вёсцы пагалоска: Верка кляймёная, на руцэ ў яе нумар, мусіць, была ў Нямецчыне ў якім гуляшчым доме...

Ніхто не пасватаўся. Дажыла да старасці адзінока. А тут аказалася, што нямецкі канцлагер ніякі не сорам, нават ільготы пачалі даваць былым вязням.

Яна не пайшла дабівацца тых ільгот. Навошта? Маладосць не вернеш, жыццё нанова не пражывеш.

ЗАСЛУЖЫЎ

Дваццаць шостага сакавіка тысяча дзевяцьсот васьмідзесятага года хавалі Петруся Броўку. Яго ўзнагародам спатрэбілася дваццаць сем падушчак, за труною неслі сто дзесяць вяноў, на могілкі праводзіла пяцьдзясят тры "Волгі" і дзясць "Ікарусав". Хавалі па разраду, які ён заслужыў — у народа, у партыі і ўрада.

ПАЗНАННЕ

Літаратура — пазнанне рэчаіснасці. Не адлюстраванне, не фатаграфаванне, не апісанне, а іменная пазнанне. Пішучы, пазнаеш чалавечыя характары, пазнаеш абставіны і важна як мага глыбей зірнуць усярэдзіну. Да канца немагчыма, бо яго, канца, няма.

яшчэ і п'яніца!

— Я п'ю, каб быць табе пад пару, — адказаў асмялелы муж.

АДНЫМ НОСАМ

У пару, калі Савецкі Саюз моцна сябраваў з Кітаем, кітайцы гаварылі:

— Мы з вамі такія сябры, што дыхаем адным носам.

Хутка, аднак, пачалі дыхаць кожны сваім.

ШЧАСЦЕ

Яна была шчаслівая ў гады маладосці, у пару такой беднасці, што не мела начной кашулі, не мела грошай на кавалак мыла. Потым з'явіліся кашулі, шампуні, беднасць засталася там, дзе і шчасце.

ТВАР

Каб на твары адбівалася існасць чалавека, тое, што ён хавае ў сабе ад людзей, то шмат якія прыгажуні выглядалі б пачварамі.

ДУША

Чалавек памірае, і разам з ім памірае душа яго. Бо дзе душа ў чалавека? У сэрцы, у памяці, у нерве. Памірае сэрца, супакойваюцца нервы, адмірае памяць і гіне душа. А калі табе здаецца, што ён яшчэ побач, што не знікла твая сувязь з ім, што не пайшоў ён ад цябе навечна, то гэта ўжо твая, жывая душа цябе вярэдзіць, твая душа не хоча прымірыцца з яго смерцю.

АРТЫСТКА

Васьмідзесяцігадовай артыстцы зрабілі складаную аперацыю. Як толькі адышла яна ад наркозу, спытала ў доктара:

— Скажыце, ці змагу я праз два тыдні выйсці на сцэну, праз два тыдні я павінна іграць у спектаклі.

І потым кожны раз, калі дактары аглядалі яе, рабілі перавязкі, яна пыталася:

— Ці змагу я выйсці на сцэну? Я павінна іграць у спектаклі.

Важнейшага клопату яна не мела.

ПРЫРОДА

Кветка не ведае, што хутка ападуць яе пялёсткі, яна звяне, а далей — дажджы, халады загубяць яе дарэшткі. Яна цвіце, красуе на радасць нам і сабе.

Маладыя дзяўчаткі не думаюць, што некалі стануць бабулькамі, а потым памруць. Яны гарэзныя, смяюцца, кахаюць, радуецца жыццю.

Якая мудрая прырода...

БЫЛА ДЗЯЎЧЫНКАЮ

Старая бабулька любіла ўспамінаць:

— Калі я была дзяўчынкаю...

І не верылася, што гэта згорбленая, зморшчаная бабулька некалі была дзіцем, дзяўчынкаю, здавалася, яна такою і прыйшла на свет. І непрыстойна ёй

НАРОДНАЯ МУДРАСЦЬ

Прачытала ў Мікалая Ляскова ў рамане "Некуда", надрукаваным у тысяча васьмьсот шэсцьдзясят чацвёртым годзе: "От трудов праведных не наживешь палат каменных" і падумала: вось дзе векавая народная мудрасць. Цяпер кожны раз, едучы ў электрычцы і пазіраючы на шыкоўныя катэджы, што апаясалі прыгарад, успамінаю тое выслоўе.

СПРАЎКА

Па калідоры сабеса тупаў стары дзед, заходзіў у адзін кабінет, у другі і вельмі скоро адтуль выбіраўся. Потым запыняў на калідоры маладых, хораша апранутых кабет — работніц сабеса, і прасіў:

— Дайце мне спраўку, якую пенсію я палучаю... Я пераязджаю ў Расею, да сына...

Яго да канца не слухалі, перабівалі:

— Непатрэбна вам такая спраўка...

Дзед лавіў другую кабету:

— Дайце мне спраўку...

— Вам такая спраўка непатрэбна, — адмавалася ад дзеда і тая.

Дзед ледзь не плакаў, чапляўся яшчэ да адной:

— Мне спраўку...

— Вам ужо казалі, — нават не спынілася каля дзеда і гэта.

Але дзед быў упарты, ён не адступаўся, дабіваўся свайго, прасіў і прасіў тую спраўку.

Нарэшце адна работніца зліталася:

— Хадзем, я вам выпішу спраўку, каб не дурылі тут галавы.

Дзед скоранька патупаў за кабетам у кабінет. Хвіліны праз дзве выйшаў радасны, трымаючы ў руках паперку.

Як лёгка, аказваецца, можна было супакоіць дзеда.

СТРАХ

Кожны год у дзень расстрэлу яўрэй былыя жыхары мястэчка Шчадрын збіраліся з розных гарадоў Саюза і наведвалі брацкую магілу. Амаль у кожнага тут ляжалі расстраляныя немцамі маці, бацька, сястра ці жонка. Былыя жыхары мястэчка Шчадрын паставілі на магіле помнік — белую мармуровую стэлу і напісалі на ёй па-яўрэйску словы жалбы. Але мясцовае начальства, ведаючы настроі начальства вышэйшага, загадала збіць яўрэйскі тэкст і напісаць усё па-руску.

У адзін з прыездаў, калі яўрэі, абкружыўшы магілу, гаварылі словы жалбы па родных, адзін, недасведчаны, пашкадаваў — чаму збілі яўрэйскі надпіс. Арганізатар збору напусціўся на небараку:

— Няма чаго шкадаваць... Мы — савецкія людзі... Якая розніца, на якой мове!..

Потым паціху тлумачыў, чаму напусціўся на зямляку:

— Тут жа шпікі ад начальства... Даложаць, што мы шкадуем — чаму няма яўрэйскага тэксту — назавуць сіяністамі

і зусім забароняць збірацца.

Так уеўся ў душы страх...

АГОЛЕНАЯ ПРАЎДА

Зянон Пазняк гаварыў праўду, але такую непрыкрытую, такую аголеную, што некаторым яна здавалася страшнаю. А тут яшчэ газеты, тэлбачанне ва ўгоду начальству пачалі ўзводзіць паклёпы, чарніць — любімы некалі прыём камуністаў. Зрабілі з чалавека страшыдла.

А некалі народ зразумеў, што значыў Зянон Пазняк для Беларусі.

ЗНАРОК НЕ ПРЫДУМАЕМ

Ён напісаў тлумачэнне ў суд:

"Калі мы з ёю сыходзіліся, я папярэдзіў яе, што я развядзены і пра новую сям'ю не думаю, проста хачу пагуляць. А яна мне нараджала дзяцей. Яна не можа мець да мяне ніякіх прэтэнзій, я яе папярэджваў".

ЦІШЫНЯ

У тлуме вялікай сям'і шукала цішыні, спакою. Здаецца, яна нічога так не любіла, як цішыню. Але васьмь дзеці выраслі, паразляталіся, сваякроха памерла, а хутка і муж пакінуў гэты свет. Яна засталася ў кватэры адна. Вакол яе запанавала цішыня. Яна цяпер ненавідзела гэту цішыню, не разумела, як магла любіць яе.

СПЯВАК

У пераходзе іграў на баяне і спяваў малады сляпы мужчына. У яго быў вельмі прыгожы і моцны голас. Перад ім на падолзе ляжала раскрытая сумка.

Людзі, што спяшаліся на базар, раўнадушна праходзілі міма.

ЖЫЦЦЁ ПАКАЗАЛА

У маладосці я шыфра верыла, што тыя, хто надасце, нашы правядыры і ўсё высокае начальства вельмі разумныя і сумленныя людзі.

Жыццё паказала, як я моцна памылялася.

НЕ ВЕРНЕШ

Сказанае слова назад не вернеш, не запхнеш яго туды, адкуль яно выскачыла. Можна кацяцца, прасіць прабаўніцка ў людзей, у Бога — але слова ўжо сказана.

Неабдумны ўчынак чалавек таксама назад не верне, ён будзе потым шкадаваць, што так зрабіў, будзе мучыцца, але зробленае застанеца.

Як жа трэба быць абачлівым, як трэба думаць перад тым, як нешта сказаць альбо зрабіць, каб тое, што сказана ці зроблена, не пякло пакутаю ўсё жыццё.

БАНАЛЬНАЯ ГІСТОРЫЯ

Мяняў жонак. І ад кожнай меў дзіця. Але не плаціў аліментаў, бо з ніводнай не быў зарэгістраваны ў Загсе. Чарговы раз халасцякаваў, ды нешта больш ні адна не трапілася на кручок. Тым часам пастарэў, палысеў, перажыў інфаркт. Вырасіў вярнуцца да якой з былых жонак. Але дзве з іх былі ўжо замужам.

Пайшоў да трэцяй. А яна му:

— Згінь з вачэй маіх! Дачка твая ўжо сваё дзіця мае, а ці прынес ты ім калі хоць цукерку? — і паказала на парог

Пайшоў да чацвёртай, а тая яму:

— І як я магла любіць такога! Бач, прыпоў! Хворы, лысы... Шукай яшчэ якую дурную!

Але нават дурную ўжо не мог угаварыць. Успамінаў, як некалі жанчыны ледзь не біліся за яго, і дзівіўся: што гэта з імі зрабілася?

АПЯРЭДЖВАЛІ

У горадзе Лідзе немцы перад адступленнем хапалі на вуліцах маладых мужчын, завозілі ў лес і расстрэльвалі. Ведалі, што ўсе маладыя мужчыны, як толькі прыйдуць савецкія войскі, возьмуць у рукі аўтаматы і пойдучы іх нішчыць. І немцы апярэджвалі...

У ЮРМАЛЕ

Па тэлевізары паказвалі "Лебядзінае возера". А потым — пучыстаў. Падзеі захапілі нас у Юрмале, у славытым Даме творчасці пісьменнікаў.

Папулярнымі зрабіліся тыя, хто меў прыёмнік. Іх абступалі і з заміраннем сэрца слухалі — што там, у Маскве, адбываецца. Усе хацелі, каб пучысты праваліліся.

А потым, з такім жа заміраннем сэрца мы глядзелі, як латышы распільвалі на кавалкі і некуды звозілі вялікі чыгунны помнік Леніну. Мусібыць, некалі, у дваццатых, трыццатых гады вернікі з такім жа жахам глядзелі, як камуністы рушылі цэрквы. Так нам унушылі, што Ленін — святы.

**ВІНШУЮЦЬ
ДЫРЭКТАРА**

Дырэктару Беларускага ліцэя мастацтваў Анатолю Філіповічу споўнілася 60. Член Саюза музычных дзеячаў Беларусі, выдатнік народнай адукацыі, ён родам з Крычава. Скончыў Магілёўскае музычнае вучылішча імя М. Рымскага-Корсакава, а ў 1967 годзе — Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю. З 1964 па 1982 гады Анатолий Андрэвіч працаваў у Міністэрстве асветы БССР на пасадах старшага інспектара, інспектара-метадыста аддзела кіравання школ. За перыяд працы ў Міністэрстве асветы пад яго непасрэдным кіраўніцтвам створана цэлая сетка дзіцячых харавых студый, сярэдніх школ з музычным, архітэктурна-мастацкім і мастацкім ухілам. Надаваў ён шмат увагі падрыхтоўцы арыгінальных праграм, вучэбных дапаможнікаў па спевах і музыцы, сам з яўляецца ўкладальнікам "Хрэстаматыі па спевах для 1—III класаў".

З 1982 года Анатолий Філіповіч займае пасаду дырэктара Беларускага ліцэя мастацтваў, дзе працуе і як педагог. Шэраг яго выхаванцаў працягваюць вучобу ў Беларускай акадэміі музыкі, многія сталі лаўрэатамі і дыпламантамі рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў юных выканаўцаў. Анатолий Андрэвіч у пастаянных пошуках дзеля ўдасканалення працы Беларускага ліцэя мастацтваў.

Гэтымі днямі юбіляр прымае віншаванні ад калег і сяброў, якія зычаць яму здароўя і творчага плёну.

"ВІЦЕБСКІ ЛІСТАПАД"

У Віцебску дзесяты раз прайшоў фестываль аўтарскай песні "Віцебскі лістапад". У ім прынялі ўдзел вядомыя ў рэспубліцы барды з Мінска і Магілёва, а таксама госці з Масквы, Санкт-Пецярбурга, Пскова, Вялікіх Лук. У іх ліку тут не ўпершыню выступіў і магілёўчанін Аляксандр Баль (на здымку), прызнаны не толькі ў родным горадзе, дзе зала не ўмяшчае ўсіх жадаючых трапіць на яго канцэрт. Сёлета Аляксандр стаў лаўрэатам прэстыжнага міжнароднага фестывалю "Пецярбургскі акорд-96".

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

**ЗНОЎ "ПУНСОВЫЯ
ВЕТРАЗИ"**

Дзесяць гадоў назад на сцэне Рэспубліканскага тэатра юнага глядача з вялікім поспехам прайшоў спектакль "Асоль" (п'еса Валянціна Лукшы па творах Аляксандра Грына) у пастаноўцы вядомага беларускага рэжысёра Уладзіміра Караткевіча. І вось зноў рамантычная навіла пра прыгажуню Асоль і капітана Грэя ажыла на тэатральных падмостках — гэтым разам у Беларускай акадэмічнай тэатры імя Якуба Коласа. І гэтую пастаноўку таксама ажыццявіў У. Караткевіч, які цяпер працуе галоўным рэжысёрам Гомельскага абласнога драматычнага тэатра. Дарэчы, спектакль "Асоль" плануецца і на сцэне гомельскага тэатра.

Фестывалі

ГАРМОНІК... Бадай што яшчэ і сёння — самы дэмакратычны і ўсенародна любімы музычны інструмент на Беларусі. Найперш — у беларускіх вёсках і мястэчках. Ды і на гарадскіх ускраінах таксама, у фабрычна-заводскіх дамах і інтэрнатах. Заўсёды і ўсюды, асабліва ў дні народных свят і гулянняў — найчасцей падае свой непаўторны голас гармонік.

Успамінаю, як у дзяцінстве, і ўжо будучы падлеткам, кідаў усё, самыя цікавыя забавы і самыя важныя справы і кулём вылятаў на вуліцу, калі там азваўся гармонік. Нават ад нішчымнай вячэры — у галодныя паспяваенныя гады. На гарманіста мы, вясковыя хлапчукі, глядзелі як на Бога:

больш аўтарытэтнага і легендарнага чалавека не было. І як жа хацелася даступіцца да п'явучага цуда з бліскучымі гузічкамі і хоць хвіліну парыпаць самому!

Калі і чаму чалавек бярэ ў рукі гармонік? Ды, відаць, тады, калі вельмі хочацца выказаць тое, што на душы — пэўны, вясёлы ці журботны настрой, пэўныя пачуцці. Або — каб стварыць пэўны настрой іншым — тым, каго паважаеш, любіш, каму зычыш добра і радасці.

Шчыра, моцна, як і ў гады юнацтва, любячы гармонік, застаючыся, як і калісьці, глыбока нераўнадушным да яго спеўнага голасу, я з ахвотай прыняў запрашэнне павітаць удзельнікаў рэспубліканскага фестывалю "Іграй, гармонік!", ну і, вядома ж, пабачыць і паслухаць майстроў гэтага папулярнага музычнага мастацтва. І ўважліва слухаў іх усіх ад пачатку да канца — ад раніцы да вечара.

Хацеў бы падзяліцца некаторымі сваімі ўражаннямі і думкамі, якія занатоўваў там жа, у зале.

Спачатку — пра самае агульнае. Ці патрэбна праводзіць вялікі рэспубліканскія фестывалі гарманістаў? Безумоўна. Як і меншыя па маштабах раённыя, гарадскія, абласныя. Патрэбна, бо гэта было свята. І для саміх удзельнікаў, і для гасцей-слухачоў, якімі вялікая зала Палаца прафсаюзаў цэлы дзень была перапоўнена. Людзі не могуць жыць аднымі рабочымі буднямі — нават калі жыццё і нялёгкае. Пазбаўляць іх святочнай радасці нельга. З залы слухачы разыходзіліся вельмі задаволеныя. Так што — гонар і хвала Міністэрству культуры за арганізацыю фестывалю, тым больш калі помніць, як гэта "лёгка" зрабіць у цяперашніх умовах.

Чаго асабіста я чакаў ад фестывалю і ці апраўдаў ён мае спадзяванні? На жаль, не зусім.

Я разлічваў, што буду слухаць майстроў грання на гармоніку — і толькі. Само сабою — майстроў "народных", у сэнсе — самавукаў. Тое ж, што я ўбачыў і пачуў, — гэта хутчэй быў фестываль музычна-песеннага самадзейнага мастацтва. Ну і што кепскага, скажаце? Нічога; але ў такім разе рэчы трэба называць сваімі імёнамі. Вядома, выступілі на сцэне і таленавітыя гарманісты, нават і вельмі таленавітыя, — індывідуальна, са сваімі праграмнымі нумарамі. Але было іх, такіх — значна менш, чым ад шасці абласцей і сталіцы можна было чакаць. Чалавек 25 (дзецей не лічу, пра іх скажу асобна ніжэй). Прыкладна столькі ж выступіла і выканаўцаў прыпевак (пераважна жанчыны). Прыпевачніцам акампанавалі гарманісты, але ж усе прыпеўкі — на адзін музычны лад, а гэта ўжо становілася надакучлівым. Добрае ўражанне зрабілі ансамблі гарманістаў і спевакоў — таленавітыя, зладжаныя, амаль усе ўжо досыць вядомыя ў Беларусі ("Мінскія музыкі", "Вясёлыя музыкі", "Баркавіцкія музыкі", "Гудскія гармонікі" і інш.).

Прысутныя ў зале мелі магчымасць пабачыць і нешта ўнікальнае — свайго роду падзвіг любові да гармоніка, падзвіг духоўнага самасцвярджэння чалавека. Маю на ўвазе майстэрскае гранне А.Новікава з Жодзіна, у якога няма правай рукі, і І. Мігню з Даманова, у якога на правай руцэ толькі адзін палец, і той пакалечаны.

Што яшчэ мяне і засмуціла і прымуціла задумацца над агульным лёсам нашага народнага музычнага мастацтва? Па-

першае, рэпертуар гарманістаў. Ён у нязначнай меры нацыянальны, беларускі. Вядома, полек было багата, у тым ліку — мясцовых, адметных ("Шляхцянка", "Трапятуха", "Гаўрыла", "Заліхвацкая"). Прагучала кадрыля, аднойчы — лявоніха, разы са два — цікавыя, у мясцовай ці сваёй уласнай інтэрпрэтацыі, старадаўнія вальсы. Хораша! Іменна ў іх яшчэ праступіла праз д'ябальскі дух маскультуры нешта сваё, нешта самабытна беларускае, нешта такое з глыбіннага духу народа, што цяжка азначыць словамі, але што чуіна і імгненна ўлоўлівае душа. Думалася: а што ж не гучаць іншыя беларускія народныя танцы — іх жа дзесяткі? А мелодыі народных песень? Іх жа тысячы! А дзе нашы знакамтыя вясельныя маршы, якія заўсёды выклікалі слёзы не толькі ў

нальным фалькларыстам, я ведаю шмат нечытальных ("нецэнзурных") прыпевак. (У Расіі іх ужо выдаюць кнігамі.) Але не ведаю выпадку, каб паважана прыстойная беларуская жанчына прынародна, у інтэлігентнай зале, іх спявала. Значыць, нешта з нашай "прыгожай палавінай" грамадства сталася. Дзесьці неабачліва пераступлена мяжа, якая аддзяляе здаровы мастацкі густ ад пошласці, прыродную цнатлівасць і сарамлівасць — ад бессаромнасці і цынзму. Дзеля справядлівасці адзначу, што інтэлігентная зала (пераважна бабулі) і падобныя "прыпеўкі з цыцкамі" вітала воплескамі. Апошняе — тым больш прымушае думаць аб характары перамен у нашай агульнай культуры і грамадскай маралі. Раней, і не так даўно, інтэлігентныя бабулі пры падобным гумары

**СВЯТА — ГЭТА ДОБРА,
АЛЕ...**

маладой і ў яе маці, але і ў многіх удзельніц вяселля? Дзе разнастайныя абрадавыя і бытавыя беларускія найгрышы? Ці ўсё гэта ўжо зводзіцца-пераводзіцца наогул — ці яно ёсць, але не трапіла на фестываль? А не трапіла, бо падбіралі музыкаў... ну, перш за ўсё — актыўных самадзейнікаў, членаў ансамбляў, "калектываў", дзе ўсё ўжо адрэгулявана кіраўніком пэўнай эстэтычнай арыентацыі. А тыя музыкі, незмабілізаваныя ў самадзейнасць, якія граюць для сябе і для людзей на вяселлях, на вясковых вечарынках — тыя на фестываль не прыехалі, сваё майстэрства не паказалі.

У некаторых выпадках (упэўнены, што не памыляюся) адчувалася: сёе-тое беларускае ў рэпертуары гарманіста — толькі для нацыянальнай экзотыкі, калі хочаце — для права ўдзельнічаць у фестывалі ці ў нейкім іншым аглядзе-конкурсе, а не для выяўлення сваёй беларускай душы, сваёй унутранай духоўнай сутнасці. Зрэшты, твор можа быць і не беларускага паходжання (а вельмі часта так і бывае), але ў самім выкананні чуюцца, прамаўляе іменна гэтая самая беларуская душа; а бывае і наадварот: аб'яўляецца твор беларускі, а гучыць, выбачайце, як нешта быццам і не наша. Душа не ўкладзена, мабыць. Вось і такая думка-выснова памеццілася мной на лістках "для заўваг і ўражанняў".

Другое, што і засмуціла, і раздражняла, і стамляла мяне асабіста — гэта неймавернае засілле прыпевак, у большасці, скажу адразу, нецікавых, даўным даўно зацягваных, да таго ж не беларускіх. Цікавых, дасціпных, жывых, уласных — было няшмат (у Т.Ліхадзёўскай, Л.Юшынай, Н.Курлені, дуэта І.Бухты і І.Кожуха). Самае сумнае, што амаль ува ўсіх прыпевачніц — нейкі ненацыянальны стыль выканання, я сказаў бы — развязны і вульгарны, з якімсьці наносным, залазычаным падкрыкваннем і падыхкваннем. Нясціпялая, развязная манера няйначай як дазваляе агалашаць на людзях і адпаведны — бессаромны, нечытальны змест. Маладая (і, пэўна, замужняя) жанчына п'е: "Цыцкі ў продаж я насіла, сто рублёў за дзве прасіла, а даюць па пяцьдзесят. Ну іх к чорту! Хай вісяць!" Дасціпна і смешна? Ну, так, дасціпна, і з уласцівым жанру эстэтычным выклікам. Будучы прафесія-

**ГЕНАДЗІЮ
ЦЫХУНУ — 60**

Доктар філалагічных навук **Генадзь Цыхун** родам з вёскі Кунцаўшчына цяперашняга Гродзенскага раёна. Даследуе тыпалогію славянскіх моў і іх сувязі, гаворкі Палесся, гісторыю мовазнаўчай славістыкі, беларускай мовы. Аўтар прац "Сінтаксіс займеннікавых клітык у паўднёваславянскіх мовах" (1968), "Тыпалагічныя праблемы балканаславянскага моўнага арэалу" (1981), "Паўднёваславянска-ўсходнеславянскія моўныя сувязі. Да праблем славянскага ўкладу ў балканскі моўны саюз" (1983) і іншых. Сааўтар "Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы" і "Тураўскага слоўніка", шматлікіх публікацый у перыядыцы і навуковых выданнях.

Віншуем **Генадзя Апанасавіча** з 60-годдзем! Зычым яму далейшых жыццёвых і даследчых поспехаў!

**"МАЕ ПЕСНІ —
ПЕСНІ БУРЫ"**

Такую назву мае вялікая выстаўка кніг, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння **Міхася Чарота**, што адкрыта ў адзеле беларускай літаратуры Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. На ёй прадстаўлены шматлікія выданні аднаго з тых, хто вітаў "сонечнае ранне" рэвалюцыі, а пасля стаў яе ахвярай. Зразумела, найбольшую цікавасць выклікаюць кнігі, што з'явіліся пры жыцці пісьменніка, а іх выходзіла шмат. Перачытаць іх карысна, паколькі ў перавыданні многае не ўваходзіла, ідэалагічныя цензары забаранялі асобныя творы. Прынамсі, гэта тычыцца і яго першай пазычанай кніжкі "Завіруха", што пачынала свет у 1922 годзе і была перавыдадзена ў 1929-ым. У ёй ёсць радкі, якія гучаць актуальна і сёння: "Не багі нас, а мы багоў творым..."

**ФЭСТ ДУШЫ
І ДУХОЎНАСЦІ**

Народнаму пісьменніку Беларусі **Івану Шамякіну** неўзабаве будзе 76 гадоў, але ён па-ранейшаму поўны творчага гарэння і неспакою. Гэта засведчыла і яго новая кніга прозы "Сатанінскі тур", якая выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" летась. І аповець "Выкармак", якая сёлета апублікавана ў часопісе "Беларуская думка". І пачатак 1997 года засведчыць, што ў сьліннага майстра ёсць яшчэ, як кажуць, прах у парахуніцах: у першым нумары "Полымя" будзе змешчана аповець **І. Шамякіна "Палеская мадонна"**, а ў першым нумары "Маладосці" — аповець "Крывінка".

Пра гэтыя свае новыя творы **Іван Пятровіч** гаварыў падчас сустрэчы з чытачамі, што праходзіла ў канферэнц-зале Дома літаратара. Сустрэча адметная тым, што ініцыятарамі яе правядзення сталі самі чытачы, а калі канкрэтнай — педагогі Астравецкага раёна, якія даўно любяць творчасць народнага пісьменніка. Сустрэча ператварылася па сутнасці ў маналог **Івана Пятровіча**. Нездарма, пэўна, сваё змястоўнае выступленне ён закончыў словамі: "Такая мая споведзь..." А споведзь гэтая ўвабрала і развагі майстра аб уласным жыцці, аб пройдзеных шляхах-дарогах.

Не абмінуў **Іван Пятровіч** і праблем выхавання падрастаючага пакалення, балючага стану сучаснага грамадства. І, канечне ж, раскрыў некаторыя сакрэты свайго творчай лабараторыі, падзяліўся планами. Апошнім часам, як вядома, ён аддае перавагу невялікай аповеці. Сюжэт той, якая цяпер пішацца, падказала нядаўня паездка пісьменніка ў родны мясціны. **Іван Пятровіч** наведваў магілы бацькоў, поруч з якімі знаходзяцца і пахаваны вайскоўцаў — паблізу размяшчаецца ваенная база. Праўда, цяпер салдаты і афіцэры ў гэтым пасёлку не жывуць, іх прывозяць так званым вахтавым спосабам — зона ж чарнобыльская. І як жа здзівіўся **І. Шамякін**, калі ўбачыў у пасёлку новы дом. Пазнаёміўся з гаспадаром. Палкоўнік, пайшоў у адстаўку, але нікуды выязджаць не збіраецца, бо тут пахаваны яго сын, які загінуў у Афганістане...

Іван Пятровіч падарыў кожнаму з гасцей сваю кнігу "Сатанінскі тур" з аўтаграфам. Надпісаў педагогам новую кнігу "Бабчын", якая толькі што выйшла ў выдавецтве "Юнацтва", і вядомы наш паэт **М. Мятліцкі** — ён спрычыніўся да таго, каб гэтая сустрэча **І. Шамякіна** з чытачамі адбылася. Уражанне ж ад сустрэчы з народным пісьменнікам хораша выказала настаўніца **Вольга Зарэцкая**: "Яна для нас — сапраўдны фэст душы, духоўнасці, якой так не хапае на Астравеччыне. Дай Бог, каб ваша хата менш ведала ўрача і адваката".

Н. К.

**І СТУДЭНЦКІ БІЛЕТ
ПАД НУМАРАМ ПЕРШЫМ...**

ДА СЯМІДЗЕСЯЦІПЯЦІГОДДЗЯ АЛЯКСАНДРА БУТАКОВА

1945-ты год. Мінск у руінах. Няма дзе жыць, няма дзе размяшчаць вытворчасць, установы. І ў гэтым рэзруху ўрад прымае рашэнне аб адкрыцці Беларускага дзяржаўнага тэатральнага інстытута. Знайшлі маленькае, часовае, непрытасаванае памяшканне, укамплектавалі педагогічны склад і аб'явілі набор студэнтаў на першы курс першай у гісторыі Беларусі вышэйшай тэатральнай навукальнай установы. Кіраўніком курсу быў прызначаны выдатны беларускі рэжысёр **Еўсцігней Афінагенавіч Міровіч**, а адным з яго вучняў стаў учарашні франтавік старшы лейтэнант **Аляксандр Бутакоў**. Ён яшчэ доўга хадзіў на заняткі ў вайсковай форме з пагонамі, чакаючы загаду камандавання аб адлічэнні ў запас. Як каштоўную рэліквію захоўвае ўсе гэтыя гады **Аляксандр Іванавіч** студэнцкі білет пад нумарам першым, выдадзены яму пасля залічэння ў інстытут.

Паходжаннем з сялянскай шматдзетнай сям'і, выгаданы без бацькі, **Аляксандр** на ўсё жыццё захаваў любоў і сыноўнюю прывязанасць да старэйшага брата **Івана**, які ўзяў яго да сябе ў **Ленінград** (**Іван Іванавіч** быў вайскоўцам). Ён выгадаваў **Сашу**, выхаваў у ім любоў да працы, пачуццё самастойнасці і адказнасці за свае ўчынкi. Паступіўшы ў інстытут, **Саша** ажыццявіў сваю заповітную мару, пранесеную праз франтавыя гады: з першага дня вучобы ўпарта і мэтанакіравана пачаў асвойваць навуку і, вядома, у першую чаргу сакрэты акцёрскага майстэрства. А вучыцца было ў каго. Педагогамі інстытута сталі цудоўныя рэжысёры, акцёры **Дзмітрый Аляксеевіч Арлоў**, **Канстанцін Мікалаевіч Саннікаў**, **Барыс Аркадзевіч Мардвінаў**, **Барыс Якаўлевіч Вішкаркоў**. Потым кандыдат мастацтвазнаўства дацэнт **Аляксандр Бутакоў**, удзячны сваім настаўнікам, пра кожнага з іх напіша яркія, шчырыя ўспаміны, манатграфіі, артыкулы. І зусім магчыма, што стасункі з цікавымі, разумнымі, рознабакова адукаванымі выкладчыкамі вызначылі далейшы лёс **Аляксандра Іванавіча**. Сталіністы пендыят (існавала тады гэтая прэстыжная стыпендыя для самых лепшых студэнтаў), запрошаны ў трупы сталічнага **Рускага драматычнага тэатра**, **Бутакоў** канчаткова вырашае прысвяціць сябе педагогіцы. І вось ужо амаль паўстагоддзя тэатры папаўняюцца маладымі акцёрамі — "бутакоўцамі", як яны самі сябе называюць. Калі б можна было сабраць усіх вучняў **Бутакова**, скажам, у глядзельнай зале вучэбнага тэатра Беларускай акадэміі мастацтва (як цяпер называецца **Беларускі тэатральны інстытут**), то месцаў бы ў ёй наўрад ці хапіла б. "Бутакоўцы" працуюць ва ўсіх тэатрах Беларусі, у некаторых буйных яны складаюць большасць, многія маюць ганаровыя званні, з'яўляюцца вядучымі акцёрамі, яго вучні паспяхова працуюць у тэатрах Расіі, Украіны, многіх былых рэспублік былога Савецкага Саюза, **Масквы**, **Санкт-Пецярбурга**.

Мне давалося шмат гадоў працаваць з

Аляксандрам Іванавічам, выпусціць разам з ім некалькі курсаў, і я заўсёды дзівіўся яго велізарнай працаздольнасці, яго доўгацяпернаму ў адносінах да студэнтаў (а студэнты бываюць ох якія розныя і цяжкія), яго бацькоўскай увазе і пажаліваму да іх стаўленню. Наша акцёрская прафесія такая, што без душэўнага кантакту, без давяральных адносін студэнта і педагога нічога добрага не атрымаецца. І гэту давяральнасць у адносінах з вучнямі заўсёды ўмее наладзіць **Аляксандр Іванавіч**. Ён педагог па прызыванні, ён не ўяўляе жыцця без кантактаў са студэнтамі, ён гатовы працаваць, рэцэпіраваць з імі колькі неабходна, не лічычыся з часам, ён аддае вучням усю сваю дабрню, сваю душу, цеплыню. Я не магу прыпомніць ніводнага выпадку, калі б **Аляксандр Іванавіч** не стрымаўся, прынізіў вучня, яго чалавечую годнасць. Студэнты адчуваюць такое да сябе стаўленне і пляцяць узаемнай прывязанасцю. У які б горад я ні прыехаў, былія яго вучні ўсіх выпускаў перш за ўсё задаюць пытанне: "Як **Аляксандр Іванавіч**? Як яго здароўе? Перадавайце яму вялікае-вялікае прывітанне. Помнім, любім". На дзень нараджэння да яго прыходзяць без запрашэння ў любую гадзіну сутак, гучаць бяскоўныя тэлефонныя званкі з іншых гарадоў.

На жаль, далёка не ўсе педагогі могуць пахваліцца такім да сябе стаўленнем. Такой любоўю і ўвагай вучняў. Акцёрская праца — праца калектыўная. Вельмі многае ў чатырохгадовым жыцці кожнага курса залежыць ад умення кіраўніка і яго бліжэйшых папечнікаў — настаўнікаў згуртаваць, аб'яднаць учарашніх школьнікаў, якія часта не ўяўляюць сабе, што ж гэта такое — акцёрская прафесія, служэнне тэатру. Многае залежыць ад "каманды" — памочнікаў мастацкага кіраўніка, педагогаў па майстэрстве акцёра, сцэнічнай ролі, танцы, сцэнічным руху. І тут у **Бутакова** ўсё было ў парадку, заўсёды было поўнае ўзаемамаруменне, поўны давер, узаемная дапамога, таварыскасць і адкрытасць. Кіраўнікі вучэбнага тэатра заўсёды ставілі ў прыклад іншым студэнтаў **бутакоўскіх** курсаў як самых дружных, акуратных і працавітых: самі хутка і зладжана паставяць і потым прыбяруць дэкарацыі, прынясуць і аднясуць касцюмы і рэквізіт, самі, не чакаючы прыбіральшчыцы, падмятуць і памыюць сцэну, наведдуць чысціню і парадак.

Ужо ў першыя два гады навучання **Аляксандр Іванавіч** пакутліва і цяжка пачынае падбіраць рэпертуар будучых дыпламных спектакляў, занепакоены тым, каб не памыліцца, каб выпускнікі праз паўтара-два гады змаглі паказаць сябе з самага выгаднага боку, каб яго мага менш праблем узнікала з будучым размеркаваннем іх па тэатрах. Лепшай школай, як вядома, з'яўляецца для акцёра класічная драматургія з яе яркімі, выразна акрэсленымі характарамі, вострымі канфліктамі, вобразнай мовай. Адным з самых любімых драматургаў **Бутакова** заўсё-

ды быў **А. М. Горкі**. Па-мойму, **Аляксандр Іванавіч** за гады выкладчыцкай дзейнасці паставіў усе яго п'есы. Помню найцікавыя акцёрскія работы ў дыпламным спектаклі "Апошнія", помню складаны ансамбль выканаўцаў з ярка акрэсленымі характарамі ў спектаклі "На дне". Я часта прыходзіў на рэпетыцыі чарговага дыпламнага спектакля **Аляксандра Іванавіча** паводле п'есы "Барвары". У час рэпетыцыйнай работы са студэнтамі панавала атмасфера свабоднай імпрывізацыі, зацікаўленага пошуку, раскаванасці. І гэтая абстаноўка сумеснай творчасці, калі студэнт не баіцца памыліцца, калі ён ведае, што рэжысёр-педагог свядома заахвочвае ініцыятыву, любую спробу, любую самую дзёрзкую хату, заўсёды сябе апраўдвае, прыносіць свае выдатныя вынікі. Спектаклі іграліся імкліва, лёгка, азартна.

Помню, як усхвалявала **Аляксандра Іванавіча** аповець **Барыса Васільева** "А заўтра была вайна", якая толькі што выйшла. Педагог здолеў захапіць студэнтаў ідэяй перанесці гэту аповець на сцэну. Зрабілі інсцэніроўку, сумесна абмяркоўвалі афармленне будучага спектакля, завірвала захапляльная калектыўная праца над матэрыялам, па часе далёкім ад цяперашняй моладзі. Але зразумелым і блізікам па духу, па праблемах, якія даводзіліся вырашаць школьнікам тых суровых перадаваенных гадоў. Хлопцы і дзяўчаты паверылі ў будучы спектакль. **Бутакоў** часта запрашаў мяне на рэпетыцыі, спектакль іграўся ў фае, сцэнічнай пляцоўкай была ўся прастора, глядзчы сядзелі вакол і побач, як нібыта ўдзельнічалі разам з выканаўцамі ва ўсіх падзеях. Спектакль ішоў з вялікім поспехам, сярод глядачоў заўсёды было вельмі шмат моладзі, адбывалася рэзкае, радаснае і хвалюючае яднанне розных пакаленняў, сённяшняга і таго, даваеннага, якому выпала трагічная наканаванасць проста са школьнай парты пайсці на фронт і не вярнуцца. Сумесная праца над спектаклем так згуртавала і здручыла моладзь, што яны спачатку марылі стварыць свой тэатр, а калі гэта не атрымалася, не разбегліся ў розныя бакі, а дружбу сваю ўмацавалі і падтрымліваюць і развіваюць самую цесную кантакты. І прыемна адзначыць, што калі яны наведваюць свайго педагога **Аляксандра Іванавіча**, то абавязкова ўсёй згуртаванай, шумнай кампаніяй. Гледзячы сёння на стройнага, энергічнага, заўсёды акуратнага, элегантнага і маладжавага **Аляксандра Іванавіча Бутакова**, ніколі не падумаеш, што яму семдзесят пяць. Ну і што, што семдзесят пяць?

У дзень юбілею, вядома ж, збяруцца і з'едуцца вучні, сябры, калегі, будзе сказана шмат цёплых слоў у адрас юбіляра. Прымі, дарагі **Аляксандр Іванавіч**, дарагі **Шурык**, і мае віншаванні і сардэчныя пажаданні добра, шчасця і моцнага здароўя! Удачи табе ва ўсім, друг!

Юрый СІДАРАЎ,
народны артыст Беларусі

**НЕ ПРЫНІЖАЦЬ ШКАДОБАЮ —
АБАРАНІЦЫ!**

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

што "пацыент" здаровы, і чалавек патрабуе незалежнай медэкспертызы, просіць нашай дапамогі. Так, гэты чалавек абвінавачваецца ў злачынстве, але пакуль яму не вынесены прысуд, ніхто не мае права гэта з ім абыходзіцца. Зрэшты, і пасля прысуду з ім таксама трэба абыходзіцца па-чалавечы.

— **Тацяна Сяргееўна**, тут, у вашай пачкальнай, я размаўляла з адной маладой жанчынай, яна прыехала з Гродна, прадстаўляе ініцыятыўную групу, якая займаецца праблемамі нешчаслівых сем'яў. Падалосць, задумалі ў Гродне добрую справу, але натыкаюцца на сцяну неразумення і маўчання...

— Мы займаемся гэтай справай. Мэты гродзенскай ініцыятыўнай групы — самыя высакародныя, дапамагчы, а папросту ўратаваць дзяцей у так званых крызісных сем'ях, дзе пануе галечка, антысанітарыя, голад. Гэта, як ні прыкра гаварыць, многія шматдзетныя сем'і, а найперш сем'і п'яніцы, асабліва тыя, дзе

п'юць маці. Група намагаецца стварыць у Гродне нешта накшталт дома міласэрнасці ці сямейнага прытулку. Са сваёй праграмай група звярталася і да мясцовага начальства, і да спадара віцэ-прэм'ера **Русакевіча**, і ў адміністрацыю прэзідэнта. На жаль, з мая месяца адказаў ніадкуль няма, ніякіх канкрэтных крокаў насустрач людскай ініцыятыве ніхто не зрабіў. Тым не менш, энтузіясты работу робяць правараюць і складаюць спісы такіх крызісных сем'яў, узбуджаюць справы аб пазбаўленні бацькоўскіх правоў п'яніцы-мацярок, уладкоўваюць дзяцей у кругласутачныя садкі і школы-інтэрнаты... Такіх людзей трэба ўсяляк падтрымліваць, а яны, не знаходзячы гэтай падтрымкі ў дзяржаўных чыноўнікаў, ідуць у праваабарончыя арганізацыі. Такая, на жаль, наша рэальнасць сёння.

— **На заканчэнне**, **Тацяна Сяргееўна**, кораценька пра структуру Беларускага Хельсінкскага Камітэта?

— За год, што мінуў пасля нашай рэгістрацыі ў Мінюсце, структуры БХК узніклі і працуюць ва ўсіх абласных цэнтрах і буйных

гарадах, у некаторых раёнах. Праце ў нас на сённяшні дзень дзесяць камісій па розных прававых праблемах, у прыватнасці: па праблемах свабоды слова і друку, веравызнання, палітычных рэпрэсій, працоўных правоў, палітычных і грамадзянскіх правоў, па праблемах правоў вайскоўцаў, правоў дзіцяці, жаночых правоў, адукацыйных і лінгвістычных правоў і інш.

У наступным годзе разам з камсіяй па праблемах палітычных рэпрэсій мяркуюем выдаць "Белую кнігу" парушэнняў правоў чалавека ў нашай краіне. У кнізе будуць сабраны самыя розныя дакументы і сведчанні па гэтай праблеме. Дзеля чаго, спытаеце? Каб людзі ведалі, у якім грамадстве мы жывём. І каб нагадаць усім: калі на тое, што было, забыцца, дык яно можа паўтарыцца зноў. У больш страшным варыянце...

— Дзякуй, **Тацяна Сяргееўна**, за гутарку. Паспехаў вам у вашай гуманнай, дабравольнай працы!

Інтэрв'ю правяла Марыся ГІЛЕВІЧ

“МНЕ ВАЖНА НЕ ПЕРАКЛАСЦІ...”

У ПОШУКАХ СЭНСУ ЖЫЦЦЯ І ДЗЕЙНАСЦІ ПЕРАКЛАДЧЫКА

У літаратурныя пераклады з нямецкай ды англійскай Зміцер КОЛАС “уграз” яшчэ студэнтам. Тады, калі паводле яго самога, не разумеў, што рабіў, а нешта рабіць хацелася. За дыпломную працу ўзяў сабе знакамітую п’есу Жана Ануя “Падарожнік без багажу”. П’еса дала магчымасць так званай падвоенай інтэрпрэтацыі: або чалавек, яе галоўны герой, сапраўды страціў памяць, або ўсё памятае і толькі робіць выгляд, што забыўся. Зміцер перакладаў, пастанавіўшы, што герой ні на што не забыўся. Калі ж п’есу ў ягоных перакладах (Сартра, Ёнэскі, Ануя, Олбі) дасягнулі падмоцкаў, пачалі рэспіравацца, высветлілася: ягоныя, Зміцеравы перакладчыцкія пошукі, канцэпцыі ды высновы не дужа ўплываюць на пастаноўшчыкаў. Бывала, што пункты паразумення-судакранання і не шукаліся: рэжысёры зусім не пыталіся пра тэксты... Наколькі ён, Зміцер, ведае рэжысёраў, іх самавыяўленню ды свабодзе замінаюць нават рэмаркі драматургаў. Але ён, як перакладчык, хіба зломак? І так вось, самавыяўляючыся на якім-небудзь творы, да якой ступені яны, перакладчык з рэжысёрам, дбаюць пра кшталт ды ўзровень нашага, глядацкага разумення твора?

Зміцер тлумачыць гэта так: пры перакладзе заўсёды мяняюцца нейкія або з’яўляюцца новыя націскі. Ён, перакладаючы п’есу, безумоўна ды акуртна ўсё прамаўляе, шукаючы логікі; у пастаноўцы, безумоўна, можна мяняць інтанацыі, але за сэнс адказвае ён, перакладчык. Ёсць і старыя хітрыкі — скажам, тое, што хочаш вылучыць лагічна, ставіш пры канцы фразы... Дзякаваць Богу, у нашай мове вольны парадак слоў. Бываюць цёмныя месцы, калі кантэкст не дазваляе канчаткова высветліць, што маецца на ўвазе, калі сацыякультурны кантэкст зусім знік, — то перакладчык мусіць шукаць, узнаўляць яго. Культурны фон, веданне абстаноўкі тых часоў, калі стваралася п’еса — часам вырашальныя ўмовы слушнай работы, а калі няма носьбітаў тагачаснага культурнага фону? І паўстаюць пытанні... Праўда, паводле аптыміста Зміцера, у пераважнай большыні п’ес намёкаў на звышътавіны няма. П’еса... нібы закрытая з усіх бакоў-уплываў, сама ў сабе, усё, што адбываецца ў ёй, павінна адбывацца толькі ў межах сцэны. Нейкія класічныя прынцыпы, мяркуе Зміцер Колас, працуюць незалежна ад часу і ад асобы

— Што, ёсць нейкая пэўная задача, якую чалавек мусіць у жыцці выканаць? Ні чорта няма. Пісаць варта не дзеля таго, каб напісаць, а каб пісаць. Мне важна не перакласці, а перакладаць. Большыню літаратурных твораў успрымаю толькі са стылістычнага боку. Па шчырасці, пераважная большыня сённяшніх сюжэтаў вычарпана ўжо старажытнымі грэкамі. Я выбіраю толькі тое, што мне цікава стылістычна. Калі магу выбіраць. І тое, што з нашым выдавецтвам, дзе працую і кіраўніком, і перакладчыкам (“Беларускі гуманітарна-адукацыйны культурны цэнтр”. — **Ж. Л.**), шчыльна супрацоўнічае Фонд Сораса, дазваляючы выбіраць, — паказальна, памойму. Апошні Сорасаў праект разам з Central European University Press, калі з шэрагу выдавецтваў выбралі і наша, перадусім прадгледжваў спіс з 268 назваў. Мы ўзялі сабе (выдаваць?) дваццаць кніг. Я выбраў з большага класіку: Арыстоцеля, Макіявелі, Канта, Фрэйда, Гегеля, Дэкарта, а па культуралогіі — перыяд еўрапейскага Адраджэння. Каго ці што, на маю думку, цяпер перакласці абавязкова або неабходна як мага хутчэй? Усё. Усіх. Мяркую, чым далей, тым больш мы адстаем ад сусветнага ўзроўню. Калісьці сам для сябе вырашаў, што ж такое сусветная літаратура: яе ж, як такой, няма, існуе нейкі цьмяны, уяўны вобраз. Кожная нацыянальная літаратура дасягае ўзроўню сусветнага настолькі, колькі яна яе ў сябе ўбірае. А як можна ўбіраць ды перапрацоўваць? Толькі праз пераклад. Як нашы аўтары могуць успрыняць іншыя стылі, асабліваці, адкрыці, — праз пераклад. Яны, маючы пераклады, проста не змогуць не наблізіцца да сусветнага ўзроўню: гэта назіраецца, дарэчы, на ўсіх прыступках цывілізацыі. Усе сучасныя мовы ды літаратуры паўсталі з наследвання нейкім папярэднім. Чаму мне было цікава ў выдавецкім спісе выбраць еўрапейскае адраджэнне? Бо — паўставанне новае Еўропы пасля сярэднявечча і ягонай вульгарнай лаціны! Нацыянальныя мовы тады практычна не жылі, — гэта потым пачалося перакладанне антычных аўтараў, паступовае развіццё — ажно да класічных формаў, а пасля — ізноў вяртанне да нацыянальнага, славуці рамантызм! Перастварэнне, мовім так, свайго, але ўжо на дасягнутым — высокім

узроўні. А наша культура, на жаль, па сутнасці ізалюваная, бо надта мала перакладаў. Безумоўна, нашы інтэлектуалы, культурныя дзеячы начытанія, але успрымалі, прымалі ўсё гэта не на роднай мове. Я спецыяльна ў гэты час прааналізаваў дынаміку перакладаў у свеце (паводле даведнікаў ЮНЕСКА) і заўважыў, што чым больш абмежаваная мова пэўнай нацыі, тым больш робіцца на яе перакладаў. Правіла моцнае. Але зусім не жалежнае: у свеце больш за ўсё перакладаюць на англійскую ды нямецкую. Свой дослед я рабіў яшчэ за савецкім часам. Калі савецкія... нібыта чыталі больш за ўсіх, — СССР з усімі сваімі перакладамі (у тым ліку з грузінскай на дагестанскую і з рускай на беларускую) выдаваў столькі, колькі Данія. Перакладной літаратуры, натуральна. Перакладная інфармацыйная прастора для Беларусі проста нулявая. А ўлічым, што з кожным годам гэтай інфармацыі ўсё больш... А пераклады не робяцца — усё далей дастаем... Лічыцца, што беларуская мова доўга не развівалася або не асучаснілася. Дык вось — неасучасніванне ёсць вялікі плюс нашай мове. Няма заштампаванасці, яна вельмі жывая, свабодная, на ёй можна ўтварыць столькі, колькі ні на якой іншай няможна, асабліва няможна — на рускай. Там ужо гатовымі блокам даўно перакладаюць ды гавораць, а ў нас усё разбіраецца па цагліцы, па драбніцы. Я адчуваю любы тэкст і любую мову з пункту гледжання стылістыкі, гучання. Дарэчы, толькі калі пачаў перакладаць, уведаў, як адначасова і лёгка, і цяжка перакладаць на беларускую. Я ж у ёй ледзь не патануў, я ж не ведаў, за што хапацца! Рэч у тым (што да заштампаванасці або скажам навукова — кадыфікацыі мовы, калі ёсць стылістычныя ўзроўні, нюансы значэнняў і да т. п.), што ў нашай мове ўсё яшчэ... туманна. Вось: хістацца, вагацца, калывацца ці яшчэ што — а паспрабуй знайдзі найпэўны адпаведнік! А псіхічна як? Чалавек вагаецца. Але, скажам,

Да маналога Зміцера Коласа маю дадаць, што роля ягонага выдавецтва — адметная ва ўсіх сэнсах. Асабліва ў выданні лепшых узораў сусветнай дзіцячай літаратуры. Французскай, англійскай, фінскай, лацінаамерыканскай... Наклады — малыя. Разыходзяцца кніжкі добра. Праўда, выдаваць іх усё цяжэй.

Жана ЛАШКЕВІЧ

пакідалі тэатральную залу (сам быў сведкам у часе спектакля “Таблетка пад язык” у тэатры імя Я. Купалы). Але чаго здзіўляцца, ведаючы, якое “мастацтва” кожны дзень і па ўсіх каналах падае нам тэлебачанне.

Дарэчы, у адным з касякоў прыпевак (дакладней, рускіх частушак) трапіла ўжо і такое, што прымусіла ўздрыгнуць ад нечаканасці і на імгненне засумнявацца: ці не здалося мне гэта? Не, не здалося. Прагучала: “Дорогой товарищ Сталин Живи-здоровствуй до ста лет!” Толькі імя, выбачайце, было названа іншае — не Сталін, а самае нашумелае сёння ў Беларусі. Ну, вось і пачалося, шануюныя чытачы і шануюныя аматары прыпевак. Пачалося! Як скаламбурыў нядаўна адзін маскоўскі літаратар: “Культ, кульцік, кульцяпка”. Пакуль што — кульцяпка. Але ад яе да культуры — адзін крок. “Лиха беда начало!” Хіба не з такой прыпеўкі-кульцяпкі пачалося ўсенароднае ўслаўленне “генія ўсіх в’якоў і народаў”, які на паверку аказаўся найвялікшым тыранам і людаярцам ХХ стагоддзя? Хто запярэчыць і дакажа, што трыумфальнае шэсце яго імя праз душы і сэрцы мільёнаў пачалося не з ідыёцкай прыпеўкі?

Цяпер, некалькі слоў наконт удзелу ў фестывалі дзіцей і падлеткаў. Ужо даўно трымаюся думкі, што робіцца гэта дарэмна. Малыя няхай удзельнічаюць у спецыяльных дзіцячых фестывалях (аглядах, конкурсах), няхай спаборнічаюць са сваімі равеснікамі, а не з дарослымі. Бо — не надта ж педагогічна атрымліваецца. Дашкольніцка-выканаўца (дарэчы, усё тых жа банальных прыпевак і усё з тым жа падкрыкваннем) зала асыпае воплескамі шчадрэй, чым дарослых, а яна не разумее, што пляскаюць яе ўзросту, яе міламу дзіцячаму перайманню мамы ці знаёмай цёткі. Аднойчы ж, ужо ў іншым узросце, зразумее, і тады гэта можа ёй вельмі дорага абыйсціся.

Яшчэ адно ўражанне — клопат пра рэпертуар у некаторых музычна-спеўных ансамблях, як і калісьці даўно, мае казёна-фармальны характар, не ідзе ад пацучы мясцовага патрыятызму (адзіны верны шлях да сапраўднага поспеху!), ад пошуку і падачы свайго самабытнага і па магчымасці аўтэнтычнага фальклору. Разоў пяць, калі не больш, прагучала, напрыклад, папулярная жартоўная песня пра долю прымака (“А хто ў прымах не бываў...”). А нашто аж гэтулькі? Тым больш, што ўсе — у адной і той жа прафесійнай аранжыроўцы? Няўжо так цяжка знайсці добрае і выдатнае **сваё** — у **сваёй** вобласці, у **сваім** раёне, у **сваёй** вёсцы? Не цяжка, калі — не казёна-фармальна. Калі не плаціць даніну той нядобрай старой сістэме правілаў — браць гатовенькае, знойдзенае і апрацаванае дзесьці іншымі.

І нарэшце, можа быць, пра самае сумнае. Не магу пазбыцца ўражання, што ў цэлым мастацка-эстэтычны ўзровень нашай музычна-спеўнай самадзейнасці не расце. Наадварот — яна пачала траціць тое, што было заваявана калісьці, апускацца ад раней дасягнутага на ўзровень больш нізкі. Крыўдна і горка ўсведамляць гэта, але — трэба глядзець праўдзе ў вочы. Галоўныя прычыны паніжэння — спад агульнай культуры ў грамадстве, эрозія духоўнасці, запанаванне культуры нажывы і матэрыяльнай раскошы, брутальнага прагматызму. Калі гэта наша крыўда не стане болей, а значыць і клопатам дзяржавы — народную мастацкую культуру Беларусі чакана яшчэ горшае. А яна ж — глеба і грунт культуры прафесійнай.

Ніл ГІЛЕВІЧ

Асобныя фестывальныя сцэнікі занатаваў мастак **Л. КІЗІЛА**.

ЧЫТАЮЧЫ ТВОР КЛАСІКА...

**Сёння дзякую лёсу, што калісьці змог набыць зборы твораў ці кнігі
выбранага многіх класікаў сусветнай літаратуры. Дападаю да іх — як
да спатольных, жыватворных крыніц.**

Пераглядаючы нядуна сваю хатнюю бібліятэку, кінуў позірк на чатырохтомнік выбраных твораў цудоўнага польскага празаіка Стэфана Жэромскага. Пацягнула чамусьці да яго кнігі, што стаяць побач з кнігамі Льва Талстога, Аляксандра Пушкіна, Фёдора Дастаеўскага, Антона Чэхава, Дзікенса, Фолкнера, Бальзака, іншых сусветна вядомых пісьменнікаў. Прачытаў хутка першы том выбраных апавяданняў Жэромскага і ўзяўся за другі, у які ўвайшлі дзве яго аповесці "Сізіфава праца" і "Бяздомныя". Гэтыя творы асабліва захапілі мяне. Напісаныя ў канцы мінулага стагоддзя, яны — здалося мне — вельмі пераклікаюцца з нашым часам, з яго супярэчнасцямі. Асабліва спадабалася мне першая аповесць, героем якой з'яўляецца чалавек юнацкага, школьнага ўзросту — гімназіст Марцынек Баровіч. Аўтар падрабязна і цікава апісвае яго жыццё ў сям'і і ў школе, уваходжанне ў свет навукі, спасціжэнне гэтага свету, вывучэнне роднай мовы, іншых дысцыплін у правінцыйнай польскай гімназіі ў гарадку Клерыкаве. На кожнай старонцы кнігі за прачытаным перада мною паўставалі мая вясковая школа, мая першая настаўніца, усё тое, чаму мяне вучылі ў маленькім і юнацтве.

Чытаючы твор класіка, я не мог не затрымацца на адной мясціне ў аповесці, на адным эпізодзе, так проста і каларытна апісаным С. Жэромскім. Апавяданне пра вучобу гімназістаў, пісьменнік звяртае ўвагу чытача на тое, як некаторыя чыноўнікі здэкуюцца з гэтай вучобы. Тут трэба хоць кораченька пераказаць сюжэт заданай сцэны.

У гімназію для правяркі паспяховасці навучэнцаў прыязджае начальнік вучэбнай інспекцыі, рускі чыноўнік, выпускнік маскоўскага ўніверсітэта Пётр Мікалаевіч Ячменёў. Настаўнік гімназіі пан Вяхоўскі наладзіў правяршычу добры прыём, у нізкім паклоне вітаў яго па-руску: "Здравия делаю Вашему высокоородию!" Гэта вельмі спадабалася Ячменёву і ён казаў у адказ: "Здравствуйте, господин Веховский!" Калі інспектар Ячменёў пачаў наведваць

уроки, правяраць паспяховасць гімназістаў па вывучэнні мовы, літаратуры, настаўнік Вяхоўскі знарок прымушаў навучэнцаў адказаць на ўсе пытанні правяраючага толькі па-руску, нават на ўроках спеваў спяваць толькі рускія песні. Вылучаючы "выдатнікаў", у тым ліку і Марцынека Баровіча, Вяхоўскі выхваляўся перад прыезджым чыноўнікам, што яго навучэнцы лепш ведаюць рускую мову, чым сваю родную, Ячменёву гэта яшчэ больш спадабалася. Ён тут жа паабяцаў пану Вяхоўскаму павысіць "жалование" і пахадатайнічаць перад адпаведнымі органамі ўлады аб яго ўзнагароджанні...

Толькі на тым прабыванне рускага чыноўніка ў польскай гімназіі не скончылася. Калі Ячменёў збіраўся ўжо ад'язджаць з гарадка, яго акружылі мясцовыя жыхары, у большасці бабулі, мацярыкі дзетак, якія вучыліся ў гімназіі, і пачалі выказваць правяраючаму свае прэтэнзіі. Яны казалі яму: "Не жадаем мы пана Вяхоўскага, таму што ён дрэнна вучыць". "Як дрэнна вучыць? Што вам не падабаецца?" — здзівіўся Ячменёў. (Гэту мясціну з аповесці перадаю ў сваім перакладзе. — П.П.). Старая Дулеміха сказала: "Што тут доўга разважаць? Мы, вельможны начальнік, таму не хочам гэтага настаўніка, што ён вучыць дзяцей якімсьці песням па-руску. Што ж гэта за вучэнне такое? Кніжку чытаць таксама толькі па-руску, што ж гэта за вучэнне такое? Дзеткі тры зімы цягаюцца ў школу і ні адзін не ўмее маліцца па кніжцы..." "Дык вы незадаволены панам Вяхоўскім таму, што ён вучыць па-руску?" — запытаў Ячменёў. "А чаго нам быць задаволенымі! Мы ўжо да вашай міласці, вельможны начальнік, хай яго забяруць і дадучь нам другога, які б па-польску вучыў, а не, дык... нам гэта школа непатрэбна..."

У аповесці заканчваецца гэты сюжэт такім чынам. Ячменёў усё ж не прыслухаўся да голасу і просьбаў мясцовых жыхароў. Ён настаяў на тым, каб пану Вяхоўскаму павысілі "жалование". Далей ідуць словы аўтара твора: "Ён думаў: "Што б тут можна зрабіць, што

прапанаваць, каб узмацніць русіфікацыю, непазбежную і дзейсную русіфікацыю..."

Чытаючы твор класіка далей, я ўсё вяртаўся да гэтай мясціны. Як можна абвінавачваць польскага пісьменніка ў нацыяналізме, калі ён, як вядома, сам не раз звяртаўся да рускай класічнай літаратуры, да таго ж Льва Талстога, перад талентам якога схіляў сваю галаву. Гэтая ж мясціна з аповесці С. Жэромскага гаворыць зусім аб іншым. Тое, пра што пісаў у свой час славы польскі празаік — аўтар усім вядомага рамана "Попел", адносіцца і да нашага сённяшняга часу. Што адбывалася ў эпоху трох раздзелаў вялікай дзяржавы і далучэння яе да "необъятной" Расійскай імперыі, што было пры існаванні "Северо-Западного края" на спрадвечнай беларускай зямлі, амаль усё тое ж адбываецца ў нас і сёння. Падобныя да ўпаўнаважанага інспектара Ячменёва розныя чыноўнікі высокіх рангаў прыязджалі і да нас і дыктавалі нам, як, чаму вучыць нашых дзетак, унукаў, на якой мове.

Дык у які Саюз нам зноў трэба ўступаць? Каб зноў задаволіць патрэбы тых чыноўнікаў? А пра сябе, пра свой старажытны род нібы зусім забываем і гатовыя паўтараць у паклоне, як той пан Вяхоўскі, "Здравия желаем, Ваше высокоородие!"? Дзе ж наша сумленне, дзе наш гонар? Мы жывём чужымі думкамі і ідэямі, мы не з'яўляемся і не хочам быць гаспадарамі ў сваім уласным доме, усё чакаем і заўсёды вітаем тое, што прынясуць нам іншыя людзі з іншых зямель, найперш наш "старэйшы брат".

Не кажу пра ўсіх нас, пра ўвесь народ, а толькі пра тых, хто кіруе нам, стаіць на галаву вышэй і нават лічыць сябе "ўсенародна выбраным" кіраўніком. Яму дазволена ўсё, а ты — калі адважышся сказаць сваё слова, выказаць сваю думку — назаўтра будзеш вызвалены з займаемай пасады рэдактара газеты альбо альтэрнатыўнага дыпламата. І наадварот, калі хітра зможаў угадзіць вышэйшаму начальніку, ён табе, як інспектар Ячменёў, не толькі павысіць "жалование", але прадставіць і да ўзнагароды.

Дык куды ж мы ідзем? Ці не вяртаемся мы назад, да таго нядунага часу, калі ўсё вырашала выйсцякая над намі наменклатура альбо

проста адзін "родны бацька", "любімы правадыр"?

Разважаючы вось так, я мог бы прывесці шмат канкрэтных прыкладаў. Але чытаць і сам можа здагадацца, каго аўтар гэтых нататак мае на ўвазе. Ці ж можна было не заўважыць "ретиные" выступленні ў перыядычнай прэсе некаторых нашых дзеячаў ад былой партакратыі, нават вядомых журналістаў, былых міністраў, вучоных супраць беларужакоўных школ, інстытутаў, за "единение" ў адзіным вялікім саюзе толькі па той адной прычыне, што народ быў проста падмануты правядзеннем рэфэрэндуму аб двухмоўі і іншых балючых пытаннях?

Прыгадаецца мне адзін па часе ўжо даўні агульны сход у нашым Саюзе пісьменнікаў, калі ён размяшчаўся яшчэ ў двухпавярховым доме на вуліцы Энгельса. Пагутарыць па надзённым, хвалючым пытаннях да майстроў мастацкага слова прыйшоў сам першы сакратар ЦК КПБ Кірыла Трафімавіч Мазураў. Калі гаворка зайшла пра мову (дарэчы, першы добра размаўляў па-беларуску), ён сказаў, не задумваючыся: "А ў нас дзве родныя мовы". Усе зразумелі, што меў на ўвазе сакратар, сядзелі ціха, маўчалі. Раптам з задніх радоў пачуўся прарэзлівы, бадзёры голас тады яшчэ маладога, але смелага паэта Геннадзя Бураўніка: "Адна то мова ў нас ёсць, а дзе ж другая?" Канкрэтнага аб'ектыўнага адказу ад вышэйшага кіраўніцтва мы не пачулі тады, як не чуем і сёння. Замест таго, каб прыслухацца да голасу чалавечага розуму адносна ўдмлівага і глыбокага вырашэння пытанняў нацыянальнага развіцця краіны, яе гісторыі, культуры, мовы, якія складваліся на працягу стагоддзяў, мы чуем толькі вокрыкі, чытаем розныя загады, указы, якія вядуць зусім у іншы бок, адкідваюць нас зноў у якоесьці безвыходнае прадонне...

Вось якія думкі выклікала ў мяне аповесць Стэфана Жэромскага, напісаная шмат гадоў назад. У заключэнне хочацца падкрэсліць: ніколі я не выступаў супраць якойсьці замежнай мовы, у тым ліку і рускай. З маленства я вучыўся ў беларускай школе, затым у тэхнікуме, інстытуце вучыўся сваю мову, узбагачаў яе самаадукацыяй. Шмат гадоў працаваў у рускіх вайсковых газетах, пісаў па-руску вершы, нарысы. Але роднае, матчына слова на ўвесь век, на ўсё жыццё засталася ў маім сыноўнім сэрцы.

Пятро ПРЯХОДЗЬКА

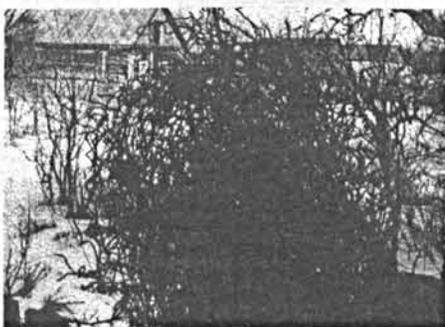
Імпрэзы

УЗАЕМАПЕРАХОД ЧАСУ І ПРАСТОРЫ

**З 3 па 13 кастрычніка другая расійская сталіца ладзіла адметнае
мастацкае "Пецябургскае біенале", дзе былі прадстаўлены
і работы беларускіх фотамастакоў. І неафіцыйныя (сяброўскія
або калегаў) водгукі, і мастацтвазнаўчыя ацэнкі сышліся
на зайздроснай вышыні: "беларуская школа фатаграфіі",
вызначэнне якое трапіла ў абыходак ледзь не жартам, на нашых
вачах набывае мастацкай вагі і тэрміналагічнага гучання. Зрэшты,
адзін з водгукі на беларускі праект мы можам прапанаваць
і вашай увазе.**

"Тэрыторыя мастацтва" чацвёртай Пецябургскай біенале аказалася шчыльна наладжанай: жывапіс, інсталляцыя, камп'ютэрнае мастацтва... Яркім відовішчам зрабілася фотопраграма (куратар Дзмітрый Пілікін), якая была прадстаўлена ў залах Дзяржаўнага музея гісторыі Санкт-Пецябурга. Канцэптуальнасць і дэкаратыўнасць дзіўным чынам спалучаліся ў прасторавым калажы: выява хоць і была пэўна стракатаю (60 аўтараў з найшырэйшай геаграфіяй — ад Канады да Беларусі), аднак інтэлектуальна ды эмацыйна не пакідала абыякавым.

Асаблівай сабранасцю, закончанасцю вылучалася нацыянальная экспазіцыя Беларусі, прадстаўленая праектам "Рэха маўчання". Да 10-годдзя чарнобыльскай катастрофы". Галіна Маскалёва, Ігар Саўчанка, Сяргей Кажамякін і Уладзімір Шахлевіч сабралі фотазакспазіцыю з шасцідзясяці работ, уключаючы інсталляцыю, тэксты і адмысловы відэазэраг (канцэпцыя

Веры Багальянц, Інстытут Гётэ, Мінск).

Мастацкі вобраз разарванага быцця, дыскрэтнасці, фрагментарнасці часу і прасторы дакладна суаднесены з выяўленчаю моваю калажа. Фатаграфія існуе і як вяршыня праўдзівасці, і як зацвярджэнне факта, і, адначасова, як адбітак жалкавай рэчаіснасці. Пошук вобразнасці адводзіць... да сутнасці фатаграфіі як да пісання святлом ("Фрагменты светлавых віхураў", Ігар Саўчанка), святло набывае значэнне аднаго з першаэлементару свету, які... блізка да свайго канца. Гэтую простую выснову пацвярджае "Лесвіца ў нябёсы", — у рабоце сыходзяцца шмат якія сэнсы ды значэнні, але вынік іхняга яднання — узыходжанне, пакутніцтва і самазнішчэнне будаўнікоў Вавілонскае вежы... Існуючы ў поўнаматэрыяльнай прасторы, шчырыя цытаты з Малевіча, Пікаса, Брака ("Азбука мадэрнізму", Сяргей Кажамякін) нечакана робяцца формай-сутнасцю з'явы, — формай, якая амаль прароча выяўляе сутнасць! Размаітасць культурных алюзій — ад біблейскіх да мадэрнісцкіх, пашырае палітру выяўленчых сродкаў фатаграфіі, вылучае разнастайныя шляхі вяртання ды паўтору трагедыі ў ейнай шматтаблічнасці і адназначнасці. Самалюбаванне, самазаглыбленасць, такія любыя мастаку ва ўсе часы часіны, працінае мігталівыя плыткія цені аўтарскіх рысаў (рысы пазнаюцца) і завяршаецца... стэрыйнай чысцінёю медыцынскага факта ў каларовых выявах: вобразы асуджаных юных асобаў, згубна ясныя, без знаку фармальнага вынаходніцтва ("Самазнанне", "Дзедзі, якім зрабілі аперацыю на шытападоб-

най залозе", Галіна Маскалёва). Самая сціпласць каларовага прынту агучвае застылы ўсхліп, энк, звяг, — яны ўпісаныя або ўшукаваныя ў мазаіку шматслаёвых прастораў фатаграфій, пабудаваных на далікатных колеравых суадносінах таню халоднага шэра-чорнага і цёлага залаціста-карычневага ("Спадчына", "Пераўвасабленне", Уладзімір Шахлевіч). Узаемапераход часу і прасторы з тэарэтычных або ўяўных вымогаў робіцца далікатнаю прыладаю, якая віртуозна сшывае мастацкую тканіну вобраза з думкаю, вызначанаю як мага дакладна.

**Надзея ХАТСАН,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзяржаўнага музея гісторыі Санкт-
Пецябурга**

г. Санкт-Пецябург

На здымках: работы з выставы.

Прэзентацыя

ЗНОЎ ЗДЗІВІЎ "SONORUS"

Запашалі на імпрэзу з нагоды прэзентацыі творчага аб'яднання "Тэатральная ліга", якая алякуецца таленавітай беларускай моладдзю. Усё мела адбыцца ў сталічным касцёле святых Сымона і Алены: адкрыццё выстаўкі маладых мастакоў, канцэрт. І дзень абралі знамянальны — свята Сымона, паводле каталіцкага календара...

Дык вось, канцэрт. Ён адбыўся пасля кароткай прамовы прэзідэнта "ТЛ" Уладзіміра Забэлы і гарманічна, нават арганічна спалучыўся з малітоўнаю атмасферай храма. Мінскі абласны камерны хор "Sonorus" пад кіраўніцтвам Аляксея Шута, які выступіў з праграмай у двух аддзяленнях, якраз і вылучаецца сваім пранікнёным, адухоўленым, арганічным спяваннем — без чаго проста нельга выканаць творы хрысціянскага зместу, тым болей у храме.

Напачатку прагучала "Літургія святога Іяна Златавуста" маладога кампазітара Алега Хадоскі, дарэчы, аднаго з тых, каго падтрымлівае "Тэатральная ліга". Гэта было ўжо трэцяе выкананне новага твора, прэм'ера якога мела поспех на сёлетнім IV Міжнародным фестывалі "Магутны Божа" ў Магілёве, затым у сталічнай Зале камернай музыкі, і вось зноў выклікала авацыю аўтара і хору на чале з таленавітым маэстра. Цікава, што напісаная на кананічныя царкоўнаславянскія тэксты "Літургія" ўсе тры разы выконвалася ў сценах каталіцкіх святых: касцёлах св. Станіслава ў Магілёве, св. Тройцы (св. Роха), св. Сымона і Алены (Чырвоным) у Мінску.

А потым адбылася своеасабліва прэм'ера-дэбют. Актыўны прыхільнік адраджэння старадаўніх беларускіх музычных традыцый, А. Шут паказаў бліскучы прыклад стварэння сімфанічна-харавой капэлы еўрапейскага кшталту, тыповай з'явы на беларускіх землях два стагоддзі таму. Здолеўшы сабраць з мінскіх музыкантаў мабільны аркестр, маэстра за пару восеньскіх месяцаў падрыхтаваў Соль-мажорную імшу Франца Шуберта, і гэты музычны шэдзур годна прагучаў у той вечар для шматлікай публікі. "Такое ўражанне, быццам у Еўропе пабывалі", — гаварылі ўзрушаныя мінчкі, неахвотна ступаючы за парог люднага і гасціннага Храма ў змрок вільготных і няўтульных восеньскіх вуліц.

С.БЕРАСЦЕНЬ

Ковенскі этнаграфічны цэнтр у чацвёрты раз правёў Міжнародны фальклорна-этнаграфічны фестываль. На яго былі запрошаны гурты з Чэхіі, Грэцыі, Нарвегіі, Беларусі, Расіі, Швецыі, якія два дні выступалі са сваімі праграмамі ў памяшканні драматычнага тэатра і ля муроў Ковенскага замка. Удзельнікамі свята былі, само сабою, і летувіскія калектывы. Нашу краіну на фэсце "Коўна-96" прадстаўляў мініскі пёўчы гурт "Дзянніца" пад кіраўніцтвам Ірыны Міронавай. Беларускі аўтэнтчны фальклор, які спявае "Дзянніца", выклікаў разуменне і гарачы прыём у гаспадароў фэсту. Яны не хавалі свайго захаплення і абіяцалі, што файны беларускі гурт абавязкова будзе ў ліку гасцей наступных фальклорных святаў у былой сталіцы Летувы.

Фота Г. ЖЫНКОВА.

ЛІТВА І КАРОНА... 96-ГА

Тая красавіцкая афіша нібыта кідала выклік руцінай абывацельскай сядомасці: "Музыка Літвы і Кароны. XX стагоддзе". У назве канцэрта з парадаксальнай логікай злучылі гістарычныя імёны краін-суседак, Беларусі ды Польшчы, і — цяперашні час, які прызвычаіўся да новых імёнаў, які "заказвае" новую музыку... Наладжаная з дапамогай Польскага інстытута ў Мінску вясновая імпрэза прайшла без асаблівай рэкламы, а таму й без асаблівай цікавасці публікі.

Як вынікае з назвы, гучала музыка сучасных беларускіх ды польскіх кампазітараў. Альтымст Аляксандр Халлоў сыграў вядомую Санату Яўгена Паплаўскага, флейтмст Якаў Гелер прадставіў "Тры партрэты Радаслава", створаныя Галінай Гарэлавай, скрыпка Вячаслава Зяленіна пратанчыла "Абэрак" Генрыха Вагнера, аматарам "вострых адчуванняў" адрасавалася сямічоткавая Саната Вячаслава Кузняцова ў выкананні піяніста Алега Крымера, кларнетмст-віртуоз Генадзь Забара паказаў у сваіх каронных "Танцавальных прэлюдыях" Вітальда Лютаслаўскага, і г. д., і г. д.

Аказалася, што пад назвай "Музыка Літвы і Кароны" быў запачаткаваны цыкл канцэртаў. Наступнай сустрэчы даялася чакаць аж да 27 кастрычніка. Прайшла яна ў Доме дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, прывабіла невыпадкова, зацікаўленую публіку. Дзіва што! У праграме быў замоўлены "Віленскі сшытак", датаваная пачаткам XVII стагоддзя ладная нізка п'ес нашага ананімнага земляка.

Толькі аднойчы выконвалася яна ў Мінску, падчас Першага фестывалю "Адраджэнне беларускай капылі", у скажам так, рэканструкцыі кампазітара Аляксандра Літвіноўскага і ў выкананні Ансамбля салістаў "Класік-Авангард". На гэты раз адбылася сустрэча з ужо незнамай музыкай. Старадаўні матэрыял "Віленскага сшытка" пераасэнсаваў і перастварыў з разлікам на новы, пашыраны склад свайго ансамбля мастацкі кіраўнік "Класік-Авангарда" Уладзімір Байдаў. Публіка ўважліва, калі не і скажаць захоплены, слухала гэты досыць працяглы, стракаты, палемічны твор, у якім нібыта сустрэліся, сутыкнуліся і павялі адмысловы дыялог няўгледны, саткання з гукаў, "героі" XVII, XIX стагоддзяў, а то і нашых дзён: інтанцыі, матывы, штрыхі, дынамічныя адценні, тэхнічныя прыёмы, гарманічныя фарбы...

Музыкам даялася граць на "біс". Цалкам "Віленскі сшытак" у версіі У. Байдава можна будзе колькі заўгодна выклікаць на "біс", набышы кампакт-диск з гэтым запісам, які рыхтуецца да выпуску. А музыка Літвы і Кароны будзе развіваць досвед слухачоў наступных канцэртных праграм, якія мяркуюцца прадоўжыць праз пару месяцаў, пад Каляды.

БЕНБАС устае на золку, апранаецца ў спартыўнае трыко, совае ногі ў тапачкі, лёгка ступае па пушыстай дарожцы, ціха, каб нікога не разбудзіць, расчыняе дзверы, выбіраецца на двор.

Прыдзірлівым вокам Бенбас яшчэ і яшчэ раз акідае дах, застаецца задаволены Іванавай работай і тым, што хто-небудзь іншы на яго месцы расплачваўся б з Іванам кроўнай капейкай. А ён пакарміў яго ды паставіў паўлітра спірту. Іван любіць выпіць, часцяком нават і на рабоце пад мухай, аднойчы ён трапіў у міліцыю, бо лыка не вязаў, на прыпынку пад слупом заснуў, на яго склалі пратакол і збіраліся тым паперам даць ход, але Івану пашэнціла: у той дзень па аддзелу дзяжурў Бенбас.

валасоў. На носе ў Ёска акулжы ў чорнай рагавой аправе. Не дзіва: змалку ён слепіцца над кніжкамі. А цяпер яшчэ, мабыць, і піша безупынку, вось і пасадзіў вочы. На нагах у Ёска літвыя гумовікі, у руцэ — лазовы кошык: чалавек у грыбы выбраўся, а вакол Бенбасавай дачы — хваёвы і бяроза-вы лес, і ў ім столькі баравін, ягадных месцаў, і ў лесе заўсёды поўна грыбавікоў, ягаднікаў. — Першы раз за ўсё лета выбраўся за горад, — як паскардзіўся Ёска. — Ачамярэў ад папер, няхай яно праваліцца, але табе, як зямляк земляку, пахвалюся: скончыў доктарскую, восенню абарона.

Яны селі на лаўку, што каля варотцаў. Ёска больш пільна прыгледзеўся да Бенбаса, уздыхнуў:

Іван КАПЫЛОВІЧ

СЯМЕЙНЫ ВУЗЕЛ

АПАВЯДАННЕ

Калі Іван трохі праспаўся ў пакоі для затрыманых, яго выклікаў Бенбас, падаў пратакол, каб ён прачытаў і распісаўся.

— Даражэнькі капітан! — узмаліўся Іван. — Будзь чалавечкам! Я магу быць для цябе залатой рыбкай, толькі не дай загінуць. Там, дзе я раблю, — усё што хочаш: жалеза, дошкі, цэмент...

Пратакол Бенбас парваў і выкінуў, Івана адпусціў на волю, і з таго дня Іван гатовы выканаць любую яго просьбу. Вунь тое жалеза, што на даху — адкуль яно? Дзе ты сёння яго возьмеш? Яно і каштуе не дай ты божа, але нават і за самыя вялікія грошы не заўсёды яго і днём з агнём знайсці. Цяпер такі час, што грошы абясцэнхваюцца, а любы тавар, тым больш будаўнічы, толькі давай. За жалеза, што на даху, Бенбас ні капейкі не патраціў, спіртам адбаярыўся. А спірт у яго ніколі не выводзіцца. Ого, спірт! Што сёння грошы? Смецце дый годзе. А за пляшчку спірту той жа Іван ці яшчэ які майстары чалавек, што без чаркі і дня пражыць не можа, гатоў любую работу зрабіць. Пад домам, гэта ў падвале, у яго гараж — шырокі, прасторны, уцэплены, са стэлажамі, з паліцамі і палічкамі, з устроенымі ў сцяну шафамі і шафачкамі. Машыны пакуль у яго няма, дык у гаражы склад: харчовы, прамтаварны. Там столькі добра, што адно дзіву можна дацца: навошта гэтулькі ўсяго Бенбасу? Каб спахыць усё, трэба немалая сям'я, а ў яго адзін сын.

— Раскашуй, пакуль я жывы, бо без мяне прападзець, — адказвае Бенбас жонцы, калі тая іншы раз ушчувае яго, каб ён спыніўся, адумаўся, а то папасціся раздва, бо вунь Шчолакаў не ён. а і то папаўся, ды так...

— Ох, Пятро, глядзі, бо не трэба будзе гэтае багацце, — не сунімаецца жонка.

Яму становіцца нядобра: от жа дурніца, чаго яна раскаркалася? Накаркае, чаго добрага...

— Не ўгадаеш, калі мне на пенсію, і тады што: жыць на нейкія сто рублёў? — пытаецца ў жонкі Бенбас. — Не, я хоць невялікі, ды зраблю запас...

Бенбас спусціўся па шырокай бетоннай дарожцы ў двор, заглянуў у ланню, што яшчэ не скончана. Ланню ў яго хоць і свая, зрубленая з дрэва, але такая, што ого-го: усё тут у вагоначках, трубы з нікеля, хоць углядайся ў іх, бы ў лустэрка, плавальны басейн абкладзены мазаічнаю пліткаю... У ланні трэба скласці ладную печ: каб і кацёл можна было ў яе ўмураваць і каб пару давала. Дзе знайсці такога майстра, каб справіўся з гэтай работай? Знаёмых печнікоў хапала, але хіба хто з іх калі-небудзь меў справу з нечым падобным? Нават і не блізка. Так што невядома, дзе знайсці цудапечніка, хоць ты аб'яву давай у гарадскую газету, дык, можа, і праўда хто адклікнецца: рэклама разыходзіцца вялікім тыражом, так што нейкія спадзеўкі на яе застаюцца.

Нехта скрыпнуў варотцамі, і Бенбас уздрыгнуў: хто б гэта ні свет ні зара? Не хацелася б яму, каб хто чужы ўбачыў яго ў няскончанай ланні...

— Ёска?! Няўжо гэта праўда?! Ты?! — прыкідваецца здзіўленым Бенбас, хоць у душы ў яго ўсё кіпіць: "От жа прыперла! А хто вінаваты? Сам! Каторы ўжо час клікаў яго, каб заглянуў і ў гарадскую кватэру, і на дачу... Пахваліцца хацеў, паказаць, што хоць я і не такі вучоны, як ён, не кандыдат навук, а ўсяго-наўсяго міліцыянэр, але ці горш я жыву за яго?"

— Ну, і агарадзіўся ты! — Ёска так і не выраза, па барату Бенбасу, але каржакаваты, з густой капой пшанічных, зачэсаных назад

— У мяне ад папер галава баліць, сэрца часам паколвае, а чаго не хапае табе, Пятро? Пэўна, ясі самыя смачныя харчы, п'еш, якое хочаш, віно-каньяк, а твар у цябе нездаровы. І барабан вунь які адгадаваў. У твае галы ды такі барабан — бяда.

У роце ў Бенбаса поўна жоўтых зубоў, што паставіў ён не так даўно, і тое, мабыць, кінулася ў вочы Ёска, ён пазіраў на яго доўгім, запытальным позіркам, бы стараўся зразумець, хто ж ён такі цяпер, Пятро Бенбас, яго адзіны і самы бліжэйшы зямляк у вялікім горадзе, дзе яны пасяліліся даўно, займелі сем'і, але нібы староняцца адзін аднаго.

З хаты выходзіць Калюня — Бенбасаў сын. Высокі, тонкі, як дубец, белабрысы, з васільковымі вачыма, коратка падстрыжаны. На Калюні — паласатая цяльняшка, сіняя спартыўнае трыко, карычневыя басаножкі.

— Калюня, ідзі пазнаёмся з дзядзем, — кліча Бенбас сына, і той нехаця набліжаецца, падае Ёска вялую руку.

Ёска пазірае то на Калюню, то на Бенбаса, не заўважае ніякага знешняга падабенства між бацькам і сынам, пытаецца:

— Як служба, салдат? Доўга яшчэ вучыцца? — нека пры сустрэчы Бенбас пахваліўся ябра, што сын паступіў у ваеннае вучылішча, ужо заканчвае першы курс.

Калюня не адказвае, паварочваецца, прастуе за дом, дзе прыбіральня.

— Лайдак твой Калюня, — скардзіцца Бенбас. — Каб не я, праперлі б яго з вучылішча. У самаволку, бачыш ты, яму захачелася, а гэта яму не ў школе, гэта армія. Насілу ўгаварыў начальніка, каб пакінуў. А ўсё жонка, усё яна. Гатова любы яго капрыз выканаць, а калі я вазьмуся за рэмень, коршакам на мяне кідаецца.

Бенбас хавае свае вочы, глядзіць сабе пад ногі, чакае, калі Ёска ўстане і скажа, каб ён павёў яго ў дом, паказаў, які ў яго гараж, ланню, гарод. Але Ёска бы прыклеілі да лавачкі, ён, здавалася, зусім абьякавы да ўсяго таго добра, якім поўны Бенбасаў двор, хата, пограб. Бенбас устае сам, хоча прапанаваць Ёска прайсціся па двары, вакол дома... Але ён нібы забыўся, якое ў Ёска імя. У вёсцы ў іх усё звалі і бацьку, і сына Ёскамі. Але ж гэта прозвішча, а якое ж у яго імя? Бенбас рагоча, што вась да чаго дажыўся: забыў імя свайго земляка.

— Каб ты, Ляксеі, сто гадоў жыў, — не спыняецца рагатаць Бенбас, — калі што якое, то я заву цябе Ёскам, і толькі во зараз успомніў... А як звалі твайго бацьку? Хоць застрэль, але так забыў...

— Арцёмам. Цяпер так нікога не называюць, але ж нашы бацькі — іншага веку людзі, — Ёска таксама ўстае. — Давай хваліся, Пятро, паказвай, як ты тут адбудаваўся, — ухмыляецца Ёска, і гэтая яго ўхмылачка не надта падабаецца Бенбасу.

Бенбаса бы ўкусіла дурная муха, і ён паказвае Ёска не толькі гараж, ланню, другі паверх з мансардай, але і пограб, дзе ў скрынках ды на паліцах кумпячкі, далікатэсныя кансервы ў слоіках, бляшанках, дарагая каўбаса...

— Ты быццам да атамнай вайны падрыхтаваўся, — жартуе Ёска і спынаецца да выхаду, да варотцаў. — Гэтулькі ўсяго... Навошта табе столькі? Не баішся, што хто убачыць і зацікавіцца: адкуль?

— Каму трэба — хай цікавіцца, — прыкідваецца абьякавым да такога пытання Бенбас, і ўжо шкадуе, што гэтак разасмеляўся перад Ёскам, паказаў яму ўсё свае патаёмныя куточкі-кубы, якія дасюль не

паказваў нікому. Але хай бачыць, хай знае, што хоць ён у вялікія людзі і не выбіўся, але ці можа Ёска пахваліцца, што ў яго ёсць такая вась дача з ланняй, гаражом, з пограбам, дзе любыя напіткі, стравы. — Не забывай, Ляксеі, што калі ўжо пачаў служыць у міліцыі, то паступіў на завочны юрыдычны. Я, землячок, законы ведаю, на кожны, нават рублёвы, тавар у мяне ёсць квіток, так што няхай адкуль хочаш зваліцца да мяне з праверкаю, баяўся я іх...

На гэта Ёска ні слова ні паўслова. Працягнуў руку на развітанне:

— Я ў цябе пабыў, цяпер ты загляні да мяне.

— Пабыў ён, — прыкідваецца пакрыў-

джаным Бенбас, — застаўся б, зараз жонка накрыла б на стол, пагасцяваў бы як чалавек, дык не — не можа ён без грыбоў.

— Хай другім разам, — аднекваецца Ёска, — хочацца пахадзіць па лесе, падыхаць сасновым борам, бо што я бачу ў горадзе? То лекцыі, то дом, пісьмовы стол, паперы, кнігі... Не крыўдуй, Пятро, але я праўду кажу. Але табе, мабыць, цяжка мяне зразумець: жывеш, як памешчык. Хіба ж гэта дача? Памесце, дый шчэ якое.

Ён знік за варотцамі гэтак жа нечакана, як і з'явіўся. Бенбас пазіраў на апусцелы двор і ў яго ў вачах стаяў Ёска. Цяпер ён зразумеў, чаму ўвесь час зайздросціў яму... Не, не таму, што той стаў вучоным. Не... Шчасцю яго ён зайздросціў... Вось яму бог і росту добрага не даў, а шчасце даў. А ён, Бенбас? Мужчына як мужчына: умеру рослы, сілы ў руках хапае, любую работу зробіць, гаспадарлівы, але... Няма ў яго шчасця, хоць плач... Першая жонка, лічы, збегла ад яго... І хіба яму надта мілая гэтая дача? Калі няма ніякай работы, то ён выдумляе яе, каб не сядзець, каб не лезлі ў галаву розныя нядобрыя думкі...

За размовай з Ёскам ён і не заўважыў, як Калюня мыўся пад кранам, як потым пераапрагнуўся ў сіні эластыкавы касцюм, узяў магнітафон і некуды сабраўся.

— Куды ўжо? — сярдзіта спытаўся Бенбас.

— На возера. Там збіраюцца хлопцы з дзяўчатамі, будзем лавіць рыбу, варыць юшку.

— Я табе як пайдзю! — вызверыўся Бенбас. — Мо і гарэлку жлукціць будзеце? Пэўна ж, што будзеце, хіба вы што іншае знаеце? Нікуды я цябе не пушчу — сядзі дома. Вунь у ланні трэба плінтусы падбіваць — паможаш.

— У мяне, бацька, канікулы ці вытворчая практыка? Заўсёды ты нешта выдумляеш. То ў часці сядзі, то дома. Я не заключоны. І я ўжо дарослы чалавек, сам знаю, што мне рабіць.

— Ага, ты ўжо дарослы! — Бенбас падскоквае да Калюні, выхоплівае з яго рук магнітафон. — Ты ведаеш, колькі каштуе гэтая цацка? Паўтары тысячы, а ты хочаш яе ўладзіць?

Мабыць, іхнюю сварку пачула жонка. Яна з'явілася на ганку ў доўгім, аж да пят, з жоўтага аксаміту халаце, у шлёпках на босую нагу.

— Пятро, ты чаго чэпішся да дзіцяці? — паўшчувала яна мужа. — Хочацца яму некуды — хай ідзе. Адай магнітафон і адчапіся.

Бенбас скрывіўся як ад зубнога болю. — Ты хочаш, каб ён скончыў вучылішча? — Бенбас рашыў стаяць на сваім. — Яшчэ раз прапашрафіцца — і ўсё, ніхто яму не паможа, нават сам бог, не тое, што я, папрощу яго з вучылішча.

Жонка, мабыць, прыгадала, з якой цяжкасцю ўдалося мужу ўладкаваць Калюню ў ваеннае вучылішча, бо ў школе ён ленаваўся вучыцца, у дзённіку ў яго заўсёды адны тройкі, і хто гэта захачеў бы прыняць такога лайдака? Добра, што Бенбас у міліцыі, у яго руках усё: прамтавары, далікатэсны харч, будаўнічыя матэрыялы... Шмат хто з выкладчыкаў вучылішча ўзяўся будаваць дачу, дык Пятро падрадзіўся памагаць і, дзякуй богу, Калюню прынялі, вась ужо скончыў першы курс, цяпер у яго канікулы. Але ж ёлупень, не цэніць бацькавага старання, думае, што яму ўсё з рук сыдзе, усё яму дазволена... Не надта, вунь начальнік вучылішча хацеў ужо выключыць, дык Бенбас нагрузіў, як панесці, сакваж

каньяком, далікатэсамі — і туды...

— Добра, ідзі, але знай: калі што — не прасі мяне, каб выручаў, прасі маці, хоціць з мяне. Я пагляджу, якія вы разумнікі, як вы без мяне абьездзецеся, — Бенбас паставіў на лаўку магнітафон, рашуча падаўся ў дом.

Ён ступіў у залу, адчыніў вешка бара, узяў бутэльку каньяку, адкаркаваў, наліў у шклянку, выпіў, сеў на каналу, хацеў супакоіцца, але спакою не было, не дапамог нават і каньяк, наадварот, на душу быццам упаў цяжкі камень, што ціснуў усё больш і больш.

— Якая муха цябе сёння ўкусіла? — у залу ўвайшла жонка. — Падумаеш, якое вялікае гора — дзіцяці захацелася пагуляць са сваёй роўняй, дык і што? Хай сабе. Ось стане афіцэрам, запрощу на край свету ў якую-небудзь часць, дзе кругом тайга, балота, то там закусіць.

— Ты, Ліза, заўсёды проці мяне, — ён глянуў жонцы ў вочы і жакнуўся: колькі ў іх холаду, абьякавацца. І ён наведкі звязаў з гэтай жанчынай сваёй лёс? Не, хоць першага жонка і дала яму дулю, збегла да другога, але ўсё ж яна была чалавечкам. Яна, напэўна, і не збегла б, каб у іх былі дзеці. Але яны пражылі сем гадоў, дзіцей у іх не з'явілася, і ў тым яна абвінавачвала Бенбаса... Потым ён знайшоў Лізу. Ліза, не першая жонка, яна адразу скупскалася, што да чаго, нарадзіла яму сына, і ён гадуе, бы свайго, роднага...

— Быў бы Калюня твой родны, ты яго шкадаваў бы, — спакойна кажа жонка, і яе словы да таго балюча разанулі па сэрцы, што ён не вытрымаў, устаў, кінуўся да яе, гатовы схпіць за каўнер і трусіць, бы тую грушу.

— Я знаў, што гэтым скончыцца, — з адчаем у голасе вымавіў ён. — Толькі скажы ты мне, хто забіраў цябе з Калюнем з радзікі? Мо не я? Мо хто іншы? А помніш, як ён яшчэ на трэцім гадочку цяжка захварэў? Хто на дні па некалькі разоў бегаў да яго ў бальніцу, станавіўся перад дактарамі на калені, каб яны рабілі ўсё, што маглі, абы выратаваць наша адзінае дзіцятка? Зноў мо не я, а хто іншы? Як не хацеў ён вучыцца ў школе, і я, не ты, не хто-небудзь, а я кожны дзень правяраў, як ён рыхтаваўся да заняткаў. А пра вясеннае вучылішча і казаць не даводзіцца... А ты, Ліза... Які ты жорсткі чалавек!

Ён падаўся ў суседні пакой, пачаў апранацца ў міліцэйскую форму, і адтуль гаварыў:

— Падам я на развод, не магу я так болей.

— Падавай, але знай: усё, што ў кватэры, дача — папалам, — зноў зусім спакойна адказала яна.

Ён ускіпеў яшчэ больш:

— Папалам? Бач ты, чаго ёй захацелася! Папалам! А ты хоць адным пальчыкам паварушыла, калі гэты дачны дом будаваўся? Ты купіла сюды хоць адну дошку або цвік?

— Памаўчы лепш, Пятро, бо калі сапраўды здурэш і падасі на развод, то на судзе я не змоўчу, адкуль і гэты дом, і ўсё, што ў доме і каля яго... Хто-хто, а я то ведаю, адкуль усё бралася.

Яго як ударылі абухом па галаве, і ён не стаў болей нічога казаць, а выскачыў з хаты і шпарка пакрочыў да электрычкі. Да прыпынку блізняк, мо ўсяго з кіламетр. Ішоў і вусны яго шапталі: "От гадзіна! Ну і гадзіна! Так мне, дурню, і трэба... Гэта за маю дабрату".

Электрычка праносілася міма ўлезскаў, палёў, на якіх густа каласілася збяжына, міма вадасховішча, бераг якога ўсыпаны людзьмі. Але Бенбас нібы не заўважаў нічога. "Якое жорсткае і несправядлівае жыццё! — думаў ён. — Ад каго, каго, толькі не ад жонкі чакаў такога "гасцінца"... А яна... Пэўна, яна ўжо ляпнула Калюні, што Бенбас не яго родны бацька... Дурніца. Чаго яна гэтым дабілася? Калюня ўсё больш і больш адварочваецца ад яго, адбіваецца ад рук, не слухаецца, таго і бойся, што выкіне якога коніка і папруць яго з вучылішча".

Сэрца ў Бенбаса баліць, пашчымлівае: не, не думаў і не гадаў ён, што Ліза гэтакія жорсткая.

Электрычка завішчала тармазамі — вось і гарадскі вакзал. сышоўшы на перон, Бенбас не на работу, а да брата, да Валодзі раптам яму захацелася, бо на душы было цёмна і чорна, і трэба было скінуць з сябе гэты цяжар. Перад кім жа яшчэ, як не перад родным братам паспавадацца?

Валодзя атрымаў аднапакаёўку ў новым мікрараёне. Не раз бываў у яго Бенбас, і кожны раз значаў сабе, што кватэра ў брата не надта каб. У панельным доме, гукаізляцкая такая, што гаўкне сабака на якім-небудзь паверсе, то ўсюды, ва ўсіх кватэрах чуваць, а цяпер жа гэты сабакароў столькі разьлялося, што ніякага спасу ад іх. Валодзя ўжо немалады, дзіця ў яго няма, і заўсёды, калі б ён ні пераступаў парог ягонай кватэры, то такі сум, такі адчай нагортваўся Бенбасу на сэрца, што ён адно сумна пазіраў на брата — рослага, дужага і пытаўся: "Завошта?! Завошта іх абодвух гэтак бог пакараў?" І ўсюды, дзе б ён ні бачыў цяжарную жанчыну, зайдзросціў яе мужу, таму, што ён неўзабаве стане

бацькам... Бенбас не раз казаў Валодзю з яго жонкай, што раз ужо такі ў іх лёс, то хай бы ўзялі немаўля з дзетпрыёмніка, гэтак жа шмат хто робіць — усё-такі, мабыць, было б і вяселей, і шчаслівей. Валодзева жонка дык не супраць, каб і сёння зрабіць так, а Валодзя не хоча, кажа, што чужое дзіця гэта чужое, бо і ад сваіх дзіцяцей людзі маюць столькі гора... Словам, так вось...

Валодзя працуе ў зелянгасе, бо некалі скончыў сельгасінстытут, і ў яго дыплом агранома. Па гарадскіх скверах саджае кветкі, розныя дэкаратыўныя дрэўцы, кусты, сее траву. Рабочы дзень у яго ненарміраваны і ён калі захоча, тады ідзе на работу, гэта не ў Бенбаса, не ў міліцыі, дзе строгаць, дысцыпліна. Паспрабуў ён калі-небудзь спазніцца хоць на пяць мінут, то начальнік аддзела тут жа патрабуе, каб рапарт пісаў і тлумачыў. Кожны дзень у іх аддзела пачынаецца з таго, што начальнік здымае стружку і з радавых міліцыянераў, і з афіцэраў, бо, маўляў, надта вольна ім жывецца, а злачынам, зладзюгам толькі тое і трэба, каб яны менш варушыліся. Яно і праўда, у кожнага сяржанта або афіцэра сям'я, дзеці, а зарплата такая, што надта не разгонішы, вась таму, спаймаўшы за руку таго ж самага зладзюга, дбаюць не пра тое, каб сурова пакараць яго, а каб нешта займець... Ён, Бенбас, нямала накіраваў спраў у суд на тых, каго лавіў. Але некага і выручыў. Не за дзякуй. На якія шышы адгрукі сабе дачны дом? Вядома, што не на зарплату... А іхні начальнік? Бенбас хоць і краў будаўнічыя матэрыялы, дык жа пакрысе, патрошку то ў адным месцы, то ў другім, каб не надта кідалася ў вочы... Не адзін год ён будаваўся. Дый па сённяшні дзень не ўсе рыштванні зніклі з яго падворка: лаяня дасюль не скончана. А начальнік дык той за адно лета. І пабудова ў яго не горшая, а нават мо і лепшая, чым у Бенбаса. Бенбас і сам прыклаў руку да начальнікавай дачы: бетон яму дастаўляў... Начальнік абяцаў павысіць Бенбаса ў званні, ды так і не павысіў, бо, мабыць, не ўсё ад яго залежыць...

Валодзя адчыніў дзверы, стаяў перад ім ускудлачаны, сонны, басанож, у адных трусах.

— Чаго табе не спіцца? — пазяхнуў ён.

— Сам не спіш і другім не даеш.

— Другія ўжо з коскаю даўно на лузе гуляюць ці статак на пашу пагналі, а ты ўсё шонькаеш, — Бенбас зняў фуражку, павесіў на вешалку, што каля ўваходных дзвярэй, прайшоў у залу. — Сам? А дзе жонка?

— У вольпуску яна, у сваёй маці ў вёсцы, — брат зачыніў дзверы, нацягнуў на сябе спартыўнае трыко.

Тое, што Валодзя адзін, якраз мо і добра, хоць начыстагу пагаварыць можна.

— Калюня мне сёння так настрой сапсаваў, што я й не знаю, — паскардзіўся Бенбас.

— Дурань ты набіты, Пятро, — са шкадаваннем паглядзеў на яго Валодзя. — Жылы свае парваў на той дачы. Ты хоць палічыў, на якую суму накраў усяго, каб паставіць дачны дом? Мне здаецца, Пятро, што ты заробіў сабе ўжо не на адзін год турмы. І дзеля чаго і каго? Дзеля Калюні? Думаеш, на старасці ён падасць табе карэц вадзі? Чакай, дачакаешся. Ён жа такі абібок, такі лайдак, якіх свет не бачыў. А калі васьмь хто пісане, ды цябе капнуць, спытаюць, дзе ўзяў грошы на дачу, то табе, браток, і капітанскія пагоны наўрад ці памогуць. Так што зараней сушы сухары, а то позна будзе: папомніш маё слова — не даруюць табе тваю дачу, бо яна шмат каму як бяльмо на воку. Дзе гэта бачна, каб капітан міліцыі на дзвесце рублёў зарплаты чэсна адгрукі сабе дачу, цана якой мо ўсе сто пяцьдзесят тысяч? Тут не трэба рабіць падлікаў і абмераў, тут усё ясна як божа дзень.

— Во браціка бог паслаў! Я заглянуў да яго, каб хоць трохі душу адвесці, а ён сустрэў, прывесці...

Бенбас пазіраў на Валодзю, і быццам бачыў не гэтага, сённяшняга, а таго маладзетка, калі яшчэ ён з Ёскам бегалі ў сямігодку, а Валодзя толькі ў пачатковую. Ён доўга не рос, не выцягваўся, часта кволіўся, да яго ліпілі, здавалася, усе дзіцячыя хваробы, і ўсю зіму ён качаўся на печы на чаране, бухаў цяжкім грудным кашлем, і маці з бацькам баяліся, што ён не выжыве, памрэ. Неяк ён захварэў на свінку, ад яго падхваціў той немацькі і Пятро, і бацька мусіў ехаць у суседняе сяло па фельчара. Фельчар быў высокі, лысы, з кароценькімі і тоўстымі рукамі, з жывоцікам, які прыкметна выпіраў з-пад белага халата, завязанага на спіне кароценькімі завязачкамі.

— Ох, ратуйце, дохтарко, не дайце загінуць маім хлопчыкам, — стагнаў бацька.

— Жыць яны будуць, але... — фельчар набіраў у шпрыц з маленькай бутэльчкі нейкія лекі, збіраўся калоць Валодзю з Пятром, і яны, убачыўшы шпрыц з доўгай іголкай, крывіліся, бяліся гэтай іголкай як агню. — Ці застануцца яны мужчынамі? Свінка — такая праклятушчая хвароба, што не дай бог...

Той жа зімою бацька паехаў на санях цераз рэчку па сена, што было на далёкім

лузе скіданае ў стог. Сани з сенам праваліліся пад лёд, каня бацька выратаваў, але сам добра намачыўся, застудзіў лёгкія. Злёг ды так і не ўстаў... Каб ён застаўся жыць, то не пародаваўся б, што яго абодва сыны з-за той свінкі засталіся бяздзетнымі...

Сённяшні Валодзя — не той колішні заморак: густая капа валасоў, шчокі як бурокавым сокам намазаны, адзеджу ён носіць мо пяцьдзесят апошняга памеру. Дарма, што бяздзетны, але жонка любіць Валодзю, прывязалася да яго назаўсёды.

— Прывык я да Калюні, не магу без яго, — працягваў скардзіцца Бенбас. — Вось адмы я ў мяне — і я не знаю, што тады рабіў бы. А ты, Валодзь, кажаш... Лёгка табе казаць... Каб у самога былі дзеці, паіншаму думаў бы. Тут, браток, такі сямейны вузел, што не дай божа. І як яго развязаць? Хоць вешайся.

— У нас на рабоце давалі ўчасткі для дач, — раптам перавёў размову на іншае Валодзя. — Збясіліся людзі ці што — ледзь не біліся за іх. Цягнулі паперкі, дык хто выцігнуў пустую, без участка, то гатоўвайнай ісці на таго, каму пашэнціла.

— А ты сам цягнуў?

— Нават і не падумаў. Наглядзеўся, як ты, Пятро, ішчыш на сваім дачным пляцы, і дзесятму загазаў.

— Боўдзіла ты, Валодзь, ось што. Узяў бы ўчастак, то я памог бы. У мяне шмат што з будаўнічых матэрыялаў прыпасена, пабудаваны б мігам, а потым паглядзеў бы: ці сабе пакідаць, ці на продаж. Дачы сёння толькі давай, людзі гатовы любяць грошы за іх заплаціць, а ты? Эх, саловая твая галава, не ўмееш ты жыць, не, не ўмееш.

— Я хачу, Пятро, спакойна і чэсна жыць, а не так, як ты. Хіба ты не баіся, што васьмь калі хто сур'ёзна зацікавіцца, дзе ты ўзяў грошы на дачу, то ці апраўдаешся?

Бенбас пазіраў на брата, цяжка маўчаў і думаў: дарма, што ў іх адзін бацька, але якія яны розныя.

— Што вам далася мая дача?! — сарваўся на крык Бенбас. — Яна вам, мабыць, як костка ў горле. Сёння Ёска наведася, і таксама палюхаў праверкай. Баяўся я праверак: я сам каго хочаш магу правярыць.

— Не падымай, Пятро, дарма пер'е, а лепш задумаўся, бо калі што... Каб не позна было. А што я адмовіўся ад дачнага участка, то павер — не каюся, бо ведаю, што ты ўзяўся б памагаць...

Болей затрымлівацца ў брата Бенбасу не хацелася: які сэнс? Ён такі ж чэсны, бы і Ёска. Але што ён мае з той сваёй чэсці? Жыве на адну зарплату, у яго самая звычайная мэбля, недаграб дыванок...

Ніколі да гэтага Бенбас асабліва не задумваўся над тым, што рабіў. Лічыў, што ніхто яго не зацэпіць, не возьме на падазрэнне. Але, мабыць, ён і сапраўды перабаршчыў: адгрукіў дачу, бы палац. Добра, калі ўсё абьездзецца...

На работу ён трохі прыпазніўся, і начальнік тое заўважыў.

— Для цябе, капітан Бенбас, дысцыпліна ўжо нічога не значыць? Глядзі, мне нядоўга напісаць загад — адпраўляйся на ўсе чатыры станы.

Бенбасу не спадабалася гэтая заўвага, у душы ў яго кіпела: "Аддзячыў, начальнік, за мой клопат... Калі я на тваю дачу гнаў машыны з бетонам, дык ты як вадзіў рот набраў, а цяпер... Што ж, правільна: Маўра зрабіў сваё дзела, Маўра больш не трэба..."

Ён змаўчаў, бо тут такое: дасі волю языку, то і сапраўды загрымець нядоўга, застацца без капітанскіх пагонаў, а хто ён без іх?

— Сын, Калюня, без нажа мяне рэжа, — толькі і пажаліўся Бенбас. — То ў самаволку, бачыш ты, яму прыперла, і ледзь угаварыў камандзіра, каб не выключыць, а сёння ні свет ні зара за магнітафон — і на рэчку. Я стаў не пускаць, але ўмяшалася жонка. Бацькі ў яе розум, яна ўмее толькі шкадаваць, а таго не разумее, што распусту гадуе.

Скончыўшы ранішняю нараду ў актавай зале, начальнік паклікаў яго да сябе ў кабінет, запрасіў садзіцца і сказаў:

— Не зважай, што я адчытаў пры ўсіх. Інакш нельга...

Начальнік выцер насавачкай пот з ілба, чагосьці высунуў шуфляду стала, дастаў адтуль паперу, зірнуў на Бенбаса, і ад таго ягонага позірку ў Бенбаса схаладнела ў душы, ён здагадаўся, што здарылася дужа штосьці нядабрае.

— На цябе, капітан Бенбас, паступіла скарга. Тыя, хто напісаў яе, абвінавачваюць цябе ў злоўжыванні службовым становішчам. Праўда гэта ці не — я не ведаю, але я мушу скласці камісію і правярыць.

— Дык таварыш...

— Ціха, начальнік, ціха! — не даў яму выказацца начальнік. — Маліся богу, каб далей нас усё гэта не пайшло, бо калі далей, дык ні табе, ні мне не ўтрымацца... Дача, капітан, не іголка, яе не схаваш... А ты замахануўся, бы ўдзельны князь — такі гмах, такі гмах... А цяпер, кажуць, яшчэ і лаяно з басейнам робіш. Гэта праўда?

Бенбас маўчаў, бы мову яго адняло: а што тут скажаш? Але ж і начальнік! Быццам сам ён святы, але васьмь жа чытае мараль...

— Што ж мне цяпер рабіць, таварыш начальнік? — у голасе ў Бенбаса столькі перапалоху, што начальніку, пэўна, стала прыкра за яго.

— Не кладзі, Бенбас, раней часу ў штаны, — прысароміў начальнік, — мо ліха і міне нас...

Але не мінула. Праз нейкі месяц начальнік мусіў падаць у адстаўку, пайсці на пенсію, бо "накапалі" не толькі на Бенбаса, але і на яго самога... Бенбасу начальнік даў парад:

— Трэба даказаць, што ў цябе, апроч зарплаты, былі вялікія грошы.

— Адкуль жа ім быць, таварыш начальнік? Хіба я разбойнік?

— Ну, Бенбас, ну, бядовая твая галава! Калі гарадзіў агарод, то мяне не пытаўся, а зараз...

Вядома, начальніку не дужа хацелася ісці на пенсію, але тут такая сітуацыя, што інакш нельга. Добра, калі яшчэ гэтым скончыцца, а калі пачнуць дакопвацца, як яму ўдалося за два месяцы адгрукіць сабе дачу аднулявога цыкла пад ключ? Хоць у начальніка кругом сувязі, сябры, але й то дрыжыць, баіцца... Ёсць чаго баяцца: усё жыццё раскашаваў, піў-еў, што душы заўгодна было, да палкоўніка даслужыўся, перад ім усе ў струнку, а тут апынуцца на лаўцы палсудных? Ох, і жыццё, каб яно згарэла!

І што рабіць, што прыдумаць Бенбасу? На пенсію не папросіцца: не выслужыў неабходны тэрмін, і хто яму дасць тую пенсію? Звольніцца з міліцыі? Але яму, мабыць, лятэйні заслішча, чым зрабіць такое: дзе ён знойдзе лепшую работу? Міліцыя для яго бы залатая жыла...

— У цябе, капітан, быццам дзесці ў вёсцы маці? — спытаў начальнік. — Калі гэта так, то ось што... Пакуль не позна, бязкі і ўпадзі ёй у ногі, утавары, каб прадала хату, карову, свіней-гусей-качак — і да цябе, на дачу.

Рабочы дзень праляцеў як адна гадзіна. Бенбас з аддзела не адлучаўся ні на мінуту, перабіраў у сталае паперы, падбіваў бакі: адны пратаколы падпісваў у следства, другія ў таварыскі ці народны суд. Але ўсё валілася з рук: ніколі яшчэ ў яго не было такога, каб ён вісеў на валаску, а тут... Добра, калі маці згодзіцца на пераборы з вёскі на яго дачу, а калі не? Што тады? Няўжо і праўда яго запрагатораў у каталашку? Вось тады ўжо яго ворагі парадуюцца: не часта бывае, што капітана міліцыі хаваюць за краты. А Ёска? Цікава, як ён успрыняў бы такую вестку? Абрадаваўся б ці наадварот — засмуціўся б?

Пасля работы зноў завярнуў да брата.

— Не казаў я табе? — у Валодзевых словах адчуваўся і злосьць на яго, і шкадаванне: хіба яму прыемна, што ён трапіў у такую сітуацыю? — Дайграўся, а цяпер бач чаго яму захацелася: маці стурчыць з селішча. Старая яна ўжо, Пятро, колькі ёй засталася, а ты пра пераборы? Ёй хутка, мабыць, у зялёны гай давядзецца перабірацца.

— Эх, Валодзь, ці мы не браты, га? Сам знаю, што рабіў не тое, але я ўсё дзеля Калюні, дзеля яго.

Бенбас памаўчаў і папрасіў ціхім голасам:

— Давай паехалі разам да старога, га? Я разумею, як няпроста ёй будзе сарвацца з наседаванага месца, але гэта апошні шанец...

Валодзя ні слова ў адказ, і Бенбас прыняў яго маўчанне за згоду. Бенбас сабраўся быў ужо да выхаду, але штосьці згадаў, затрымаўся.

— Ось яшчэ што, Валодзь... Тое-сёе з барахла мо я да цябе перавакаю, га? А то раптам вобьсы? Камісія ўжо створана, яна ў лубы дзень можа і з вобьскам да мяне, дык...

Валодзя і тут доўга маўчаў, пазіраў то на яго, то некуды ўбок, муляўся і не знаў, што ж яму рабіць? Мабыць, і трэба было б выручыць Пятра, але ж і боязна: а раптам тады і яго пачнуць цягаць заадно з братам?

— Не, Пятро, тут прабачай ужо, — цяжка ўздыхнуў Валодзя, — я ніякага дачынення да твайго добра не маю, знаць не знаю і ведаць не ведаю, дзе, калі і за якую трасцу ты яго прыдбаў. Гэта ўжо твой клопат, што рабіць: ці падпаліць яго, ці ў рэчку... А мяне, будзь ласкаў, не убывай...

Ад брата Бенбас падаўся на гарадскую кватэру. У ёй, як і на дачы, дарагая імартная мэбля, на сценах — карціны. Адна, у вялікай раме, стаіць у куце. Гэта Бенбасу партрэт. Напісаны ён маслам. Бенбас у параднай міліцэйскай форме на ўвесь рост, на грудзін — узнагароды: медалі, значок выдатніка міліцыі... Да дня Перамогі ўсім давалі некалькі бубіліных медалі, і яму далі, дык ось ён тую і іншыя, што былі ў яго, як ён сам кажа, пабразготкі, і начпіў на сябе, калі мастак маляваў яго. Доўга ён маляваў, Бенбасу надакучыла пазіраваць, але ўсё ж самому прыемна, што зроблена такая работа... З палатна на яго пазірае строгі, сур'ёзны мужчына, і Бенбасу не верыцца, што гэта ён сам, бо падабенства хіба толькі знімае... Ён спыніўся ў пад'ездзе і задумаўся: а мо да мастака папрасіцца ў ягоную майстэрню? Яна вялікая, і туды можна шмат што з яго добра ўмясціць? Але ці добра, хораша гэта? Э, ды што тут гадаць, прыкідвацца...

"Грымнула неба ў цемры ночы Жудаснай і жорсткай навальніцай..."

Радкі Хуана Мелендэса Вальдэса, сучасніка Гоі, усхвалявана адлюстроўваюць драматычную эпоху. Іспанія канца 18 — пачатку 19 стагоддзяў стала адным з эпіцэнтраў еўрапейскай буры, хвалі якой дакаціліся і да Беларусі пераможным уступам напалеонаўскай арміі па вуліцы Валоскай у Мінск, а схлынулі ў крывавым віры трагедыі на Бярэзіне і смаргонскіх уцекаў імператара. Іспанія і

і натхняльнік Далі і Пікасо, многіх еўрапейскіх мастакоў 19 і 20 стагоддзяў. Дарчы, грэх нашай краіне не мець ягонных твораў. Кароткі візіт, як успышка далёкай зоркі, адбыўся ў 1983 г., калі ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі экспанаваліся гравюры Гоі на выставе з Эрмітажа. "Сваім" яго лічаць многія рэвалюцыянеры жывапіснага авангарда. Эдуард Манэ глыбока вывучаў жывапісную манеру Гоі, карпатліва капіруючы ягоныя творы ў мадрыдскім музеі Прада. Святланасьчанасць фарбай

у сям'і залатых спраў майстра. Альма-матэр, — Мадрыдская акадэмія Св. Фернанда, — двойчы недаацніла свайго выхаванца на традыцыйных конкурсах. Тады ён накіроўваецца ў "добраахвотнае выгнанне" ў Італію, дзе Пармская акадэмія жывапісу рэабілітуе ягоны талент і ўпэўненасць у сабе. Раман Леона Фейхтвангера — лепшы летапіс жыцця мастака. Не будзем паўтарацца. (Усё ж дзіўна, што нашых пісьменнікаў не захапляе жанр жыццяпісу мастакоў, а ёсць дастойныя натхнення постаці —

Шарашоўскі майстар, Валенці Ваньковіч, Язэп Драздовіч...). Тытул "жывапісца караля", пасвячэнне ў тайны мадрыдскага двара не ўскружылі галаву сарагосцу. Традыцый іспанскага рэалізму Рыберы, Сурбарана, Беласкеса сталі ягонымі крэда. "Сям'я Карласа IV" (1800) — партрэт, які сведчыць і пра чалавечую смеласць Гоі. Гэта вам не сацыялістычны рэалізм. Бязлітаснае адлюстраванне мізэрнай вяршыні іспанскай манархічнай піраміды, якая хісталася і гатова была рассыпацца. Пышная, фанабэрыстая эліта. Успамінаецца дзікі рэалізм такога актуальнага цяпер шэдэўра нашага старажытнага мастацтва, як "Шклоўскі ідал" (10 ст.).

Аднак сацыяльная абвостранасць характарыстык ніколі не зацінае непараўнальнае жывапіснае багацце твораў Гоі. Вытанчаная гармонія фарбай і гамы робіць кожны квадратны сантыметр палатна каштоўнасцю. Колер убірае ў сябе ўсю сілу іспанскага сонца, жывапісная атмасфера прасякнута трапяткім подыхам жыцця. "Маха аголена" і "Маха апранутая" (1805-07) — гэта высокі ўзлёт мастацтва, народжанага захапленнем прыгажосцю жанчыны. Тамперментны мастак забыўся пра інквізіцыю, што шчыравала ў Іспаніі. Ён прымушае і нас перажыць рызыкаўны паганскі катарсіс.

Карціна "Калос" (або "Паніка", 1808) — яшчэ адно іспанскае прароцтва. Ашалелы гігант істэрычна крочыць праз горы і даліны, размахваючы кулакамі. Сляпяя разбуральная сіла змятае і гоіць перад сабой маленькія фігуркі людзей і жывёл, якія становяцца пясчымі ў віхуры неабсяжнага катаклізму. Палатно створана напярэдадні французскага нашэсця на Іспанію. Кульмінацый нацыянальнай трагедыі прысвечаны наступны шэдэўр мастака — "Расстрэл 3 мая" (1814). Майскае паўстанне мадрыдцаў у 1808 г. прывяло да вялікіх ахвар з абодвух бакоў і скончылася начнымі расстрэламі. Раззлаваныя жорсткасцю і адчаем паўстанцаў, французскія пакаралі смерцю каля трохсот чалавек. Наш мясцовы пенсіянер НКУС засмяяўся б — усяго 300! Статыстыка адной курапацкай ночы. А трэба дадаць, што французы, ацверзеўшы ад крывавага ачмуэрэння, пад раницу пачалі развозіць параненых паўстанцаў па шпіталах.

Каштоўнасць кожнага чалавечага жыцця, жудаснае злачынства, увасобіліся ў кантрасных вобразах. Юнак у цэнтры палатна — чысты, светлы анёл, сімвал самаахвярнага барацьбы народа. Шыхты забойцаў, безаблічных, аднолькавых біяробатаў цёмным згусткам абцяжарваюць кампазіцыю.

Гоя-графік яшчэ бліжэй да актуальнасці свайго часу. Нізкі афортаў "Капрычас" (1797-98) і "Жахі вайны" (да 1812) геніяльна адлюстравалі герояў і антыгерояў эпохі. Каралева і вяльможы на шабашы д'ябальскіх монстраў, струхлелы соцыум каралеўства крывых люстраў, здзек ваўкалакаў над народам — аркуш за аркушам разгортваецца іспанскі паноптыкум канца Века Асветы. Кампазіцыя "Сон розуму нараджае пачвар" стала універсальнай мастацкай формулай, паводле якой можна беспамылкова аналізаваць крызіс кожнай душы і кожнага грамадства. Сцэны партызанскай вайны і рэпрэсій, ці не нагадаюць яны нам сённяшнія рэпартажы з Чачні? Захопнікі не толькі прынізілі іспанцаў, пазбавілі незалежнасці (праўда, пытанне пра "роўны статус французскай і касцільскай моваў" не ставілі), але і прымусілі іх да ўдзелу ў імперскіх войнах. Шмат іх замерзла ў нашых снягах і на вуліцах Вільні ў 1812 г. (глядзі гравюру Яна Дамеля). Камусьці з іх больш пашанцавала, калі цэлымі палкамі іспанцы дэзерціравалі на англійскіх караблях з Даніі.

Перамогай над Напалеонам пакарысталася манархічная кліка Фердынанда VII. Вяртанне феадальных парадак, пераслед прагрэсіўных дзеячаў прымусілі Гою ратавацца ў Францыі, дзе ён памёр у 1828 годзе. Кожная рэстаўрацыя палітычнай мінуўшчыны — карыкатурная дзея, якой накіраваны прывал. У гэтым яе адрозненне ад рэстаўрацый помнікаў культуры. Ці задумаем мы над урокам гісторыі? Ці знойдзецца ў нас прарочы творца? Ці надалей будзем цешыцца злавеснай сентэнцыяй — "Над усёй Беларуссю бесхмарнае неба?.."

Валеры БУЙВАЛ

На здымках: "Сон розуму нараджае пачвар", афорт з нізкі "Капрычас" (1797-98); "Расстрэл 3 мая" (1814).

СПЫТАЕМ У ГОІ

ДА 250-ГОДДЗЯ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ МАСТАКА

Беларусь — два полюсы еўрапейскай культуры і гісторыі. За пірнейшымі волатам пачынаецца Акіян, за нашай зямлёй — Еўразія.

Гоя ніколі не быў для нашых мастакоў безжыццёвай хрэстаматыйнай постацю. Культурныя людзі Беларусі заўсёды ўспрымалі яго як свайго сучасніка. Пры усёй банальнасці гэтай думкі немагчыма не ісці да іспанскага генія па адказы на самыя актуальныя і вострыя пытанні. І ён адкажа. Толькі ці лачуем, ці зразумеем мы... Іспанцы неаднойчы звярталіся з прароцтвамі да суайчыннікаў і да ўсяго чалавечтва. Ды мала хто ўсвядоміў і паверыў іхнім візіям. Сальвадор Далі намаляваў у 1936 г. карціну, сама назва якой прагучала суровым папярэджаннем страшных падзей — "Прадчуванне грамадзянскай вайны". Чалавек, ахоплены сатанінскай энергіяй, раздзірае сябе на часткі. У маі 1937 г. Пабло Пікасо, усхваляваны лёсам маленькага каталонскага мястэчка, разбомбленага нямецкай авіяцыяй, намаляваў знакамітае палатно "Чорныя карціны", выкананых у позні перыяд творчасці, Гоя ўжо ўпэўнена ўстаў на межах абстракцыі.

Кожнае пакаленне звярталася да крыніцы ягонага мастацтва. І спраўды, нават не верыцца, што чвэрць тысячагоддзя аддзяляе нас ад тых часоў. Гоя нарадзіўся 30 сакавіка 1746 г. у вёсачцы Фуэндэ-тас, што ў правінцыі Сарагоса,

масы гэтых палатнаў падштрыхнула патрыярха імпрэсіянізму да смелых эксперыментаў. Экспрэсіяністы і сюррэалісты знайшлі ў фантазмагорных іспанца блізкаю ім стыхію падсвядомага, сімволіку колеру, святла і цені. У слаўтай нізцы "Чорных карцін", выкананых у позні перыяд творчасці, Гоя ўжо ўпэўнена ўстаў на межах абстракцыі.

Кожнае пакаленне звярталася да крыніцы ягонага мастацтва. І спраўды, нават не верыцца, што чвэрць тысячагоддзя аддзяляе нас ад тых часоў. Гоя нарадзіўся 30 сакавіка 1746 г. у вёсачцы Фуэндэ-тас, што ў правінцыі Сарагоса,

Пароды

БЕЗВЫХОДНАСЦЬ

Заўсёды выбар — цяжкім грузам, бо я даўно не халасты: сяджу з табой — райце Муза, а з Музаю — райнеш ты. В. Сахарчук

З кім ні пайду — дастану гуза.

Лёс, як павук, мне пастку сплёў — то на парог не пусціць Муза, то ты падкінеш кухталёў.

А Муза — чыстая путана, ужо не хоча задарма... Плаціць жа з шчодрасцю султана ў мяне магчымасці няма.

Псіхуе й жонка на дарэмным: — Ты б сам з яе спагнаў, Васіль...

Няма добра ў жыцці гарэмным, як мала таленту і сіл.

Пайшлі вы ўсе — вось-вось раўну я. Як перакладчык — я ўпане: Уся Балгарыя раўнуе да Беларусі усёй мяне!

А схамянуся — стану простым і вытру зноў слязу крэдком над падлірычаным пяматжонствам, ды халастым сваім радком.

Міхась СКОБЛА

ЗНАЙШОЎ ВІНАВАТАГА

У Балтыку плыве мой плот.

Гадзінік нашых дзён аддаць бы для пачынкі...

Што ж, чын раённы на пасту. С. Панізнік

Хто супыніў мой творчы рост? Чаго змарнеў я ўвачавідкі? Напэўна, даўся ў знакі пост — сам па сабе абрад нябрыдкі.

Калі ж я ўпарта пост пішу на месцы ўсім вядомай варты і посным вершам зноў грашу, то, як пэнт, чаго я варты?

Чыя, скажыце, у тым віна, каго ўкваліў я, ягамосці? Навошта матухна-Дзвіна мае платы скрышыла ў злосці?

Як я, пэнт, іх пачыню? Як плыт з платоў рабіць я маю?

Зноў глупства нейкае ўчыню, дроў пэнтных наламаю.

Калі зірнуць з усіх бакоў — хто з твораў ходзіць самапасам?

Я ж не заканчваў філфакоў і ў словах блытаюся часам.

Бывае, я і сам не рад. Калі ж без хібаў верш агучым? Хто вінават? Ды старшы брат з яго "вялікім і магучым".

ПАЭТЫ-РАЯЛІСТЫ

Тут Агінскага шчылілівы паланез Не гучыць, майчыць прастуджаны раяль.

Л. Забалоцкая Безбровая сестра в аблезлой кацавейке Насилует прастуженный рояль.

Саша Чорны, 1909 г. Запрасіла ўсіх пэнтаў я на баль:

Выпіць чарку і паслухаць паланез, І патанчыць пад прастуджаны раяль, Што пад старасць аблупіўся і аблез.

І набегла твораў, мабыць, сотні тры — На дарэмшчыну з іх выпіць кожны рад.

Адусюль сябры, як кажуць, па прыры — І хто здольны і так проста, лаўрэат.

Чарка лучыць і яднае лепш вязьма, Лепш размоў даўгіх пра форму і пра змест.

Ды пісьменнік Чорны, Праўда, не Кузьма, Нечакана заўляе мне пратэст.

"Я, маўляў, пісаў мо пра сто дзіву, У сатыры я больш вопытны, мадам. Я раяль, маўляў, і баста, прастудзіў! І яго підзе й піком не аддам".

З той пары ў мяне штодзённым творчы стрэс, Вершык скласці не ўзнімаецца рука: На чужым раялі грала паланез, Ну а станчыць Не магу і гапака.

РАЗДВАЕННЕ

За майчаннем, горкімі садамі, Што аслеплі ў сонечным пяску, Ахвяруеш, вечно маладая, Дні — драўню, а ночы — майсюку.

Л. Дранько-Майсюк Сад эдэмскі, бераг лігурыіскі, Грэшыю і стомлены Парыж Наш пэнт палеска-надгарыньскі Чыгачу падсоўвае: бяры ж.

А чыгач пачытваў і дзівіўся — Каб усю Еўропу ахапіць, Леанід надвое раздзяліўся.

Што з такім, раздвоеным, рабіць?

Майсюковы ногі з галавою Забрылі ў манаска-папскі Рым. Брук зарос згейскаю травой, Дзе ён брыў, антычны пілігрим.

А сярэдзіна Дранька ў Парыжы, І жыве не горш за Майсюка. Вершы вялягурыстыя ніжа Рука.

Доўга маладзіцам будзе сніцца, — Матылькам з Пігаль і Мулен Руж, — Мужная Дранькова паясніца І яго жэтэмны шэпт: не руш...

Блякнуць пацалункавыя словы. І настрой — ну нібы ў басяка. Як сабраць да купы дзве паловы, Прыляпіць Дранька да Майсюка?

Ім бы зноў сысціся на Нямізе, Дзе іх мае ведаць кожны псюк, Каб стаяў на кожнай новай кнізе Непарушны звяз — Дранько-Майсюк!

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарашоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Жана ЛАШКЕВІЧ, Алесь МАРЦІНОВІЧ, Барыс ПЯТРОВІЧ — першы намеснік галоўнага рэдактара, Юрась СВІРКА, Віктар ШНІП — намеснік галоўнага рэдактара

АДРАС РЕДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985

аддзель: публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462

крытыкі і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153

тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фотакарэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-660

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтры тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4815
Нумар падпісаны 14.11.1996 г.
Заказ 7209/Г
П 123456789,01112
М 123456789,01112